

ÚJ VILÁG FELÉ

POLITIKAI UTAZÁS A JÖVŐBE

ÍRTA:
HEGEDŰS LÓRÁNT
BUDAPEST

LÉGRÁDY NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA

LÉGRÁDY TESTVÉREK NYOMDAI MŰINTÉZETE, BUDAPEST.

Akarsz velem jönni?

Messsire indulunk. Először távol földre viszlek, mintha csak mesélnék. Hajó szállít, mozdony és gépkocsi.

Azután jönnek a fellegek, s minden komoly és komor lesz nagyon. A Te, az én s minden eljövendő magyar kérdése kerget szüntelen.

A földön ám nem állunk meg; nyugtalan szállok Veled át térből időbe, el jövendőbe. Nem. látlak, s úgy kérdezlek: a lelkekre veszlek s úgy megyünk:

Akarsz velem szállni?

Nekem már nem sok időm van. Nemsokára leszáll az éj, melyet várok; oly szépen sodródik az őszi lomb — s azután nemi fogsz emlékezni rám.

Még egyszer repülni szeretnék Veled.

Olvasóm, gyere!

Hegedűs Lóránt

MISS ANGELICA, WYO.
1927-BEN
NOVELLA, AMELYBŐL EGY SZÓ SEM IGAZ.

I.

A bécsi hajó már megint késett; mikor a füledt, tikkasztó este háromnegyed nyolcat mutatott a Petőfiteri várócsarnok órája, még nyoma sem volt a nagy fehér gőzösnek. Töméntelen kofa tolongott üres kosárral a mohácsi hajó felé, itt pedig kurták a fekete táblán, hogy a bécsi gőzös csak egy óra múlva érkezik.

Mint ideges ember, bár tudtam, hogy kilenc előtt most már nem lesz itt a hajó, mégis azt képzeltem, hogy minden percben elmulaszthatom s ezért kerek egy óra hosszat ott topogtam a két kis zöld hodály között, amelyek egy világáros várócsarnokát kellene, hogy az idegennek bemutassák. Hiába mászott előre az óramutató, a nyomasztó hőség nem akart engedni, bár kalap nélkül járkáltam fel és le, úgy nyomta az agyamat, hogy káprázott a szemem.

Hajó! Végre csakugyan hajó. A nagy fehérség, mint valami óriási hattyú, lassú szárnycsapással jött Buda felől. A hajóhid körül megkezdődött a könyökök lökdösése s mint legelsők érkezőt, legutolsónak szorítottak hátra, pedig nagyon kíváncsi voltam arra, hogy

hány amerikai vendéget hoz a Rotary Pestre. Az első sürgönyben az volt, hogy Osztendébe hétezer négyszáz yankee érkezik az Újvilágból hét Cunard-hajón; a második sürgöny: ezekből kétszázötven tart Budapest felé. Harmadik távirat: nagyrészüket lefogta Bécs, hol a köztársaság elnökét, a Semmeringet és a grinzingi srammelmuzsikát nézték meg. Negyedik sürgöny: Budapestre huszonhat marad, úr és asszony. (Jó, hogy egy rotary-barátomat elibük küldtem Bécsbe, mert különben ezeket is visszafordították volna tőlünk.)

Csakugyan. Az én nagy szál rotariánusom ott áll a kapitány mellett s mindketten integetnek nekem. Így csalogatnak föl a hajóhídra s éppen annyi időm volt csak, hogy körülfogjon a forgókerekes yankeecsapat, mikor Rotary-küldöncöm a fülembe súgja:

— Bécsre dühösek, a nőket elfelejtették köszönteni.

— Előre hölgyek, — kiáltom én s legbolondabb angol mókáimat terítettem elébük.

Nagy vihogás, hurrah és bravo. És akkor jelent meg a Látomás. A sok knickerbockernadrágos férfit félretolta egy csodálatos alak. Mindig közelebb jön, mintha csak ketten lennének a hajóhídon. Fialat, igéző szépség, kezében hozza a bőrdíjait, Már egészen hozzám ér, ledobja a táskát s néz mereven. A többiek még mindig nevetnek kivénült szójátékaimon — hiszen minden amerikánus nagy baby az ő szívében.

A Látomás már egészen hozzám ért, egy fénysugár villant meg bronzszínű hullámos haján, két tűz gyulladt ki két szemében, — két tengerszemben. Leejti táskáját s ennyit súg az ajka:

— Én ... Önt... szeretem.

— Jó tréfa, — mondom — próbálja csak a nevemet kimondani, hisz még azt sem bírja el a nyelvecskéje, oly nehéz.

Mind nevettek, de a Látomás komoly maradt.

— Az én nevem itt van a bőröndön, — felelte 8 mutattá: „Wyo” — mi otthon úgy mondjuk: *Uejkó!*

Csodálatosabb hangot még nem hallottam soha: mély, elnyújtott *ű*, mely bársonyosan simogat, azután *ej*, mintha segélykiáltást hallatna, azután hosszú *hó-o* — úgy megreszkettetett, mintha a vad prairiek rejtélyes madara sikoltott volna s sikoltása a velőmig hatolt.

Mire felocsúdtam, hogy szemébe nézsek, a Látomás helyett már egy pocakos kaliforniai farmer állt előttem.

— Uram, a hajón azt hallottuk, hogy ön csinálta a világ legnagyobb adóit s ezért megölelem.

Harsogó .Rotary-kacagás jelezte, hogy emberünk csakugyan nagy csókot cuppantott az ábrázatomra.

Megvártam, míg lassan elszéledtek s mikor eljöttem, még egyszer hallottam a vámbódé felől a rejtélyes, édes, elnyújtott, feledhetetlen hangot, amint kétszer megismétlődött:

Hejhó — Uejhó.

Hazamenet jól felkacagtam. Micsoda bolondság! Vagy egy újsütetű amerikai tréfa — „stunt” — amint a hű ború utáni új yankee szó járás mondja, jelezve ezzel is, hogy ők az angoltól elváló, új amerikai nyelvet dolgoznak ki. Vagy pedig addig sütötte a hó'nap a fejemet, hogy káprázatot látok vén napjaimra, nyolcvan kilóimmal. Felejtjük el.

Csakhogya ezt az arcot nem leltet elfelejteni. Én már láttam valahol, csak azt nem tudom, hogy hol. Amerikában nem; először azért, mert harminc év előtt jártam ott s a newyorki nőknek egészen tipikus arcbőrük van, ez nem az; ismertem kanadai lányt, láttam Évát szerezenbőrben és japán táncosnő ült a térdemen, de ez a vad és mégis tulfinomult arc ... nem, rossz nyomon vagyok. Éri már csakugyan láttam őt, ezt a hullámozó bronzhaját, ezt a klasszikus arcot és gyönyörű állat, ezt a merev, igéző szempárt — én már láttam őt egyszer az életben, de akkor hajnalrózsás palástot viselt, liliomokat ölelt magához s a neve volt: *Angelica*.

Igazán haragos lettem magamra: Mit érdekel öreg íejeddel ilyen léhaság! Itt van az asztalodon a részvény-társulati adó végrehajtási utasítása, ez sokkal érdeke-sei!).

Lapozok is benne s egyszer csak felállók s mire számot tudtam magamnak adni róla, a lexikonban kerestem a W-betűt. Wo-Wyoming, Északamerika legvad-regényesebb része, még öt nap Newyorktól, a Sziklás Hegységben.

Tehát a Vad Nyugatnak lánya ő?

Most már csakugyan jó lesz lefeküdni. Mikor becsuktam az ablakot, egy pillanatra elhallgatott a villamosok csengetése s az an lot ül köles és világosan hallottam, amint az éjszakában egy láthatatlan madár hallatja rejtélyes sikolyát:

— *Wyo — Uejhoó!*

II.

Másnap úgy szakadt az eső, mintha csöbörből öntötték volna. Ilyenkor veszi elő az ember a nyilvánosan számadó vállalatok adójának végrehajtási utasítási tervezetét, mert hejh! nincs is annál szebb olvasmány.

Az amerikaiim sokról nem tudtam egyebet, mint hogy az Idegenforgalmi vállalatnak beizenték, hogy múzeumokat nekik ne mutassanak, ha szükségük lenne rá, ők vesznek maguknak. Ezért az élelmes Cook és Társa előbb a vásárcsarnokba vitte el őket frisszöldeget nézni, azután felkapaszkodtak a várbeli Mátyás-templomba, s mikor megint levezették őket Pestre az országházhoz, kijelentették, hogy parlamentet csak kívülről akarnak látni. (Az igazat megvallva, ez nem is vall egészen rossz gusztusra.) Délután pedig aludni akarnak.

Végre is az jutott eszünkbe, hogy a magyar Rotary-klub estére meghívja a Margitszigetre Dollarika boldog vándorait. Egy láthatatlan kéz lassan kijavította az egek megrepedt csatornáit s az eső elállt. Kedves, cuppogó vitzócsák között lépdeltünk ki Szent Margit szigetére, s mire megtaláltam a yankeeket, éppen arra kötöttek fogadásokat, hogy lehetne-e éjjel regattát rendezni a szige.' körül.

A banketten jobbról egy nagyszerű charleston-táncosnőt ültettek mellém, baloldalomon kit látok? Mischejhó. Az asztalnál senki sem értette egymás szavát s ezért ideje volt, hogy elkezdjem a Rotary-toastokat, meri ahány rotariánus, annyi dikcióval kell köszönteni. úgy próbálkoztam, ahogy ők szokták túl a Nagy Vízen s sze-

mély szerint rohantam meg őket egy-egy knock-about bolondsággal. Mikor kinevették magukat, rájuk kiáltottam:

— Ezért jöttek Önök hozzánk hajójukon? Ugyan, mi a neve a híres gőzösnek?

— Transsylvania! — kiáltott kacagva Miss Wyo.

— Transsylvania! — és vége lett bolondos kedvemnek — Transsylvania. Tudják, ez a szó nekem mit jelent? Tudják, hogy már ezer esztendeje laktak ott ősök? Tudják, ki az Önök Wilsonja, ki elszakított onnét? ...

Nagyon sokat beszéltem (mint mindig), de már nem emlékszem semmire most, annyira megzavart egy furcsaság. A jobb kezemmel erősen ágáltam, a balт le-szorítottam az asztalra s meg nem fordulhattam, mert mindegyiknek szúrósan a szemébe kellett néz-nem, mikor azt érzem, hogy a bal kisujjamat megfogja valaki, azután a gyűrűsujjat, majd a középsőt, átfogja a mutatót, majd a hüvelyket. Mire a hárm-as „Hurrah”-hoz érek s mind felállunk, az én balkezem is felemelkedik s forró melegség fut rajta át, oly simogatón, mintha hamvas barackot öleltek volna hozzá.

Megfordulok. Miss Angelica arcához szorította a tenyerem, elkaptam a kezét, ajkamhoz vontam s perzselő szédületben estem le a székre. A többiek — jól hallottam — az amerikai csillagos Himnuszt énekelték.

Mi történik velem? Tréfa már nem lehet. Nagyzási bolondság káprázata? De hiszen a többi amerikaira nem tudok hatni, ősi láng, mely valahol öntudatom alatt szunnyadt s most fergetegül támad reám? Talán a Vad

Nyugat vad leánya ösztönösen megérezte ősbánatom, melyet Ős-Kelet adott]

Csönd, csönd, figyelek.

Mondják, hogy egy délafrikai úr tart hosszabb közsöntőt. Nem hallok belőle semmit. Mister Young, az egyik amerikai acélfejedelem beszéli el, hogy ötvenezer munkást foglalkoztat, köztük harmincezer magyart: tehát ő a legnagyobb magyar munkaadó. Máskor ez nagyon érdekes lehet. Én egy párbeszédet hallok:

— Önt Miss Angelicának hívják? — mondja az ajkam.

— Igen — feleli az övé.

— Liliomvirágot szokott hordani?

— Liliomvirágot.

Többet nem hallok. Nem beszélünk. Lassan elszédnek körültem — holnap visszautaznak Amerika felé, némelyikük repülőgépre ül.

Éjfélre járt az idő, mind elmentek s üres volt a sziget, amikor Odry Árpáddal találkoztam. Ő az egyetlen magyar színművész, kit eddig a Nagy Rotary fölvelt; játszott az este, azért késett. Lassan lépegettünk ketten a csatakos úton, miközben a holdat nagy felhők rohanták meg, mintha dühös kutyák akarnák felfalni, de a hold mindig kitért előlük s végül is liláskék fátyolt borított ki maga körül.

Odry nagyon érdekesen beszélt. Azt magyarázta, hogy a francia tragédiáknak, Racine, Voltaire, Corneille szomorújátékainak különös merevségét, mozdulatlanságát az a francia színházi szokás okozta, hogy a színpadon is voltak páholyok, a királyé és más előkelőségeké,

ennélfogva a színészek illetlenség nélkül nem fordulhat-
tak meg. Ezért merev lett a tartásuk, mozgás helyett
szavaltak, s mert az írók ehhez alkalmazkodtak, ezért a
francia klasszikus színmű oly mozdulatlan, rideg s ne-
künk érthetetlen.

— Képzeld el azt, — folytatta — hogy itt a szín-
pad, köröskörül királyné, király, hercegek, hogy fordul-
jon akkor a színész, hogy meg ne sértse őket? Ezért nem
mozdul sehogy, hanem mereven néz és tart egy ...

— Egy liliumot — vágtam közbe.

— Miért liliumot? — kérdezte Árpád.

— Azért gondoltam, mert így tartják a kezükben
a liliumot Fra Beato Angelico rajongó angyalai, melye-
ket a florenci San Marco celláiban festett földöntúli he-
vületében. És ezek néha megjelennek az ember előtt.

— Látomások — mondta Odry.

S azután nem szóltunk egy szót sem, mert értettük
egymást

III.

Másnap még fél óráig volt a vonatindulásig. Auto-
taxin felvertem a virágkereskedéseket s jó kocsiderék
szálas liliummal érkeztem meg a szállodába. Newyork,
Pennsylvania és Kalifornia hölgyei nagyon megörültek,
hogy egy-egy szál virággal bocsátottam őket vissza a
nagy útra, hírt mondani. Cook embere sürgette őket, órá-
val a kezében az autók felé, csak Wyo-t nem láttam sehol.

Végül, mikor egymás sarkán mind eltávoztak, szét-
nyílt a hall plüskárpitja s ott állt Angelica: most csak-
ugyan palást volt a vállán; rózsás hajnalszínű — éppen

úgy, éppen úgy, mint a firenzei kolostor rajongó hajnalán. Csak ketten voltunk már, mint Fra Fiesole és az ő — látomása. Ő volt, ő volt. Beato Angelico barát látta őt utoljára, a Megjelentő Angyalt s lefestette Szent Márkus kolostorában.

A liliumyalábot a kezébe adtam. Ajka lehúzódtott s parázsló szemébe két könny szökött; hirtelen szájához szorította a liliumok kelyhét s azután didergőn az én ajkamra nyomta őket. Megcsókoltam szirmukat önfeledten.

— Elfelejt?

— Soha!

— Várom önt az Istenek kertjében. Én ott lakom.

Uejjó!

Ezzel eltűnt. A Mulandóság nagy, hirtelen szédületét éreztem, s mire felocsúdtam, már nem volt sehol.

Csak messziről hallatszott csodás, velőkig ható varázsló sikolya:

Uejjó!

Mikor a szerkesztőségben most gépbe mondom ezt, jól hallom a billentyűk kopogását, messziről idezengenek a nyomda mammuth-gépei, körülöttem a metropás szalad kefelevonattal — s mégis meg kell állnom, s míg végighúzom arcomon a tenyerem, úgy érzem, mintha a lilium sárgás hímporát törölném le vele.

Mindebből egy árva szó sem igaz.

MISS ANGELICA, WYO. 1928-BAN.

I.

Az Olympic hirtelen áthatlan ködbe került közvetlen Newyork előtt. A hajó egyszerre megállt s gőzkürtje hörgöve búgott föl, mintha segítségért sikoltana. Semmi válasz... A három óriás csavar erre újfent megmozdult s fürta a vizet acélerejével. Megint jön a kapitány jele: stop! Újra állunk s újra sikolt a ködkürt. Semmi felelet. Olyan kísérteties érzés fogott el mindnyájunkat, mint mikor „A bolygó hollandi” operában az élő hajósok hasztalan kiáltanak át a kísértet-gályára: Nem felel az Élet. Harmadszor mozdul meg az óriás hajótest s vési a vizet. Megint megállás. A ködkürt éles, elnyújtott hangon kérdez. Most egyszerre három ködválasz érkezik, két láthatatlan kísértet felel a jobb- és egy a baloldalán.

Tehát csakugyan nem tévesztettük d az irányt, a Hudson-folyó bejáratában vagyunk. Jószerencsét, kormányos! A baloldali kürt hangja folyton ismétlődik s mindig élesebb lesz: ez a hajópajtás már egészen közel lehet. Egy szélfuvalomra fellebben a köd, mint csipkeshoknya s alig egy hajtásnyira tölünk ott feketéllik a ködféhr vizén a hivatalos állami gőzbárka. A többi hajójelzést én nem értettem, de láttam, amint az Olympic oldalát kikezdi egy kötél, a fekete ellenőrző motorbárka mellénk

áll s jelenti, hogy az Északamerikai Egyesült-Államok hivatalos vizsgálata megkezdődött a hajón: kerestetnek pestis, csempészek, whisky- és leánykereskedő. Miután mindezekben ártatlannak éreztem magam, nyugodtan ültem egy kis órát a lépcső legfelső fokán, mikor a nevet hallom. A steward, a fedélzet ura már jól ismert s ezért egészen szépen, hibátlanul tudta kimondani nevetet:

— Miszter Éecsgyu!

— Ez én vagyok.

— Két expresszlevelet hozott a bárka önnek.

— Köszönöm, sir.

Ai rossz világításban, plaidbe bugyolálva, felbontom az első borítékot s hangosan elnevetem magamat:

— Magyar fajom, te halhatatlan vagy! Tudniillik az expresszlevél („Service special”) egy kaliforniai magyartól származott, kit soha életemben nem láttam, de Sanfranciskóból legsürgősebbnek azt írta meg, hogy mikor az Újvilágba lépek, — protegájjam be őt jó állásba valamely nagybankba Newyorkhau. Ez az amerikai magyarnak jóval sürgősebb volt, mint akár a Szabadságszobor, akár a Kossuth-zarándoklat.

El voltam készülve arra, hogy a második levél még le fogja főzni sürgősség és mulatság dolgában az elsőt. Ezért alig hittem a szememnek, mikor kihullott borítékából az írás. Kétszer is megtörültem a szememet. Miss Angelica Wyo, ki tavaly, 1927 június 26-án (de jól emlékszem rá) a rotariánusokkal járt nálunk s azután úgy eltűnt, mint Fra Angelica Fiesole sugárzó ángyal-h'Mo-mánya, az Óceán ködén át megtalált.

Levele rejtélyes ámulat:

„*Uejhó!*

*Őt liliomot adott Ön nekem: Nálam vannak.
Én látni fogom Önt, mikor nem is sejtí.
Ön az utazása egy napján találkozni fog vagy velem,
vagy Mással, kit én küldök.*

Uejhó!«

Alig bírtam elrejteni a kis cédulát, mikor meglöktek:
Indulás az útlevélvizsgálatra!

És megkezdődött a középkori kínozókamrák eddig ismeretlen tűzpróbája, az amerikai útlevélvizsgálat. Ha szédülő fejem — mert végül mindenikünk feje szédült már — jól számolta, hat teljes órán át toltak le minket hajógrádicson, nyomtak fel hüvelykről-hüvelykre más emeletre, ödörögtünk odaszorítva páncélfalakhoz és vége nem volt, nem akart lenni. Mind úgy éreztük, mintha egy óriási gépszitaszerkezetbe kerültünk volna bele. Az amerikai Unió megválogatja az emberanyagot, melyet bebocsát, mint a szemes cementet az építész, mert friss embertestből építi fel hatalmát.

Köröttem a sok magyar káromkodott, nyűgösködött és csúfalkodott. Én pedig mosolyogtam szótlanul.

Miss Angelicát láttam magam előtt, — a nagy út végén — valahol...

II.

Mikor első amerikai éjszakám után a newyorki Knickerbocker-szállodában felébredtem, első benyomásom (oly jól emlékszem rá) az volt, hogy velem itt valami mechanikai csoda fog történni, csak azt nem tudtam,

hogy mi. Hiszen itt személyzet nem látható (csupán telefonálni lehet láthatatlan lényeknek), gép takarít mindent, törülköző helyett a „sin-dry-gomb” megnyomására forgó fuvallat szárít le, a folyosó végén hasztalan keresem a lépcsőt, ott két gomb van: „le-fel”; azokra szétnyílik a fal s az egyik vagy másik lift megjelenik hangtalan. Ennélfogva valahol valami formában engem is fel fognak dolgozni a lendítő kerekek s valószínűleg félpintes bádogdobozokban kiszetelezve s gondosan leforrasztva fogom elhagyni Amerikát, rikító felírással az oldalamon. Oly szép is lesz: „Édes csontliszt. Ne felejtse el védjegyünket”.

Egy szó mint száz, az motozott bennem, hogy hol fog egyszer a faiakon, a kerekeken, a süllyesztőkön és mozgó lépcső járatokon áttörni Wyo zengő, bársonyos hangja, hol villan meg csodás tengerszeme, hol, igen hol? Mert azt úgy érzem, mint a párnáimat vagy az ágyfejfámon lógó villanylámpa láncát (minden bútornak külön világítása van), hogy itt van Miss Angelica, itt Newyorkhan nyolcmillió ember között (egy város, mely maga Csonka-Magyarország lakossága), csakhogy a gépek, a folytonos örült zakata, nem engedni hozzám perzselő lelkét. Nem engedni, nem engedheti.

Ez a furcsa gondolat, mely egyszerre lőkött s csábított, annyira belefúrta magát az agyamba, hogy Newyork lepergett rólam anélkül, hogy meg tudott volna rázni vagy beteggé fárasztani, mint a többi magyart. Bármily káprázatos csodát mutattak is, én még mindig vártam valamit; bárhogy döngött is a zaj az utcán vagy mozizenében, egy hanggal még mindig adósom maradt.

Mindennap odaálltam a Broadway első házához, a White Star hajóstársaság irodája elé. Sohasem mentem he az irodáim. úgy éreztem, hogy meggyökeredzik a lábam s a városíriás mint egy rohanó, tomboló zuhatag elrohan fölöttem. A Broadway az 1. utcától a 242-ig tizenhét mérföld, tehát pontosan annyi, mint Budapesten a. Keleti pályaudvartól Gödöllőig. Ez egyetlen vonal átlag tízemeletes házakkal szegélyezve (de van köztük hatvanemeletes is), ezen rohan négy emberfejtenger, kettő minden oldalon, — a fejem fölött az Elevated-vasút rázza a vaspóznákat, alattam két alagútban négy sín páron rohannak az expresszek s még alattuk egy harmadik alagút tenniszteret rejteget. Itt mellettem négy-négyes sorokban tülekednek a gépkocsik, melyeket akkor büntetnek meg, ha lassan hajtanak. S mikor mindez lezajlik, mi marad nekem? Egy kőgúla a Broadway közepén, melyet rendőr őriz. A kőgúlán ez a felírás: *„1926 január elseje óta 2242 gyalogjártót tapostak el a gépkocsik”*. És mit csinál a rendőr? Mindennap kijavítja az eltaposottak számát a kőgúlán.

És mit csinállok én? Miért állok éppen a White Star kirakata előtt, mikor ott semmi dolgom, minden nap? Mi vonz oda! Mi nem bocsát be az irodába? Hol van az ígézet, mely játszik velem? Akkor még nem tudtam...

Newyorkot elhagytam anélkül, hogy Miss Angelica! megleltem volna. Washingtonban nem is kerestem őt. Hiszen ez nem is amerikai város, hanem egy darab átplántált Európa; francia építész tervezte, fasoros márvány boulevardokkal, csobogó szökőkutakkal s festői szobrokkal a virágos köröndökön. És nyugalom van,

nyugalom! A házaknak is meg van tiltva, hogy tíz emeletnél magasabbra törekedjenek s a szálloda tea-kertjében, a legszebb pálmák mögött kis kanári madarak énekelnek. (Csak egy amerikai dolgot láttam itt. Éjjel vagy ötezer sáros gépkocsi maradt az utcán kiláncolva. — Ezeknek nincs fészük s gazdájuk nem ér rá megmosni őket, ezért a közönség oltalma alá helyezi járművét.)

Nem akarok én Baedekert írni novella álnév alatt s ezért még csak azt kell elmondanom, hogy utunk következő stációján, Pittsburgban volt egy különös rögeszmém Wyo-tündérünket illetőleg. Két gyárat mutattak meg a zárandokoknak: Carnegie acéltelepét s az 57-es gyárat. Carnegie nem érdekelt, mindezt a berendezést láttam már Ózdon és Csepelen, csakhogy itt sokszorozva volt. Ellenben az 57-es gyárból alig tudtak kivonszolni. Négyezer nő készít itt gépbefőttest és gépmártást, de annyit, hogy 150.000 hold paradicsomát szüreteli le nekik 100.000 egyetemi hallgató. Minden emeleten azt hittem, hogy a laboratóriumi egyenruhás hölgyfelügyelő csuklyájából Angelica fog rámpillantani. Csálódtam. A gyár üres volt előttem, hiába kattogott ezernyi fordulatos gép.

Clevelandben már semmi reményem nem volt — s ott örtént, hogy ő megszólalt.

Reggelre kelve jól mulattam azon, hogy az ajtó alatt becsusszant egy újságlap, ezzel a cédulával: „Jó reggelt! Ez lesz az ön újságja. Akar már reggelizni! Mi készen vagyunk. Hahó! A szennyest ne felejtse el. Nagyon szívesen.” Ekkor megszólalt a telefon, mely egész Amerikában a hadihajók zöld-fekete színére van festve.

Ez megint valami hívogató reklám lesz, gondolám, bizonyosan orvost ajánlanak arra az esetre, ha a reggelivel túlterhelném magamat, vagy valami új pilulát. De nem.

— Halló! — kiáltom.

— Uejhoó — hangzik a telefonon át.

Ezt a csodálatos hangot nem lehet sem eltéveszteni, sem elfeledni. Ugyanaz a mély, elnyújtott ú, mely bárszonyosan simogat, azután ej, mintha segélykiáltást hallatna, azután hosszú ó, mely úgy megreszket, mint a prairiek rejtélyes madarának velőkig ható sikolya.

— Uejhoó! Kilenc órára legyen a hallban a vilanyóra alatt, látni fog engem vagy Mást.

— Halló — rebegtem.

A telefon nem felelt többet. A szemközti tükörből egy bíborvörös fej emelkedett ki: én voltam.

A Nő sohasem tudja, hogy a Férfi mily végtelen nyugodt tud lenni ily nagy pillanatokban. A Férfi megint nem tudja, hogy mily végtelenül nyugtalanok tudnak lenni ilyenkor a tárgyak körülötte. Bizonyos, hogy egész nyugodt voltam, de a kaptafa nem akart kijönni a cipőmből semmi áron s ezért mindenestül a rádiószekrénybe dobtam. A felálló gallért nem tudtam begombolni, a lehajló gallér elszakadt, két inggombom feje letört, s mikor már egészen készen voltam, akárcsak egy rossz filmbohózatban, a fürdőszobában egy szerencsétlen gombot nyomtam meg, mire az egész meleg zuhany a fejemre szakadt és kezdettem újra. Végtelen lélekjelenlétemben minden magyar áldást kívántam Vespucci Amerigora, Amerika keresztapjára, miután egy hosszú

felolvasási);)η azt hallottam, hogy ő voltaképen magyar volt, mert Amerigo az Emerico, Emerico az Imre és Szent Imre királyfinak volt a leszármazója. (Aki ezt sem hiszi el, az sohasem volt tudós.)

Félkilencre lent voltam a hallban és az arab terem mellett, szemben nagy tükörrel, egy díszes lócára vettem magam. Bizonyosan senki sem láthatta, hogy várok valakit. Ha költő lennék és szimbolista, azt mondanám, hogy a vénhedt Európa öregvő fia leste az Újvilág tündérének megjelenését. De mert nem vagyok költő, csak szürke bankár, azért lehunytam a szemem és lecsukott szemhéjamon át láttam Hejhoó bronzszínű haját, amint lüktető halántékára hull é« két ajkát, amikor megremeg.

III.

Olvasóm, olvasóm, én édes olvasóm. Mit gondolsz, fél kilenctől kilencig mennyi az idő! Azt hiszed: 30 perc. 333 év, sőt nem is év, hanem esztendő, ami még hosszabb néhány örökkévalósággal. Miután a clevelandi szálloda pálmakertjében nem muzsikáltak rugós kalitkákban eldugott kanárik, nem tudtam okosabbat tenni, mint végre is, teljes nyugalمامat megőrizve, a telefonfülkébe pillantottam be. Bocsánatot kérek, de első látásom húsz női térdet mutatott, amelyek fel voltak kuporodva magas székekre s ezekhez tíz éles női hang tartozott, melyek egyformán a következőt mondták tízszer egymás után: Jó reggelt, fél kilenc, köszönöm. Megint: Jó reggelt, fél kilenc, köszönöm. Miután ezt egy tucatszor elismételték, végre is monomániákusnak tűnt fel az eset s annyi bátor-

ságot vettem magamnak, hogy az egyik hölgyet megszólítottam. Ő volt köztük a legstílusosabb. Lila cipő, lila harisnya, lila szoknya, lila mellényke, lila nyakendő, lilára festett arc, lila ajkak.

— Miss Lilla, — kezdtem én vitézül, biedermeieri negéddel — ön földiekkel játszó égi tünemény!

— How much — zendült fel hölgyem. (Bocsánatot kérek, ha ezt nem fordítom le, mert utcai angol nyelven valami affélét jelent, hogy „Mi a fene?”)

— Nem mondaná meg, szép tündér, hogy mikor lesz vége ennek, hogy önök folyton félkilencet mondanak?

— Míg mindenkit föl nem keltünk a hotelben, mert lusták, — felelte Lilla — nincs több kérdése!

— De van, Miss Lilla. Mondja meg, melyik vonal telefonált nekem. Nevem Becs 122, emelet IV, szoba 404.

— Éccs 122—404-nek előbb Newyork beszélt.

— Ez lehetetlen! — felelém.

— Már elkönyveltük az 50 centet. Önt Newyork hívta fel.

— Elszédültem és csak ennyit kérdeztem:

— Hol vagyok akkor én, Newyorkban vagy Clevelandben!

Tíz vinnyogó női hang kezdett erre egyszerre egy utcai dalba, amelynek refrénje ez:

'E dunnow 'ere 'e are. (Szíves engedelemmel ezt sem fordítom, mert körülbelül annyit tesz, hogy „Elment az úrnak az esze.”)

Órámra nézek, az hármát mutat. Most már csakugyan nem tudtam, hogy időben és térben hova távoz-

tam, míg lassan eszmélni kezdtem, hogy Budapesten most van *délután* három óra, tehát *itt* Clevelandben reggel kilencnek kell lennie.

A villanyóra alatt egy női alak állt zöld ruhában. Termete ugyanaz, mint Miss Angelicaé és mégsem lehet ő. Először, mert úgy érzem, hogy nem ő; ezt éreznem kellene. Másodszor, mert zöld a ruhája. S vagy rózsaszínben kell hogy megjelenjék, mint ahogyan Fra Bea to Angelico a firenzei San Marco kolostorban az angyallátományt látta, vagy szúzi fehérben, mint midőn a L'Incoronazione-n bájos alakja mélyen meghajolt. Közelebb megyek. Szép üde arc, de nem Angelica.

— Misten Hegedűs! — kérdi.

— Én vagyok.

— Nevem dr. Mary — mondotta az Amerikába származott magyarok különös hangsúlyával.

— Ön magyar?

— Sure, — felelte, mint minden amerikai magyar — az vagyok, a clevelandi klinika biofizikai magyar asszisztense. Önért jöttem, megrendelés szerint.

— Megrendelés szerinti — kérdem én.

— Ön ért engem — felelte.

— Értem, — válaszolám minden hangsúly és minden értelem nélkül.

— Akkor indulunk — szólt dr. Mary és egy sárga autotaxiba ültetett.

— Mennyire van ide? — kérdeztem a szép szomszédnőt a kocsiban.

Azt a tipikus amerikai szögletes könyökmozdulatot tette, amellyel ők el akarják söpörni Európát.

— Kilencvenharmadik utca, — felelte — Juklid Avenue.

Szegény Euklides, görög bölcs, itt az Erie-tó partján Jukliddá változott és mindent kiszámíthatott, csak azt nem, hogy a Stadler-szállótól, mely a tizenegyedik utcában lakik, mily rettentő idő telik, míg a kilencvenharmadik háztömbig elérkezünk.

— Itt vagyunk — mondotta Miss Mary magyarul. Csakugyan ott voltunk. Hátralát egy rengeteg nagy épület, elől kis házak, legelői egy szép egyemeletes csarnok. Miután úgy kellett tennem, mint aki mindenről előre tud, bájos kíséremőm kezdte meg a magyarázatot.

— Az ott a híres kórház, ahol csak golyvát operálnak. Érdeklí!

— Köszönöm, nem kérek.

— Ezek itt apró házak, amelyeknek földjét már megvettük és most továbbtoljuk őket. Érdeklí!

— Köszönöm, nem kérem.

— Ez itt a rendelő. Hetven orvos rendel hetven szobában és a többiek várnak. Érdeklí?

Miután a felelettel adós maradtam, ő folytatta:

— Ha ez sem, akkor tudja meg, hogy a laboratórium vár önre.

A csarnoképület halljában csakugyan mindenféle betegek tolongtak és hetven ajtón át menekültek az orvosok karjaiba. Végre elértünk oda, ahova engem szánt a végzet. Egy nagy ajtó, előtte fehérben egy szemüveges úr és egy másik hölgy, akít dr. Kiss-nek mutattak be nekem, szintén amerikai magyar lány. A professzor nevét, ha kalapáccsal fejbe ütnek, sem tudom megmon-

dani, mert úgy látszik, valami más járt az eszemben. Az ajtó fölött ez a felírás transzparensben:

Research on presidential election. (A köztársasági elnökválasztás kikutatása.)

Nem tudtam, hol vagyok, nem értettem a dologból semmit. Newyorki telefon, clevelandi klinika és nekem a jövő köztársasági elnökét kell kikutatnom. Mikor a névtelen professzor az ajtót kinyitotta, oly különös savanyu szag ütött meg, amelyet egyszer éreztem életemben, mikor Kossuth című darabom első előadásánál a lámpák előtt voltam. Ott, a függöny és a közönség között árad valami különös, fojtó, kémikus illat, amelytől elbódul a bókoló szerző, és azt hiszem, az újonnan ragasztott színpalagnak lehet az aromája. Nagy négyszögletes terem, hátul üvegfal, kétoldalt rejtélyes függönyök, felül tíz vagy húsz elfödött lámpasor, két emelvény, két dinamógép berreg, hangtölcsérek, fényképezőgépek — és semmi Angelica.

Megdöböntem és nem tudtam, mitévő legyek. Nem tudom, van-e olvasóim között olyan, akit egyszer csak meglepett az az érzés, hogy élve nem tud egy helyről kikerülni. Én négyszer éreztem ezt életemben. Először diákkoromban, mikor egy éjszaka a stettini kikötőben tévedtem el és meg voltam győződve, hogy a hajnalt nem érem meg többé. Másodszor Rómában, mikor felkúsztam a Szent Péter-templom kupolájának lámpájáig és beleszorultam a csavarmenetbe. Harmadszor, mikor a velenicei dogepalotában felmentem az ólom kamrákba és azt hittem, hogy a kalauz rámcsapja az ajtót. Most negyedszer. Mi lehet ez! Miért van az az előérzetem, hogy vé-

gem van! És ki csalt engem ide! Nem kaland ez és nem kalandornő-e akkor Angelica? Vagy ő nem tud erről semmit és őt csalják? Nem, őneki semmi köze ehhez, őneki nem lehet köze ehhez, mert akinek szemében könnyfátyol alatt parázsló tüzet láttam oly közlelről, az nem tud megcsalni engem.

Gondolkodásra azonban nem volt időm. A Hogysis-hívják professzor fölmegegy egy emelvényre, két dinamó elkezdett berregni, kalapáccsal az asztalra ütött és ezt kiáltotta:

— Mister Hegedűs Kossuth Lajosról beszél.

Erre fölléptettek egy emelvényre, a megafon elé állítottak, a fényképezőgépek forogni kezdett körül a szobában, vetítőlámpák mozogtak és én önkéntelenül elkezdtem Kossuth Lajosnak azt a beszédét angolul, amellyel Newyorkban hetvenhét év előtt megszólalt és Amerika segítségét kérte elpusztult hazájának. Egy idő múlva újra szólott a kalapács, minden elhallgatott és sötét lett.

Mire magamhoz tértem, egy székből ültem és valaki gyömbérlevet öntött a számba. A baloldalomhoz kaptam kezemmel, mert ott tartom nemcsak a szívemet, hanem a dollárjaimat is.

... Hol voltam én! — kérdeztem dr. Maryt.

— Ez, mint ön tudja, az amerikai elnökválasztás előkészítésének műhelye, új találmányunk a kronográf, egyszerre fényképezünk és felvesszük a hangot, A jövő elnökjelöltek így fognak megjelenni Amerika minden vendéglőjében, minden olvasócsarnokában és minden utcasarkon egyszerre fognak beszélni és mozogni a közönség előtt, anélkül, hogy helyükből elmozdulnának.

— Az Amerikai Egyesült-Államok alkotmánya szerint, — feleltem kellő udvariassággal — csak született amerikai polgár pályázhatik az elnöki tisztre és ezennel bejelentem, hogy ez az egy állás az, amelyre nem kandidálok.

Hogyishivják professzor feltolta szemüvegét és intett dr. Marynek, hogy beszélhessen.

— Kedves Hegedűs úr, — mondotta bájos magyar hölgyem — mi megrendelésre is dolgozunk és önt Newyork rendelte meg nálunk, Broadway, White Star.

Most értettem meg, hogy miért álltam én napokon át a Broadwayn, a White Star épülete előtt, ki ígézett engem oda, miért nem tudtam elmenni és csak azt nem tudtam, hogy Angelica mit akar velem.

Ezzel a fejjel, ezzel a gondolattal menjek én most a magyar zarándokokkal, hogy még egyszer megnézzem az öreg Niagara-vízesést, amely harminc évvel ezelőtt is épp úgy lefelé esett, mint most? A sárga autotaxi visszavitt megint Euklides barátom avenuején a 93. utcából a 11-ig, s mikor félkábultan és félöntudatban a lift megállt velem, a folyosó úrnője (mert ilyen is van) a kulccsal együtt egy sürgönyt adott át nekem. A távirat azt mondotta, hogy azonnal utazzak Newyorkba, a nagybankok meg akarják hallgatni előterjesztésemet. Még annyi időm volt, hogy kiautóztam a messzi pályaudvarra, mert Cleveland tudvalevőleg most építi harminchétemeletes nagyszerű vasútpalotáját s addig meszsze, künn a félig leomló kőszénhalmok: tövében vannak kényelmetlen állomásai. A Nikkellemez-expressz (Ame-

rikában minden expressz vonatnak külön neve van) megvárt és reggelre Newyorkban voltam.

Tudtam, hogy meg fogom látni Angelicát, tudtam egészen biztosan, s ezért nem is tudom elkerülni, úgy, amint eddig tettem.

IV.

Newyorkban négy napom volt a Majestic indulásáig. Ha még nem lett volna fogalmam a munkáról, most megtanulhattam, mi az amerikai agyondolgozás. Ez már nem a végkimerülésig megy, hanem a nyelvkiöltésig. Tőzsde és templom, bankett és egyetem, újságírók és kivándorlók mind egyszere voltak elintézendők s rohantak velem lifteken, expresszekon, autókon és alagutakon át. Az utolsó nap, péntek reggelén elhatároztam, hogy megszőköm a White Star irodájáig. A Knickerbocker-szálló forgóajtájának négy rekeszében négy újságíró állt. Ama zseniális ötlettel hívtam be őket, hogy megyek beszédem kéziratáért és kinn voltam az utcán, a Times Square-en. A földalatti állomáson bedobtam egy öt centet s így bejutottam a forgattyúkon. Mikor az első száguldó vonat légfékének láthatatlan nyomására szétnyíltak ennek ajtajai, beugrottam, a következő állomáson expresszre cseréltem fel s mikor megérkeztem, végigszáguldtam a földalatti város tejsarnokát, ruhásboltját, újságelárusítóit s a mozgó lépcső escalatora fölrepített a Broadway 1. kapujába. Hajóindulás lévén, tömve volt minden. Nagynehezen odáig jutottam az embertorlatban, hegy mint Éces 122-nek ideadták a Majestic H. 15. kabinjának jegyét s evvel toltak is ki egy forgóajtón. Szerencsére a falitáblán megpillantottam a hajóstársaság egy igazgatójának

a nevét, aki rotariánus. Feltűzve a forgókerék gombját, egy széltolóajtón csakugyan bejutottam színe elé s rögtön megismert.

— Éccs 122? — kérdezé.

— Igen, — mondám — kabin H. 15.

— Miután rotariánus, — felelte — egy emelettel feljebb teszem önt és Zsé (Gr.) 15 lesz.

— Nagyon köszönöm, sir, de még egy kérdésem volna, önök Clevelandben megrendelték az én mozgó és beszélő felvételemet.

— Az általunk szállítattott — felelte az amerikai.

— Kinek? — kérdezem.

— Sir, — jött a válasz — Önt rabul ejtette valaki; többet nem mondhatok.

S erre avval a kedves amerikai modorral, amellyel csak ők tudják kitolni az embert az ajtón, már künn is voltam a folyosón.

Tehát Angelica!

Ezen a péntek délután a Knickerbocker-szállodát ott Newyork 45. utcájában csodálatos hangok verték fel. Háromszáz magyar zarándok próbálta a csomagját összekotózni és bezárni, de egynek sem sikerült. Annyi fűzfánfűtyülő rézangyal még nem emelkedett az égnek, mint amennyi a Knickerbocker tizenkilenc emeletének tetejét akkor verdeste. A csomagok egész csodálatos viselkedést árultak el. Nemcsak hogy az összegyűrt fehérnemű nem ment bele egyikbe sem, hanem mennél tovább ültünk rajtuk és szorítottuk őket, annál kevésbbé akartak engedelmeskedni. Legkülönösebben viselkedett díszmagyarom kardja, amely a legváratlanabb helyeken bukkant ki a

láda fenekéről. Zárak pattantak, kötelek szakadtak és magyar áldások szálltak a 45. utcában. Végül külön osztagokat alakítottunk, amelyek egyik szobáról a másikra próbálták megfékezni a teljesen megvadult ládákat. Magam azt a kitűnő módszert választottam, hogy mindent a ládába zártam, lenyomtam a tetejét s ollóval levágtam azt, ami kívülmaradt. (Mindebből, kedves olvasóm, az a tanulság, hogy a középkori filozófiai kérdés, vajjon szükség van-e nőre a földön, megoldatott, mert férfi talán még csomagolni tud, de pakkolni nem. Ehhez asszony szükséges.)

Este kilenc óra felé a ládák tömege tódult a gépkocsikba. (Alig látszott meg az utcán, a nagy tömegben, hogy háromszáz magyar költözködik vissza Európába) s azok nagy sorban várták az indulási jelt. Felszuszakoltam megszámlálhatatlan táskáimat, amelyek rettenetesen megdagadtak a sok irattól, beültem helyemre. Induljunk.

Ebben a pillanatban fölsikoltottam:

— Uejhó!

Ott állott előttem test szerint, fenséges vadságban, szüzi valóságban látományom szépe: Miss Angelica.

Előttem nem volt semmi, csak a gépkocsis tükre, amelyen át figyelni azokat a kocsikat, amelyek hátulról beleütköznek, tehát megfordultam. A kocsi mögött állt Angelica, fehéren, lehajtott fővel, úgy, mint Era Beato Angelico Incoronazione-jén, feje fölött sárga glória. Kezében liliomszálakat tartott s mikor ránéztem, szeme, az a gyönyörű tengerszeme, egyszerre felémvillant. Most is, mint Pesten, mélységes tükrében a könnyfátyol mögött parázslott a tűz. És akkor, mikor szememet észre-

vette az övé, két könnycsepp szaladt az arcán végig. Ajka vonaglani kezdett.

Ebben a pillanatban kigyúlt a zöld fény végig a 45. utcán és a pirolámpa gyulladt meg a Broadwayn egész végig. Ez azt teszi, hogy Newyork egész teste rándul egyet, 11 avenuen el van zárva a közlekedés és 242 keresztutca mind egyszerre megindulhat. A rohanás megkezdődött. A következő pillanatban elnyelt minket a rohanó ár s mentünk a hajó felé.

V.

Éjjel félhárom volt, mikor a „Majestic” hatalmas testét az apró szolgáló gőzösök kimozdították a newyork-hobokeni hajóállásról s a világ legnagyobb hajója megindult Európa felé. Harminchat kazánja égett (még tizenkettő a tartalék) vitt nyolcvan vagon kőolajat, hogy fűtse, hetven vagon vizet, hogy hűtse, kilencemeletes szállodát, kétezerhatszáz emberlelket, tömérdek reményt és töméntelen csalódást... Mindennap számoltuk újra: hány óra van még hátra; víz, víz, csupa víz, üres a lát-határ, mintha már nem is ezen a világon úsznánk, hanem valahol azon túl, jóval messzire ... A tenger most nagyon kegyelmes volt hozzánk, a nap sem felejtett el minket s naponként nyolcszáz kilométert jöttünk a tavasz felé. Negyednapon csodaszép idő. Mikor pedig beállott az est, mély víz fölött, mély ég hajlásán rejtelmes zöld kísértetfényben megjelent a hold. Mintha mesében lennénk — mi mind tündérek.

Alattam zúgó márványfekete kárpit fedi el a végtelen melyet. Fölöttem áthatlan sötét boltozat hirdeti a végtelen éjét. A megszakadt felhőnyílásban ott lesked zölden

a hold. A köröttem futó, buggyanó habokban ott reng sejtelmes képe.

A; steward vállamra teszi kezét.

— Marconigrammja érkezett, sir. — S megérkeztek már a sirályok is.

Felbontottam a szikra-sürgönyt.

„*Uejhó!*”

Őn az enyém, itt beszél a szobámban nekem.

Még egyszer ki fog jönni s akkor megtudja nagy titkomat.

Ma este együtt sírunk a holdvilágnál.

Én az öné vagyok.

Uejhó!”

Néztem a tengert, eget és éjét: háromegy végtelenség, mely körülölel. Az idő megállt s én még mindig csak néztem, néztem, szemem üveggé dermedt.

Hirtelen összecsapódott a felhő, eltűnt a hold és sötét lett mind-három Végtelen.

Csak néztem, néztem s azután egyszerre úgy kellett tennem, hogy apró darabokra tépdستم a szikra sürgönyt, minden darabkát belefűjtam ajkammal a vízbe. És eltűnt minden: az Újvilág, Angelica és minden, minden.

Lármás sirály-had röppent fel az árbocra s onnét sikoltott vágyó fájdalommal bele az éjszakába két világ között:

— *Uejhó, Uejhó!*

Az arcom tele volt egészen sós vízzel. Bizonyosan a tenger csapott föl a korláton át, mert hiszen én tudtam, hogy az egészből egy árva betű sem igaz.

MAGYAROK MENTEK AMERIKÁBA...

Kossuth Lajos newyorki szobrának leleplezésére magyar vándorok szervezkedtek amerikai útra, hogy a szabadság hazájában köszöntsék a magyar szabadság hőisének emlékét. Ez ünnepből, ha el nem rontjuk utóhatását, nagy jó származhat. A lángelmék haláluk után is fizetnek Lazájuknak. Magyarok indultak tehát az óceánon át az Újvilágba.

Mily régen mennek már! Ki tudja azt, hogy 344 évvel ezelőtt az Urnák 1583. esztendejében ment el *budai Parmenius István*, az első magyar, ki Kolumbus országát kerestél Még a híres zarándok-atyák előtt. Rákóczi korában magyar kalandorok indulnak oda át. Ki tartja számon azt, hogy Kuba szigetét a spanyol járom alól először, Lopez tábornok vezetése alatt, magyarok akarták felszabadítani s ott is haltak mind! Emlékük megvan, csak azt nem tudják róluk, hogy magyarok. Mikor harminc év előtt Kaliforniában jártam, csodálkozással láttam, hogy az édes szőlőt mindenütt tokajinak hívják. Elvezettek a Haraszthy-pezsőgyárba, ahol kisült, hogy a magyar Haraszthy Ágoston már 1840-ben jött ide s kezdte meg a szőlőtelepítést. Még ismertem leszármazóját, aki már nem tudott magyarul. Tudtommal ma már meghalt. Ő vezetett körül a pezsgőgyárban, amely valaha

magyar ipar volt. Jár-e eszünkben az, hogy Xanthus János, akinek kínai szekrényét Jókaitól örököltem, volt az, aki az emigrációban nekiindult és az amerikai kormány megbízásából, indiánokkal harcolva mérte fel az Északamerikai Egyesült-Államoknak akkori rengetegeit! De ha mindezt nem tudnók, tudunk valami mást: Magyar vérrrel van tele Amerika népe. 1902-től 1911-ig csak az Északamerikai Egyesült-Államokba 1,462.214 magyar vándorolt ki. A kivándorlók száma valószínűleg sokkal nagyobb, mert hiszen tudvalevőleg igen sokan szöktek át a határokon útlevelel nélkül. Igaz, hogy a hivatalos adatok szerint félmillió visszajött, tehát egymillió magyar maradt volna a nagy Unióban. Azt hiszem, mindenki, aki kint járt, tudja azt, hogy ez tévedés. Akik visszajöttek, legnagyobbbrészt megint elmentek Amerikába, sőt elvitték családjukat. Nagyon szerényen számítok tehát, ha azt mondom, hogy legalább másfélmillió magyar vére folyt bele abba az új nemzetbe, mely az újvilágot alkotja s mely ma a világ ura.

Tudtommal a mostani amerikai statisztika mintegy félmillióra (pontosan 473 ezerre) teszi kikerekítve az Amerikában levő magyarok számát, tudniillik azokét, akik még magyarok, vagy szülői magyar állampolgárok voltak. Egy bizonyos, hogy a száztízmillió amerikaiból soknak ereiben a mi vérünk folyik s az Újvilág megteremtéséhez ez a kis eltaposott Magyarország nagy erőt adott, amely erő mindig kitör. Egyéb bizonyíték nem is kell, mint az, hogy amikor a mostani egységes Amerika legnagyobb válságát, az amerikai polgárháborút élte, 1861-ben, nyolcszáz magyar állt be az Unió had-

seregéb, dacára annak, hogy az akkori amerikai statisztika összesen csak 3737 amerikai magyarról tud. És harcoltak úgy, hogy az amerikai magyarság kitűnő történetíróinak, *Kende Gézának* és *Piványi Jenőnek* adatai szerint két altábornagyot, öt generálist, tizenöt ezredest, két alezredest, tizenhárom őrnagyot és száz tisztet adott Magyarország a győzelmes északi hadseregnek. Amerikába tehát azért mentek a magyarok, mert ott egy darab Magyarország van, az életben, a vérben, az ázsiai ősmagyar haza helyett egy új magyar haza, amelyet elfelejteni soha nem volna szabad.

MAGYAR AMERIKA.

Több mint ötszáz magyar indult lelkes hittel messze tengeri útra: Kossuthnak kívántak hódolni a világ legnagyobb hatalma, az Amerikai Egyesült-Államok színe előtt. míg nem hagyja el a tapintat a mozgalom vezetőit, nagy hasznot tehetnek óhazánknak, mert a világ ura ma az Amerikai Egyesült-Államok, s annak egy fejedelme van: az ő közvéleménye. Mindenki, aki erre a közvéleményre hat s azt barátta teszi vagy ellenséggé ingerli, egy darab történelmet csinál.

És most folytatom egy elől járó beszédből, amelyet egy kitűnő könyvből írok ki, Kende Gézának nagy munkájából, amely „Magyarok Amerikában” címmel tavaly jelent meg egyelőre két kötetben s annak a különös országnak, melyet magyar Amerikának hívnak, a lelkét tárja elénk. Ez előljáró beszéd így kezdődik: „A világtörténelem színházában, amely a világ teremtésétől van és a világ végéig lesz, ünnepi előadásra folyik az előkészület.” Amerikát mi tápláltuk embervérrel, saját vérünkkel. Felneveltünk százezreket, reájuk költöttünk gondot és költséget, anyai könnyet és állami oktatást, és amikor munkaképesek voltak és gyümölcsözhettek, áadtuk őket az Újvilágnak. Ez a nagy kivándorlás igaz története, mely méreteiben, úgy hiszem, meghaladta azt a népvándorlást, mely annak idején Ázsiából Európába

történt. Ma azonban van már egy kész amerikai magyarság: emberek, akik innét mentek, de már az Óceánon tud gondolkodni és érezni. Ők maguk is tudják, hogy kettős lelkük van, hűek az ősi rőghöz, de hűek az új nagy demokráciához is, és a világháború rajtuk változtatott a legtöbbet. Mikor Amerika belépett a világháborúba, megszakította a kapcsolatokat, amelyek azelőtt az óhaza és az újvilág között voltak, még pedig brutálisan megszakította. Mikor a világháború véget ért, az eladósodott Amerikából Európa hitelezője lett és az idegennek tartott újvilágból a világtörténet vezetője. Ez az óriási változás, amely ezer évben egyszer fordul elő, az amerikai magyarságban is meghagyta lenyomatát. Ők már nem azok, akik voltak ezelőtt harminc évvel, mikor még ideodajáró kivándorlóknak láttuk őket; külön amerikai nevük is volt: a tenger madarai. Ma már ők átalakultak valami újjá, amit azzal fejezhetek ki, hogy régi ideiglenes fatemplomaikat — mert ott erős a vallási élet — mind kőtemplomokká változtatták át. Ez azt teszi, hogy meggyökeredeztek a magyarok Amerikában. Ők már nem jönnek vissza, hanem egy új fajt alkotnak, a magyar amerikai, a maga külön egyletével, torzsalkodásával, felekezeti harcaival, de egyúttal igen nagy jövőjével. Ne tagadjuk, az itthoni Magyarországnak ma ők a világtörténetbe kiküldött cserkészei. Az az idő, amikor teszem fel a magyarországi református egyház akarta irányítani, igazgatni az amerikai parochiákat, örökre elmúlt. Hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy új embertípus s egy nagy érdekességű politikai képlet állott elő, amit ott kinn úgy hívnak, hogy „magyar Amerika”. Ez egy külön vi-

lág. Sem nem Amerika, sem nem magyar, hanem mind a kettő és jelentősége napról-napra nő. Ma már nem azok a lenézett, menekülő, eltévesztett egzisztenciák vagy kiszorított munkástömegek, amelyeknek őket a hazai közvélemény a háború előtt nézte, ma ők meggyökeresedett politikai erőt jelentenek, amelyet nekünk fel kell használni. Képzeljük csak azt, hogy mit jelentene, ha ez a körülbelül ötszázezer magyar, akit az Amerikai Egyesült-Államok statisztikája még magyarnak tart, az amerikai szenátusban, a képviselőházban, az egyes amerikai tagállamok törvényhozó testületében ott lenne, minden héten felszólalna és követelné Magyarország integritásának helyreállítását. Nagyobb kortesei még nem voltak egy országnak, mint nekünk. Azaz ugyanezt a korteszolgálatot ugyancsak Amerikában tették meg az irek, akik befészkeltek magukat Amerika pártjaiba, utóbb kezükbe kapták az egész hatalmas pártképletet, a sajtót, és végeredményében az a néhány százezer kivándorolt ir hozta meg Írországnak a szabadságot és függetlenséget. Hogy a mi sorsunk Írországhoz hasonló, azt már mások is észrevették, és így minden okunk megvan arra, hogy ne lenézzük, hanem növeljük a jelentőségét a mi amerikai véreink politikai szerepének. Hogy ott mások a szokások, mint nálunk és hogy egy kezdetleges társadalomban olyan jelenségek is mutatkoznak, amelyeken mi mosolygunk, ez mind lehet, hiszen elég furcsa az, hogy ezerszámra vannak Verhovay-egyletek, sőt volt egy „Eözsa Sándor Magyar Egyesület” is, amely később feloszlott. De ezek külsőségek. A tény az, hogy ott magyar vér van, még pedig kínon és keserven átszűrt igaz demokráciát

jelentve. Ha körülnézek, én nem is tudok erősebb politikai ütőkártyát az itthoni Magyarország részére elképzelni, mint éppen a mi amerikai magyar véreinket. A mi érdekünk tehát nem az, hogy lekicsinyeljük őket, hanem az, hogy emeljük öntudatukat és értsük meg velük, hogy az óhaza szereti őket, mert tudjuk, hogy ők is szeretnek s ettől a szeretettől nagyon sokat várunk. Nem pénzt ériek. A pénzhazaküldések, mint a statisztika mutatja, lassanként mindig kisebbek és kisebbek lesznek, egyrészt azért, mert kivándorlóink zöme éppen a leváló részekről ment és nem az ország közepéből, amely ma Csonka-Magyarország, másrészt azért, mert a második nemzedék odaát már annyira átamerikanizálódik, hogy a nyelvvel együtt elfelejti az óhazát is s beolvad az óriási amerikai tengerbe, aminthogy százezreink úgy beleolvadtak, hogy talán csak most, Kossuth Lajos szoborleleplezésénél tudott eszükbe jutni, hogy ők egyszer magyarok voltak. De most eszükbe jutott. Éppen ezért nagyobb alkalma még nem volt a magyarságnak, hogy felkeltse odaát is a szunnyadó magyar érzést, nem frázissal, hanem azzal a tudattal, hogy mi itthon, az amerikai magyarság politikai közreműködése nélkül nem tudjuk befejezni a magyarság nagy és szerintünk a világ érdekében folytatott integritási küzdelmét.

„Magyar Amerika” nem jelszó, hanem valóság. Ki hozzányúl, tegye azzal a szeretettel, amellyel azokhoz közelgünk, akikre a jövő bízva van. Mert az amerikai világrész abban különbözik mitőlünk, hogy míg mi ivadékok vagyunk, addig ők ősök. Ők hozzák a jövőt, s ha jövőnk nincs, akkor nem érdemes nemzetnek lenni.

ÉCCS 122.

— Ön?

Éccs 122.

— Hovál

Washington Di Szi (D. C.)

— Mikor?

Tizenkettőbarminc Pi Em (P. M.)

— Kocsi 23, ágy 2.

Hotelem!

— Kiu(qu)-utca 2-ik Avenue 133. Szoba 225. Éccs 122. Mehet!

Erre kinyílt a vasrács s én lesüllyedtem a tátongó mélységbe.

Az olvasó, kinek esze mindig három perccel előbb jár, mint a legfurfangosabb krónikaíróé, már rájött arra, hogy ez a szó szerint lekopogtatott párbeszéd egy amerikai utazási iroda menedzsere és köztem folyt le, mert miután nevem H-val kezdődik s az angolul „éccs”-nek mondatik, ennél fogva mindjárt amerikai körutam elején kaptam egy igazoló kártyát, mely szerint én Éccs 122 vagyok, s attól kezdve minden egyéb eltűnt s nem is voltam semmi más. De eltűnt a washingtoni szálloda is, mert az átváltott a Kju(qu)-utca 225. szobájává (ahol az első szám mindjárt az emeletet is jelenti), szám lett a vonatból, szám az időből (mert P. M. az post meridiem — tehát dél-

után) s végül eltűntek s jelbetűkké sorvadtak a helynevek is, mert Washington, ahová igyekeztem, az a sok Washington város között az, mely a District of Columbiában székel, tehát D. C, vagyis Di Szi-----.

Mikor az óriás liften éjfélkor engem Éces 122-öt így lesüllyesztettek az alagút mélységeibe, hogy megtaláljam a 23-ik hálókocsi második ágyát s a Hudson folyó alá fűrt óriási sikátorban eltűnjék velem a vonat: akkor az egyéni megsemmisülés kibeszélhetetlen érzése hatotta át egész idegzetemet. Nem vagyok ember többé, féreg sem többé, hanem megszámozott sróf, melynek még a nevét is letörölték. Madách lángpillanata meglátta az igazságot, mely akkor még meg sem született. Ez a falanszter. Ez a jövő. Ez Amerika, a világ új ura. A látvány s annak velőlkig ható benyomása annál ellenállhatatlanabbul hatott reám, mert a környezet, hol mindez végbement, oly gí-gászi, oly emberfölötti volt, mint minden az új Amerikában, melyet harminc év óta nem láttam, mely akkor még Európának egy darabja s ezért utánzója volt, ma azonban már egészen más: *Amerika megamerikaisodott*. A Manhattan sziklasziget közepén, mely Newyork szíve, zsebe és zsigere, egyszerre hatvan emeletig lövellő felhőkarcolóival, s hol az utcai telekszélesség harminc centiméterét húszezer dollárért mérik, lerontottak egy városrészt, hogy óriási görög oszlopcsarnokot építsenek rá — (este millió villanylámpának pazarló márvány ragyogásában) — s mindezt azért, hogy míg a tengerárrá duzzadt Hudson-folyón hajómastodonok járnak — alatta ezernyi vonat bukkanhasson föl a földre. És millió ember bukik le beléjük, ömlik ki belőlük: millió ember! Nem, millió

számú névtelen sróf, mely felőrlő pörgésében nem tud megállani többet. Nem az ember hajtja a gépet, hanem a gép hajtja az embert. Ez Amerika, a világ ura s mostantól kezdve a mi urunk is.

Az ember a forgó srófok miriádjai közi? Az ember? Ah, majd elfeledtem én, Éecs 122. Mily megható sóvárgása a nyugati emberség után a milliónyi gépembernek az, hogy minden épületben, ahol legnagyobb, legizgatóbb a pokoli sürgés — legyen az pályaudvar, városház vagy bank-óriás — mindenütt fehér márvány görögcsarnokot épít, hogy ne; a saját felőrlő stílusát lássa, hanem az emberileg fölségesen megnyugtató klasszikus időkről álmodjon — az épület legalább. (Hogy nagy siettékben azután a korinthusi oszlopra akanthusz helyett zeller-levelet ábráz s a jön oszlop fejét ékszersorral akarja megtetézni, csak túlbuzgalmát mutatja.)

Míg így azon elmélkedem, hogy a nyugati műveltség Hellas fölséges nyugalmasában született s Amerika fölséges nyugtalanóságában fog meghalni, bejön a 23-ik kocsinégere s figyelmezteti Éecs 1.12-öt, hogy a 2-ik ágy várja. Ezért elővettem S. 42.212. számú töltőtollamat s felírtam magamnak s az olvasónak ezt a jegyzetet:

Az emberi haladás célja: az ember kiküszöbölése.

A KNICKERBOCKER BORBÉLYA.

Tudvalevő, hogy Knickerbocker karcsú tizenkilencemeletes szálló Newyork 45. utcájában s a magyar zarándokoknak tanyája volt. Mikor az útlelvizsgálattól és ládaválogatástól, amelyre az egész nap és fél éjszaka ráment, feljutottam szobámba s kinéztem annak papírredőnye mögül, akkor történt a híres tüntetés. Hát tekintetes Amerika, amint önt már Mikszáth Kálmán is elnevezte, a tüntetéshez ön nem ért semmit. Ritkán nevettem olyan jót, mint amikor nekünk, kik már ezer év óta gyakoroltuk magunkat a tüntetésekben (mily fönséges záptojásgyűjteményem volt nekem minden választás után!) a török császároktól kezdve Török főkapitányig, önök szegények, be akarták mutatni, hogy milyen az az anti-Horthy-liga, amelyről annyit hallottunk. Először is megállapítottam azt, hogy olyan teremtett ember nincs Amerikában, aki valaha „anti-Horthy-liga” nevű egyesületbe belépett volna tagdíjfizetéssel. Hol van tehát a liga? Az újságokban. De még nyomorúságosabb volt maga a tüntetés. Az utca kivilágítva és harminc vagy ötven kiabál: Hú, hú! Alattam az egyik megszólal: Kialts abcugot! A másik: Azt nem, mert azért nem fizetnek. Miután tíz percig tartott a Hú, hú, megjelenik két motorkeréken ülő rendőr és szakasztott úgy, amint boldogult gyermek-

korunkban a „Hököm Mátyás” színházi előadásán a lovaskatonaság abból állott, hogy lófej maszkot ragasztottak magukra az apró szereplők, ilyen tempóban a két rendőr fellovagolt a járdára és a kirakathoz hozzámácolta a tüntetőket. Ebben a pillanatban megérkezett egy fényképész, hogy a másnapi lapok számára felvegye a szenzációt, magnéziumfáklyája azonban visszafelé sült el s a saját arcát égette meg. Erre jöttek a tűzoltók és elvitték a fényképészt. Ez volt, tekintetes Amerika, a híres tüntetés, a rendőri közbelépés és az utóbbi robbanás a bombavetés. Mindebből következik, hogy Amerika mindenben felülmúlt bennünket, de a tüntetések rendezésének csak kezdetén van, dedóba járhat etekintetben bármely magyar párthoz.

(Csak azt sajnálom, hogy a hazai újságok egyáltalában egy szót írtak erről a komédiáról. Kár volt az a jó magyar tollat ebbe a lébe belemártani.)

Másnap megismerkedtem a Knickerbocker legfőbb személyével, a borbélyal. Miután Amerikában senkinek a ruháját nem tisztítják, de még a cipőjét sem, az első dolog az, hogy az ember lemegy a fodrászüzletbe, befekszik egy székbe, amely rögtön hanyattbicsaklik és két gentleman, fekete vagy fehér, elkezdli suvikszolni, egyik az arcát, a másik a cipőjét. Mialatt e hihetetlen gyors pucoválás folyt, a borbély, ki természetesen egyik szavazója Newyorknak, a következő kérdéseket tette fel nekem:

- Miért van olasz zászló a Kniekerbockeren?
- Ez nem olasz, hanem magyar zászló.
- Mit keresnek itt a magyarok?

— Kossuthot.

— Ön a főnöke a társaságnak?

— Nem. Az báró Perényi Zsigmond.

— Mit csinált báró Perényi!

— Sok jót. A nagyapját felakasztatta Haynau, mert Kossuthnak barátja volt.

— Ha önnek ilyen főnöke van és elhozza hozzám — mondta a yankee — akkor olcsóbban fogom számítani az ön borotválását, Szállítsa a főnökét mindennap és akkor ingyen borotválom.

Miután ezt az üzletet megkötöttük és a fél cipőm már ragyogott, a másik fél cipő erejéig folytatódott a társalgás. Ez volt az a pillanat, mikor a borbély villogó beretvával állt fölöttem és nekiindult ábrázatomnak. Merőn a szemembe nézett és ezt kérdezte:

— 'Mondja, kinek a pénzen jött ide!

— Saját pénzemen.

— És a többiek kinek a pénzen jöttek? — szólt ismét a borbély képében a newyorki nép.

— Miért kérdi!

— Azért, — felelt Newyork Figarója — mert *aki pénzéért lelkesedik, az megöli a szabadságot.*

— Köszönöm, — feleltem.

Szerencsére ebben a pillanatban a szék visszabicsaklott s engem kidobott öléből. Arcom és cipőm ki volt fényesítve. Bementem a Knickerbocker szobájába s a második éjszakán már nem tudtam aludni, sőt nevetni sem. Az amerikai nép másképpen lát minket, mint mi. Nem látjuk-e mi ferdén magunkat! Itt látom a zarándoktársaságot. Annál büszkébb valaki, mennél államibb, vagyis

mennél inkább a mások pénzén lelkesedik Kossuthért, és annál szerényebb valaki, mennél inkább a maga erején jött ide, a saját lelkesedéséből. Lelkesedés adópénzből — ez szörnyű gondolat Amerikában. Otthon észre sem vesszük, annyira hozzá vagyunk szokva.

Nem ők tehetnek róla, akiket kiküldenek, hisz legtöbbszörünk annyira járatlan az angol nyelvben, hogy csak magát bámulja és nem Amerikát. Fajunkban van a hiba és mi g ezt meg nem értjük, addig Amerika sem ért meg bennünket. Néha úgy képzelem innét newyorki távlatból, hogy mi nem tudunk feltámadni, mert még nem rázkódtunk meg. A magyar lélek az állam által akarja fenntartatni magát, ahelyett, hogy ő tartaná fenn az államot. Szörnyű gondolat! A lelkesedés, amely adón alapszik, megöli a szabadságot, — mondta a borbély.

Oly különös volt. A többiek mind örvendeztek s én mindjobban elkeseredtem. Mily könnyű nekik s hogy fáj nekem Amerikából látni a magyar lelket s ráismerni legfeketébb pontjára! Lesz-e bátorságom ezt valakinek ott-hon megmondani?

Így forgolódtam s egyik óra múlt a másik után, arait az jelzett, hogy az utcán mindegyre más színű reklámjelzés suhant végig villanyos fénnel. Már reggel fél három volt s még mindig nem tudtam behunyni szemem. Akkor megérkeztek a teherautók. Az egyikből szenet, a másikkól levescsomagokat, a harmadikkól fagyalaltot öntöttek be a Knickerbocker nagy gyomrába és én még mindig forgolódtam és Amerikából néztem fajomnak leglelkét.

Jaj nekem; a Knickerbocker borbélyából Amerika népe szól nekünk!

LÁTOGATÁS A FÖLD KÉT URÁNÁL.

I.

Mikor a világháború megkezdődött, az Amerikai Egyesült-Államok népe éppen annyi milliárddal tartozott Európának, amennyivel a háború bevégeztével Európa adósodott el Amerikában. Ettől a perctől kezdve Európa adóssága az újvilágban nőttön nő, láthatatlan rabszolgaláncok fűzik a Föld új urához a győzteseket és legyőzötteket egyaránt.

Emlékszem, hogy egy pénzügyi sétám alkalmával, amelyet Teleszky János barátommal tettünk, amikor üdülés céljából kegyetlen problémákat szoktunk egymásnak feladni, tavaly ezt kérdezte tőlem:

— Mit gondolsz, mi lesz a háború vége? — mert hiszen még nincs befejezve.

Én ezt felelém:

— A világháború vége az lesz, hogy a milói Vénusz, a belvederei Apollo és a londoni Szent Pál templom kupolája találkozni fognak Newyorkban a Morgan-ház pánccélszobájában.

Mélyen tisztelt Európa, ehhez nagyon közel vagyunk. Hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy a földnek két új ura van, a két nagy W. a washingtoni White House, a Fehér Ház és a newyorki Wall Street, a börze. Ha ők összefog-

nak, feltétlen urai bármely európai ország sorsának máttól kezdve és mindaddig, míg mi élünk. Ez az, amit Európa kapott a világháború tiszta eredményeként.

A magyar zarándoklat először a föld első urát, Washingtont kereste fel. A lapok helyesen írták meg azt a gyönyörű tüntetést, amely bennünket ért akkor, mikor a fölséges Capitolium képviselőházában a karzaton megjelenve, az egész ház pártkülönbség nélkül felállva ünnepelte Magyarországot. Nem hiszem, hogy bármely más legyőzött állam vándorai tegnap, ma vagy holnap Amerikában ily tüntetésben részesülnének.

A szenátusban nagyon hideg volt a fogadtatás. Báró Wlassics Gyula levele után rögtön folytatták a vitát, minden tetszés vagy nemtetszés nélkül. Magyar barátaim ezt nem értették, holott a dolognak igen érdekes kulcsa van. Nem mirőlunk volt szó, nem irántunk mutatkozott ellenszenv vagy közöny, hanem egy oly dologban volt éppen benne a szenátus, amikor lehetetlenség volt őt zavarni, nevezetesen közelgő köztársasági elnökválasztásra most akartak a pártok kellő dühbe gurulni egymás ellen. S mikor már a műdüh paskolása megkezdődött, akkor kopogtunk mi, hogy Magyarországról beszéljünk. Ha olvasóink között vannak olyanok, akik Bryce hatalmas művét, a „The American Commonwealth”-et ismerik, azok tudják, hogy a két nagy amerikai pártnak, (és több soha nem lehet, mert óriási költségbe kerül egy párt fenntartása) a republikánus és a demokrata pártnak politikai programja voltaképpen nincs, mert hiszen a republikánus párttal nem áll szemben egy monarchikus párt és a demokratikussal szemben nincs egy arisztokra-

tikus vagy feudális ellenzék. Két óriási gép ez, amely választ mindenkit, a köztársasági elnököt csak úgy, mint a bírót vagy a rendőrt, de gép s ennél fogva koronként kap új jelszavakat, amelyeket megint eldob vagy a másik pártnak ad át. A mostani elnökválasztásnak az volt szerencsétlensége, hogy mindeddig nem sikerült olyan jelszót találni, amely a két partot elválasztaná egymástól s mint méltóztatik tudni, a politikában ez igen nagy baj. Utóvégre, ha veszekedni akarunk, a közönségnek legalább tudnia kell azt, amit mi nem tudunk, hogy miért veszünk össze. Ilyenkor, ugyebár, kedves olvasóm már kitalálta, nincs más hátra, mint hogy személyes kérdéseket keressünk és egymást kölcsönösen legazemberezzük. Mi tehát éppen a pillanatban érkeztünk be a szenátus karzatára, amifror a demokrata párt azt akarta bebizonyítani, hogy a republikánusok többet loptak, mint ők valaha lophattak és nem volt egyébről szó, minthogy Mellon pénzügyminisztert vád alá helyezték azért, mert egy meghalt ember hagyatékában találtak egy feljegyzést, amely álnév alatt azt sejteti, hogy a petróleumkirálytól tízezer dollár Mellon zsebébe vándorolt. Most már teljesen mellékes az, hogy Mellon egy régi bankháznak, amelyet mindnyájan ismerünk, a tagja, rendkívül gazdag ember és a legnagyobb pénzügyminiszterek egyike, feddhetetlen jellem. (Kedves Mellon, könnyű önnek ott nagyszerű pénzügyminiszternek lenni, ahol az állam az idén 200 millió dollárt adott vissza a polgárok adóiból, mert már nem tud vele mit csinálni. Tessék ezt nálunk megpróbálni!) Evvel a Mellonnal szemben kell azonban kijátszani egy ütőkártyát és keresni valami panamát. Most már méltóztassék

elképzelni, mikor a legjobb panamakeresésben van benne a demokrata párt az amerikai szenátusban, akkor jelenik meg a magyar deputáció, hogy Kossuthról beszéljen. Azt hiszem, magyar zárandoktársaim most már megértik, hogy nem hidegség fogadott minket, csak épp egy olyan családi jelenet közben találtunk bejönni, ahoi minden családtag elhallgat, amikor külső látogató érkezik. Ezek alapján nyugodtan mondhatom, hogy az a hidegség, amellyel a szenátus a Kossuth zárandokokat fogadta, nem nekünk szólt, hanem sajátmaguknak és változatlanul fennmaradt az, amit a városházák felzászlózása mutatott, hogy igenis, az amerikai közvéleményre megvolt a hatása e kis nép ottani megjelenésének.

A föld ura azonban nemcsak a kongresszus, hanem az államgépnak feje, a köztársaság elnöke, Coolidge Calvin János. Calvin Jánost azért hangsúlyozom, mert az amerikai közvélemény ezt az elnököt „Silent Cal” néven becézte, hallgató Calvinnak mondja. Tényleg, még sróffal sem lehet belőle egy fölösleges szót kiszorítani. Ez először is egyéni tulajdonsága e felelősségteljes állásban, másodsor nagy politika is, mert hiszen minden szava milliók és — ami még fontosabb — milliárdok sorsát döntheti el, harmadszor pedig az amerikai államszerkezetnek folyománya, mert míg mi frázisnak írjuk le azt, hogy „államgép” és mögötte Bethlen Istvánt, vagy Eassay Károlyt látunk, ott tényleg gép az állam és ennél fogva kell, hogy a feje is géppé, magyarul szólva, automatává alakuljon át.

Mert éppen a sajtó nem volt megelégedve avval, hogy nem eléggé tudta meg, mit végzett Coolidge avval a húsz

magyarral, akiket közvetlenül maga elé eresztett a Fehér Házban, én, mint e magyarok egyike, pontosan elmondom az elnökkel való beszélgetésünket, azért is, mert lehetséges, hogy későbbi krónikások ebből az Amerikai Egyesült-Államok és Európa viszonyára rendkívül fontos következtetéseket vonhatnak le. Tehát figyelem. Coolidge elnök úr szürke ruhában ott áll három ajtó között, mögötte gróf Széchenyi László, igen kitűnő követtünk, előtte szívszorogva mi, húsz magyarok, akiket fellelkesített már az, hogy az előszobában Kossuth Lajos szobrának öntvényét láttuk. Most következik a nagy diplomáciai tárgyalás, amit szórói-szóra adok:

Gróf Széchenyi László: Báró Perényi Zsigmond.

Coolidge: How axe y oui (Hogy van Ön!) (El balra.)

Báró Perényi Zsigmond: How are you! (El balra.)

Gróf Széchenyi László: Lukács György.

Coolidge: How are you! (El balra.)

Lukács György: How are you! (El balra.)

Gróf Széchenyi László: Nemes Antal, Kapi Béla, Józán Miklós püspökök.

Coolidge: How are you!

Nemes Antal, Kapi Béla, Józán Miklós (egyszerre): How are you! (El balra.)

Most következik a történelmi pillanat, tudniillik Én. Azt csak méltóztatik képzelni, hogy én valami különöset, valami újat fogok mondani az elnöknek és ő nekem, amelyet még nem mondtak.

Gróf Széchenyi László: Hegedűs Lóránt.

Coolidge: How are you ?

Én: How are you ? (El balra.)

A *többit* zarándokkal való beszélgetést tér hiányában ez alkalommal nem adhatom ki.

II.

„Fal-utca” — Wall Street. Itt van a világ aranyának 52 százaléka és gazdaságának forgókereke. Mintba henecegni akarna egyszerű nevével úgy, mint Londonban a „Kötőtűsikátor”, melyben a hatalmas Bank of England tanyázik. Márványpaloták, görög csarnokok, középen maga a börze, a nagy pénzvaccum cleaner, szintén görög. Az egyik márványóriásba belépek. Fehérkesztyűs rendőrök vigyáznak rám s az egyik két füzetet ad kezembe. Az egyik kis levelezőlapfüzet, amely arra akar megtanítani, hogy a hét minden napján hogyan takarékoskodjam. A másik parádés, színes díszmű, a bankpalota freskóinak és festőinek magyarázata. Körülvigyázodom, — mint a székely nyelv mondja... végtelen sora a görög oszlopoknak. (Már megint több, mint kellene. Ha kényúr volnék, felköttenék minden építész, aki a görög oszlopsorhoz még hozzáragaszt valamit s evvel letöri fenségét.) Halk beszéd mindenütt, szíves fogadtatás.

— How are you? (Hogy van ön?) — kérdik

— How are you! — kérdem én,

— Először van Newyorkban?

— Nem. Harminc évvel ezelőtt voltam és harminc év múlva megint el fogok jönni, hogy megnézzem, hogy az önök bankja hogy áll.

— Harminc év múlva? — kérdezi a főnök.

— Igen, — felelém — még négyszer kívánok eljönni harminc évenként.

— Akkor megmutatok mindent.

És csakugyan kezdődik a séta föld alatt és föld felett, pinceszobák rengetegén át. Minden gép. Gép bontja fel a leveleket, gép teszi borítékba, gép ragaszt rá bélyeget. Gép szoroz, gép ad össze, gép könyvel, gép kattog és gép hallgat. A pánccszobában azt az egyet tanultam, hogy a nagy pénzszekrény zárai órára járnak és ha szombat délután két órakor bezárják őket, míg az óraszerkezet le nem jár, hétfőn reggel nyolc óra előtt senki ki nem nyithatja. Ezt, ha jól emlékszem, egyszer egy bécsi bank is kipróbálta, de azután abbahagyták, mert bennefelejtettek a szekrényben egy iratot, amelyre egy sürgős üzletnél szükség lett volna és akkor hiába jelentek meg az egész igazgatóság és felügyelőbizottság tagjai, hogy a pánccszekrénynek könyörögjenek, nem tudták kinyitni. Ezért ez nem nekünk való, hanem azoknak, akik a hétvégi szünetet magukra kényszerítik. Végül egy terembe jutok, ahol húsz nagy asztal mellett húsz csöndes úr suttog húsz fiatal hölgynek.

— Ez az igazgatóság, — mondja vezetőm.

— Nem értem, önöknél nincs üzleti titok! Nálunk minden igazgatót külön párnázott ajtó vagy pánccfal választ el a szomszédjától. Miért e nagy nyilvánosság?

— Először azért, — mondja az amerikai — mert így csöndes beszédre szoktatjuk egymást. Másodszor azért, mert a palota úgy van építve, hogy egyik asztaltól a másik asztalig semmit sem lehet hallani. Ez az akusz-

tika csodája. Harmadszor, itt minden ügyfél azt hiszi, hogy mindenki hall mindent, pedig nem hallunk semmit. Végül az elnök fogad.

— Öt perce van az elnök úrnak az ön számára, — mondja a titkár s bevezet a hatalmas bankmágnáshoz, kinek fizetése évi egymillió dollár.

— How are you? — kérdi.

— How are you? — felelem.

— Mi az ön véleménye Amerikáról!

— Elnök úr, ezt soha sem fogja megtudni,

— Hogy mondhat ilyet?

— Azért, mert én a XVIII. században lakom, ön meg a XXII-ikben és így sohasem fogjuk megérteni egymást.

— Ez érdekes, — mondja az elnök — üljön le.

És ott ülök egy óra hosszat. Mikor eljövök, így szól:

— Amit ön mond, abból az tűnik ki, hogy Magyarország körül oly államok vannak, amelyeknek felfegyverzése nem amerikai érdek, mert a béke ellen van. Amerika tehát a békét úgy szolgálja, ha ezeket az államokat a kölcsönt nem kapó országok közé sorolja. Mit szól ön ehhez!

— Érdekes, — felelém — elnök úr, hogy ön mennyire kitalálja azt, amit én nem tudok elmondani.

És most menjünk a másik bankba. Ott ugyanaz a fehérkeztűs rendőr, ugyanaz az oszlopcsoport, ugyanaz az örült rohanás, ugyanaz a gépkattogás és ugyanaz az emberi csend. S így megy tovább a Wall Streeten, amíg milliárdok forognak egy-egy távíróhuzal szikrája nyomán.

Végül eljutunk oda, ahol a világ pénzkonyhája fő, a tőzsdére. Kivételes engedély, olyan kitüntetés, mintha

monarchikus államban valakit a Jockey-klubba vezetnek be. És akkor, mikor a karzaton állok, megértem a falanszterrendszer egész géplelkét. Lenn óriás terem, annak falain fekete tábla, mely 11.00 palapikkelyből van összeállítva. E pikkelyek folyton leesnek vagy összezsapódnak s akkor mögöttük egy szám jelentkezik. Ez a szám annak a bankárnak a neve, akit keresnek, hogy vele üzletet kössenek. A bankárok lenn ülnek a lábam alatt harmincegy kis kioszkban. Ezek olyanok, mint nálunk az újságárusbódék. Mindegyik kis kioszk valamely értékpapírnemnek az árudája. Az egyikben csak gummireszvényt árulnak, a másikban csak Délamerikát, a harmadikban csak Automobilban köthető üzlet, a negyediket csak Délafrikai arany érdekli. A megszámozott bankár ott ül megszámozott kioszkjában és várja, míg egy másik megszámozott bankár az ő papírjai iránt érdeklődik. A kérdésre, úgy, amint azt a londoni tőzsdén is láttam, a bankárnak két számot kell mondania. Kimondja a számot, mielőtt tudná, hogy a kérdező venni akar-e értékpapírt vagy eladni. A magasabb számon elad, a kisebbiken vesz, de nem tudja, hogy mit akar az ügyfele, tehát nem játszhatja ki sem azt, sem magát. Mind a harmincegy kioszkban folyik ez a számkimondás s abban a pillanatban, mikor a másik elfogadja az árfolyamot, megvan a kötés, megvan a telefonálás és megvan a távirat elindulása. Ez a távirat először megjelenik a tőzsde párkányán, ahol egy óriási, két méter magas távirószalag fut végig kivilágítva és minden kötés azon grafikailag azonnal látható. De ugyanez a távirószalag kicsinyben ugyanabban a pillanatban a Wall Street minden bankjában és

minden hoteljében megjelenik. Az automatatőzsde tehát automata módon működik és százmillió polgár ellenőrzése alatt készíti a világ értékeinek áramlását.

Lenézek a mélységbe. Nagy zaj, nagy tolongás az egyik kioszk körül. Mi történik! Az automobilpapirokban nagy a mozgás, a fekete tábla jelzi, hogy az automobilrészvények ügynökei siessenek mind helyükre. Az egyik részvénytörzs emelkedik a kivilágított lapon, a másik rohamosan esik. Aznap négyzázmillió részvény cserélt gazdát a newyorki tőzsdén és a nagy izgalom oka az volt, hogy Ford új kocsijaiban nem igen bizva a közönség, a Ford-részvények esni kezdtek, ellenben a többi automobilrészvény rohamosan emelkedett, Egyetlen ujjnyomásra százmillió érték semmisültek meg és születtek újra.

A milliárdokat kavará nagy üstből, mely vagytonokat emészt és vállalatokat emel fel, szédülő fejjel jöttem ki. S amikor a liften leszállva a forgóajtón át az utcára értem, az jutott eszembe, hogy egyetlen villanygombnyomás ebből a központból nemcsak vállalatokat tud lesúlylyeszteni, nemcsak embereket tud szegényé vagy gazdaggá tenni, hanem ennél még hatalmasabb. Országok határa is úgy (emelkedhet vagy süllyedhet ezután, amint a Wall Street nyomása villanyszikrán át befutja az Óvilágot.

JUTÓ BARÁTOM KÉT HAZÁJA.

Egy amerikai városban történt. Hogy melyikben, az azért mellékes, mert még egy amerikai sem tudná a saját városait egymástól megkülönböztetni. Ha a déli (négerrel kevert) és a kaliforniai helyeket nem számítom, merem állítani, hogy bármely amerikait odaállíthatok a II. avenue és 42. utca sarkára és nem tudja megmondani, hogy melyik városban van, mert mindenütt van II. avenue és 42. utca, mindenütt vannak egymásra rakott felhőkarcolók, ugyanazok a kivilágítási hatások, ugyanazok a nagyszerűen kieszelt hirdetések, mindenütt ugyanaz az óriási forgalom és mindenütt hiányzik a történelem.

Tehát az illető amerikai városban, jelentik nekem, hogy Mr. George Jutó felküldte hozzám a névjegyét és ő lenn vár a gépkocsijában. Mikor leérek, Mr. Jutó személyesen és magyarul is bemutatkozik: neve Űtő György. Mint munkás jött ki, a gépkocsi az övé, sőt miután három fia van, mindhárom fiának más-más típusú gépkocsija van, hogy így kipróbálják az amerikai ipar haladását. Miközben megyünk, Jutó barátom megismertet engem mindennel, amit kérdezek, elsősorban az ő két hazájával, mert ő egyformán szereti azt az óhazát, ahol Űtő Györgynek hívják és azt az újat, amelyben ő mint Miszter Zsé Jutó dolgozik. Az emberi lélek átlán-

tálásának csodálatos folyamata ment itt végbe azáltal, hogy évenként száz-kétszáz ezer magyart döntöttünk az újvilágba. A magyar közönség először azt hitte, hogy ezek csak vándormadarak, akik majd visszajönnek, azután azt képzelte, hogy ha el is pusztulnak, mindig öntünk utánuk új vért s most, mióta Amerika a saját fajából való embertermelés programját tűzte ki s lezárta az emberbehozatal előtt sorompóit, most értjük meg, hogy ezt a legjobb vérünket, Amerika gyökeret vert magyarságát mi már nem fogjuk visszaszerezni. Amit mi egyszerű vándorlásnak hittünk, abból világtörténelmi jelenség származott. Ők részei a magyar történelemnek, az bennük is él, de az a magyar történelem, amely bennük él, már nem a mi földrészünkön, hanem a nagy Óceánon tul játszódik le.

Jutó jó amerikai és Ütő jó magyar, mindkettő egy személyben, senki a szemére nem vethet semmit. S ő különöset magyaráz nekem. Harminc esztendővel ezelőtt jártam én ugyanabban az amerikai városban. Akkor is voltak itt magyar telepek, faházakban. A magyarok, mint a legtöbb helyen, vagy a németek mellé (itt a Bismarck-utcában), vagy az ír kocsmárosok szomszédságában telepedtek meg. Ott voltak kis fatemplomaik is. Ma mindez nincs így. A magyarság felment a dombra, kőházat épített és kőtemplomokat és egyenlő lett az amerikai bennszülöttel, — már tudniillik az a tízezer jutott fel így az amerikai társadalom létráján, aki megmaradt olyan száz ezer közül, aki elpusztult. A magyarok régi utcájában pedig, ahol harminc év előtt jártam, azokban a faházakban ma olaszok laknak. Ez tudniillik az újabb be-

vándorló áradat, amelyet még nem szívott fel Amerika. Mi sem érdekesebb jele ennek mint az, hogy az amerikai magyarok fatemplomai eladók, mert ők kőtemplomokat építettek maguknak.

Az én barátom, míg Ütőből Jutóvá változott, lelki-
leg átment a favázás templomból az amerikai kőpilléres
templomba. A templom nemcsak külső szimbólum, ha-
nem az ő Amerikába való beépülésének a mintája, és
Jutó barátom szobra a jövődő fejlődésnek. úgy kell
lennie, hogy Amerika, amely Európával ellentétben nem
a mezőgazdaságból indult ki, hanem az iparból, most a
nagyiparból átmenjen a mezőgazdaságra, mert hiszen
töméntelen műveletlen és sivár területe van. Ütőnek az
őse székely paraszt volt, aki bement a városba, Jutónak
a fia amerikai polgár, aki a városból ki akar menni a
farmra. A magyar ugarral szemben most kezd először
az amerikai ugar vonzóereje érvényesülni. (Jellemző,
hogy azokon a magyar falukon lehetőleg utánozzák az
otthoni tájat, mert minden itthoni magyar falunak meg-
van a megfelelő amerikai magyar faluja, amelyet lehető-
leg gémeskúttal is jelezni kell.) Oly láthatatlan, nagy
vérátömlés történt a mi szemünk előtt, hogy vakok vol-
tak a kormányok és mink is, mikor nem vettük észre,
hogy fajunk történetének legfontosabb mozzanatai ab-
ban játszódtak le. Jutó barátom lelkében két haza van,
de Jutó barátom nélkül nincs jövődő magyar történe-
lem. Nem sok időnk van, mert Ütő György ma már Misz-
ter Jutó is, de a fia már csak annyi szót tud magyarul,
amennyit a konyhában anyjától megtanul, az unokája
pedig bizonyára csak amerikai lesz, amint a Kossuth-

emigráció összes családjai eltűntek és beolvadtak az Amerikai Egyesült-Államokba és a különféle magyar kivándorlók egymással nem is tartanak fenn összeköttetést.

Minden itthoni magyarnak azt mondom, gondoljon erre a Jutó-Ütőre, mert sokkal fontosabb az ő két hazája, mint bármely politikai frázis, ami itthon uralkodik. Jutó barátom most csomagol, mikor e sorokat írom és fiainak elmondja, hogy az óhazát fogja nekik megmutatni, amelyet ők talán a térképről sem ismernek s iskola-társaiktól jót nem hallottak róla. Jutó barátom nem-sokára hajóra száll társaival, amerikai gyermekeivel és barátaival megérkezik hozzánk. úgy érzem, hogy ez a nagy próba lesz. Ha elhessegetjük őket ügyetlenül, megszakadnak a szálak, amelyek minket az ott künn várható magyar jövőhöz kötnek. De ha megértjük az ő becsületes kettős szívüket, akkor Jutó gyermekei is megértik azt, hogy a széles, boldog, gazdag új haza még egy nagy tettel tartozik ennek a szűk, szegény óhazának, amely sokkal inkább az övék, mintsem ott, az óceánon tul ők gondolni mernék.

A HÍD.

Képzeld el, olvasóm, egy akkora várost, mint Budapest, széleset, egymillió ember messzire terült férhelyét. A csepeli kikötő felé képzelj nagyobb darukat, nagyon sokat, tízszer magasabb házakat, ezerszer nagyobb sűrűséget és sokkal, de sokkal több füstöt és piszkot. Az utca egész éjjel trombitál, a gőzdaruk csattognak — és akkor Amerikában vagy. Most már szeretnéd ismerni ennek a városnak a lelkét. Ezt sohasem fogod megismerni, mert te és én ahhoz a kabátos, begyökerezett középosztályhoz tartozunk, amely odakint nincs. Tehát nincs, akit kérdezzünk, hogy nekünk feleljen. És akkor elmédben gondolkodsz, hogy ezt a várost és annak az Újvilágnak többi városát mely hidak kapcsolják össze. Megmondom. A hidat angolul bridge-nek hívják, bridge pedig egy kártyajátékot jelent. Amerika vagyonos középosztálya annyira el van szakadva egymástól, hogy ha összejönnek, nem tudnak miről beszélni azért, mert mindegyik specialista. Az egyik csak a cipőkrémhez ért, a másik csak a fagyalathoz, a harmadik pedig csak a délamerikai vasúti papírokhoz. Ennélfogva az amerikai társaság, hogy össze ne vesszen, leül és elkezd bridgezni. Ez az a hid, amely az új társadalom legújabb rétegeit összeköti. Erre a hidra annál is inkább szükség van, mert ebben a város-

bau, amelyről én beszélek neked, ma még nem jutottak odáig, hogy állandó opera legyen, Beethoven csak akkor hallanak, ha valami német művész megérkezik és meg kell mondanom, hogy komoly könyvkereskedés összesen kettő van az avenükön. Míg ez meg nem érett, még nagy az egyedüllét és nincs más társadalmi kapocs, mint a bridge, a hid.

Lenn a mélységben azonban készül valami más. Az újvilág sok óvilági darabja standardizálódik. Amint minden amerikai városban egyforma a reklám és a leves, azonképpen a tömegek feje is standardizálódik, vagyis egyformán gondolkoznak, mert a gép átalakítja őket. Hogy miért? Ez egy új társadalomalkotás, egy új híd. Kimegyek az Avenue végére, ott vannak a kőházas magyarok. Ezek nagyon megkülönböztetendők a faházas magyaroktól, akik még nem érzik az amerikai letelepülés örömét. Azok, akik kőházban laknak, már amerikaiak. Estére vagyok meghíva s mire odaérünk, még sem a háziúr, sem az asszony nincs otthon, a ház üres. Hirtelen megérkeznek; mindegyik más gyárban dolgozott. És most kezdődik a családi tűzhely meggyújtása. Az amerikaivá lett magyar házának egyik falsarka pánccs szekrény. Kívül is van kulcs hozzá, belül is. Ő reggel megtelefonálja az üzletkebe, hogy mit kíván és akkor jön a jég hordó, a hússzállító, a fagyaltos, a tésztakészítő, kívül kinyitja a szekrényt, beledobja az árut s most hazajön a háziasszony, kinyitja belül a szekrényt, kiszedi az ételt, keztyűs kézzel ráteszi a villanyforralóra és öt perc múlva ebédnél ülünk. Mikor leültünk, hazajönnek a gyermekek, két leány drága prémbundában. Nevetnek: „Ezt mi keres-

tük.” S a kis fiú jön húsz centtel a kezében. Az iskolából hazajövet még megállt és elkezdett utcát seperi.

Ennek az új világnak új lelke készül itt, új hidak, amelyek sem a cseléd-, sem a családkérdést nem ismerik. Itt emberek vannak, standardizált, gép által elkényeztetett emberek, akiknek a lelkét lassanként mi nem fogjuk megérteni. új hídszerkezet készül ott a kivándorolt magyar és olasz bensülött yankee és tót között, de ezek a hidak mind olyanok, amelyeket mi, európaiak, sohasem fogunk kiismerni, nálunk ez époly idegen marad, mint a japán lelke, vagy az indusnak különös képzelőtehetsége.

Mert az a híd, mely az újvilágot a régivel köti össze, örökre le van rontva.

A MILOI VENUS KÉT KARJA.

Képzeld el, te, kedves olvasóm és én, egy vértelen közgazdát; képzeljük el, hogy élete szám, ideálja a gép és láthatára a vámsorompó; képzeljük el, hogy megtanulja, hogy életének összes közgazdasági törvényei a leg-tökéletesebben nem az elmaradt Európában, hanem túl a Nagy vizén, Amerikában érvényesülnek; képzeljük el, hogy eljut oda és nagyítva látja mindazt, amiért küzdött, nagy a számsor, óriási a gép és nagyszerűek a vámok; képzeljük el, hogy van ereje ahhoz, hogy beleéli magát abba az életbe s megamerikiasodik; és végül képzeljük el, kedves olvasóm, hogy az a közgazda én vagyok és akkor én visszatérek ebbe az öreg, lerongyolódott Európába. És mi történik velem¹?

Visszatértem után két napon volt Párizsban. Az egyikén, az elsőn, egyetlen látogatást tettem. Mit gondolsz, olvasóm, ki hívott magához¹? Mondanom sem kell, egy nő. Elmentem a Louvre-ba, semmi mást nem néztem meg, csak beszaladtam a híres kerek terembe, ahol egyedül áll a miloi Venus szobra s leültem vele szemben. Megvártam, míg a különféle kalauzok áthajtották a bábész idegeneket a görög csarnokon s azután sokáig néztem őt, a miloi csodát. Bája elkezdett szólani nekem, elképzelttem a kék görög eget, amikor az ember még gyönyörködni

tudott az égboltozatban s nem bontotta fel a levegőt nitrogénre és oxigénre és azon újabb elemekre, amelyeket azóta benne felfedeztek. Elképzeltém a megelégedett görögöt, akit nem érdekelt, hogy a Gibraltáron, azaz Herkules oszlopán túl van-e még világ, aki nem törődött sem az északi Boreasszal, sem Afrika útvesztőivel, nem is akart felfedezni semmit, hanem élvezte az életet és imádta az embert úgy, amint azóta a világon ezt soha nem élvezték és nem imádták. Az egyetlen kultúra fölséges nyugalma ott megszületett és meghalt. És mikor ezt a Hellaszt én most megláttam, akkor elkezdtem a szobor előtt keservesen sírni, én, a finánc, a bankár, a közgazda, aki Amerikában megláttam tudományom eszményi magaslatát: a jövőt.

Ennek sok oka van. Az első az, hogy már mi, Európa mostani népei, is nyugtalanok vagyunk, azért, mert sok kultúrai lerakódás rétege van rajtunk. Ha jó kedvem volna, azt mondanám, hogy egy modern agynak a műveltsége dobostortához hasonlít, amelyben görög, latin, etruszk, szláv, germán, turáni, francia és angol rétegek egymás fölött vannak s ezért mindig, de mindig nyugtalanok vagyunk. Ez a nyugtalanság azonban már léteccéllá van emelve odaát az Atlanti óceánon túl, ott már nem országok, hanem világrészek kultúrája rakódott egymásra és elérte azt, ami az emberiség végső célja, a nagy nyugtalanságot. Egy nagy amerikai azt kérdezte tőlem, hogy miért nem tudnak ők művészetet teremteni, mert hiszen annyi művészetük van, amennyit vesznek Európában.

— Azért, — felelém — mert ehhez nyugalom kell,

önök pedig nem juthatnak nyugalomhoz, először azért, mert mi utódok vagyunk, önök pedig ősök, ősei a most születő és vajúdó új világnak. Majd ötszáz vagy kétezer év múlva önök is nyugodtabbak lesznek. Másodszor azért, mert az emberiség Amerikában befejezi futását keletről nyugatra és nincs tovább.

A nyugtalanság is eléri a határt s amint a görög nem ismert törteket és nem ismert végtelen integrálódást, úgy Amerika már csak törteket ismer, atomokat és mindent e végtelenben képzel el. És ha kiforr majd az új világ egészen, úgy, amint mi megöregedtünk most ebben a mi európai zagyva kultúránkban, akkor rá fognak jönni, hogy azért ment a trespedő Keletről a nyugodt Európán át a nyugtalan Amerikába az emberiség, mert megnyugodni ott sem tud. Az ember az örök Alias vér, aki szalad végig a földön és amikor majd le akarja hajtani a fejét, ott, ahol eléri történelme a csúcspontot, azt fogja látni, hogy ez lehetetlen. Hogy éppen Amerikában lehetetlen, annak még egy oka van. Amerika földtani helyzete olyan, hogy soha ott nyugalom nem lehet. Az Újvilágnak, Északamerikának nincs olyan hegysége, amely keletről nyugatra menne, az Adirondacks hegység, az Alleghany, a Sziklás hegység a Pikes Peak-vel, a Sierra Nevada a kaliforniai parton, mind északról délre mennek. Ebből következik, hogy minden grönlandi szél végigrohan az Újvilágon és a déli Pampa forró lehet? váltja, fel a következő órában. Ez óriási légsúlykülönbségek tombolnak az amerikai idegrendszeren; teszik túlzottá a tőzsdei spekulációt épűgy, mint a drámájukat varieté, cirkusz meg mozi keverékévé, az ételüket olyanná, hogy egy tányéron

van ananász, saláta, sajt és paprikásszós. És mert ez így van s mert ezen az emberiség nem segíthet, az emberiség nyugtalansága folyton nőni fog. A nyugalom az, amit Hellasz óta elvesztettünk s amit többé a nagy Ahaszvér, az ember nem fog megtalálni. A világháború siettetette a rohanást, Amerika elnyeli Európát, de azt hiszem, elnyeli a szép élvezetét is.

Így elmélkedtem én, a finánc, és így sírtam én, a közgazda, a miloi Venus bájai előtt s vártam, hogy kinyújtja még egyszer két karját és átöleli a világot, hogy egy kis boldogságot hozzon ennek a sok megsebzett ember-szívnek.

De volt még egy napom Párizsban s másnap — mily különös az ember vágyódása — kimentem én — hova! Barbizonba, Millet szegényes műtermébe, ahol ő híres Angelusát festette. Ott az öreg fa mellett, borostyánnal benőtt kőfalaknál, a kis házban, ahol nincs más, mint a művész nyomorának maradványai, ott kerestem még egyszer azt a szépet, azt a nyugalmat, amely után Amerika még sóvárgóbbá tette a lelkemet. Ezt észrevette a kalauz s mikor Beszéltem vele, kisült, hogy ő is áldozata a világháborúnak, mert szobrászművész volt s ma avval tengeti életét, hogy Barbizonban viszi körül az amerikaiakat, angolokat és Baedeckeres németeket. Mikor együtt eljöttünk, a gépkocsit megállította egy kukoricás szélén s azt mondta, szálljak le.

— Nem érez semmit, — kérdezte tőlem, — milyen nagyszerű itt!

— Mi a nagyszerű itt! Csak kukoricaföldet látok.

— Nem lát ön semmi mást!

— De igen, ott a távolban a st.-cyri katonaiskola rádiójának antennáit.

— Egyéb semmit nem vesz észre?

— Nem, — feleltem.

— Ez az a hely, ahol Millet az Angelust festette s azért itt örökké boldogság lakik.

Megtörültem megint a szemem, beleláttam ennek a francia művésznak a lelkébe s eszembe jutott, hogy nemcsak Európa nem érti meg sohasem Amerikát, hanem Amerika sem fogja soha megérteni Európát.

HERBERTHOOVER.

Most lesz nyolc esztendeje nyárutó haván.

A különféle építészeti stílusoknak abban a nagy-szerű összefoglalásában, amelyet a magyar parlament épületének neveznek, Thék Endre bátyánk az ő bámula-tos faművészetével különféle apró cellákat faragott ki s ezeket büntetésül miniszteri szobáknak hívják. Itt üldö-géltem most nyolc esztendeje nyárutó haván és számoltam, hogy tűnnek el lassan barátaim és fogynak a kérvénye-zők az előszobában. A magyar derekak hajladozási ter-mészetrajzát még majd egy külön Brehmnek kell meg-írnia. Ha fajunk politikai alkalmazkodási képességét politikusaink forgási képessége szerint lehet megítélni, akkor még nagy jövő áll előttünk. Ezen a napon még senki sem jött. Kinézek az előszobába, egy hölgy sírdogál. Betessékelem.

— Mivel szolgálhatok!

— A kassa—oderbergi vasutat a csehek elveszik, állás nélkül maradok. Trafikot kérek és ez... és ez ... és ez nagyon sürgős.

— Miért sürgős, lelkem!

A hölgy így felelt:

— Mert a jövő héten meg tetszik bukni — mon-dotta és elkezdte fújni az orrát.

A kérvényre ráírtam az ismert „M” betűt (ami minisztériumi nyelven kedvező elintézészt jelent) és kituszkoltam az előszobába. Ott ugyanarról a székről, ahol a hölgy ült előbb, egy barnaarcú, kékszemű kapitány állt fel, egyenruhájának gallérján az U. S. és a szárnyaló sassal: az Amerikai Egyesült-Államok katonája. Kezében egy arcképet tartott.

— Mivel szolgálhatok, kapitány úr? — kérdezem.

— Bocsásson meg, miniszter úr, Mr. Hoover üzenetével jövök. Ő egy arcképet küld önnek.

— A saját arcképét?

— Nem, — felelte a kapitány — az öné. Annyira érdeklí az ön terve, hogy Magyarországot pénzügyileg a saját erejéből akarja feltámasztani, hogy arra kéri, ajánlja neki ezt az arcképet s ő ezért nagyon hálás lesz. Előre is meg vagyunk győződve főnökömmel arról, hogy a help yourself, a segítsd meg önmagad, az ön tervét győzelemre viszi. (Éppen jókor érkezett — gondoltam magamban.)

Miután kezet fogtunk, a kapitány az aláírt fényképpel eltávozott.

Ez az a Herbert Hoover, aki már akkor, amikor így Magyarországról gondolkozott, tisztában volt azzal, hogy a békeszerződések terhe a mai mérték szerint Európára végzetes lesz, s ugyanez a Herbert Hoover az, akit a republikánus párt a nagy Unió elnökévé választott.

Hoover személye ránk magyarokra nézve oly jelentőségű, mint amikor Rómában császárváltozás volt. Nem tudom ki, Amerikából egy kivágott újságcikket küldött be nekem, amelyen még az sincs meg, hogy mikor és

mely lapból származik s amelynek a címe ez: „Szaporodnak az elnökök”. Ez voltaképen egy különös statisztika, amely azt akarja megmagyarázni, hogy a világháború eredményeképpen a köztársasági elnökök száma emelkedik, a császárok és királyok pedig folyton fogynak. A statisztika vége az, hogy most már 39 köztársasági elnök és csak 15 monarcha uralkodik a világon, a köztársasági elnökök szaporodása rohamos, ellenben ny király és császár csak a színes földrészekén áll elő s az is európai protektorátus alatt. Megtudtam ebből azt is, amire bizonyára senki sem kíváncsi, hogy van egy új császárnő is Abesszíniában, a neve: Walzern Zauditu.

De sem királynak, sem császárnak oly hatalmas nincs, mint aminőt az Amerikai Egyesült-Államok államfője visel. Ezért ma minden országnak s elsősorban nekünk magyaroknak, akiknek vérei is ott szavaznak ennél a döntésnél, elsőrendű érdekünk Hoover személyével tisztába jönni.

Kiválóságának bizonyítására kár volna szót vesztegetni, hiszen a rettentő párizsi békekötések idején 1919-ben ő volt az egyetlen, aki figyelmeztette a győztes államokat arra, hogy mily gazdasági veszéllyel járna mindnyájukra nézve, ha keresztülhajtják a legyőzött leekkel szemben pénzügyi és jótételi követeléseiket,

— Ne felejtsetek el, — mondotta akkor Hoover — hogy tizenötmillió munkanélküli ember vár Európában kenyeret s hogy ennek a kontinensnek a népénél a fizikai kimerültség reflexe gyanánt, mely a nélkülözések és megerőltetések következménye, a fáradtság jelei mutatkoznak.

Ugyanakkor ő vette kezébe azt a nagyszerű, ember-séges mozgalmat, amely a legyőzött népek nyomorgó gyermekeit amerikai szeretetadományokkal látta el. Aki emlékszik rá, tudja, hogy ez volt a legtökéletesebb, legolcsóbb és leggyorsabb közigazgatása a világnak. Hoover majd kereskedelmi minisztere az Egyesült-Államoknak, s ebben a minőségében a Mississipp-i áradásának szörnyű katasztrófájánál újra megmutatta mesteri igazgató kezét, Nekünk s az amerikai magyaroknak legnagyobb érdekünk tehát, hogy az ő személyét nézzük biztató jelnek s annak a nagy megértőnek, akire annyira várunk. Hiszen Hoover már kereskedelmi minisztersége alatt, tehát hivatalos állásban merte a magyarságnak azt üzeni, hogy érzi a mi fájdalmainkat.

Az amerikai elnökválasztás az idén Európa és Amerika legfontosabb eseménye volt, maga egy hatalmas mozgalom, ahol 57 millió szavazásra jogosult indul csatába, s ezeknek a felét lehet számítani, hogy csakugyan megjelent az urnák előtt. (A legutóbbi elnökválasztásnál 1924-ben 57 millió szavazó közül leszavazott 29 millió, tehát 51.2 százalék. Ebből 15,000.000 szavazott a republikánus pártra, míg a demokraták 8,387.000 szavazatot kaptak. Mindenesetre érdekes, hogy nem akadt több szociáldemokrata szavazat, mint 73.000.) Az, ami Hoover és Smith kormányzó között minden valószínűség szerint eldöntötte a választást, olyan probléma, amely megint azt mutatja, hogy az emberiség jövő kérdéseit már nem Európa, hanem csak az új világ rész oldhatja meg, ez tudniillik a prohibíció, vagyis a szesztilalom. Az a meggyőződésem, hogy a szesztilalom teljes

keresztülvitele oly nagy felszabadulása az emberi szervezetnek, mint a rabszolgaság eltörlése volt. Lehet ellene és mellette is beszélni, hiszen az, ami ma Amerikában van, túlzás, amit az is bizonyít, hogy 40 millió dollárba kerül ennek az egy törvénynek az ellenőrzése, — ám mi szegény európaiak ne is szóljunk ehhez. Az összes európai államoknak, a vezető és győztes Franciaországgal együtt, a szesz-, bor- és söradón nyugszik az állam háztartása. Ha ezeket eltöröljük, összedől maga az állam, vagyis mennél többet iszunk és mennél kevésbé állunk a lábunkon, annál erősebben áll az ország, amelyet felépítünk.

Egyelőre mi csak egy sóhajtást küldhetünk át az óföldrészről az újvilágba, amely oly boldog, hogy nincs egyéb baja, mint az emberiség jövő problémáival, az unokák kérdéseivel foglalkozni. Mi benne vagyunk a múltban és Hoover elnök úrtól várjuk a jövőt.

MISTER POKER ÁTLÁT A SZITÁN.

Biz' Isten plagizátor vagyok. Cikkem címét loptam egy kitűnő regényből, amelyet a háború közepén írt Wells angol regényíró ezzel a címmel: Mister Britling sees it through. (Mister Britling átlát a szitán.) A regény a háború kellős közepén, 1917-ben jelent meg és Mr. Britling, vagyis Wells barátunk úgy látta a dolgot, hogy Anglia esetleg elveszti a nagy küzdelmet és azt sejteti, hogy akkor el fogja kergetni uralkodóházát, „az idegent”. Azóta kisült, hogy Anglia nem veszette el, hanem megnyerte a háborút, uralkodóháza népszerűbb mint valaha és immár nem idegen, még Wells, illetőleg Mister Britling előtt sem.

Az a Mister Britling azonban, akiről én beszélek, igen nagy tekintély. Mister Pokernek hívják s az Észak-amerikai Egyesült-Államok képviselőházában a külügyi bizottság elnöke. Az olvasó tudja azt, hogy az amerikai Unióban a miniszterek nem felelősek a parlamentnek s ott meg sem jelennek, csak az elnökkel szemben van felelősségük, viszont az elnök csak a népek, annak az ötvennégy millió polgárnak felelős, aki szavaz az ő választásánál. Az elnök nagyobb úr, mint bármely cár vagy király, azonban egyetlen pontban meg van kötve hatalma, és ez a külpolitika. Még a követek kinevezését is a parlament külügyi bizottságának döntése alá kell bocsátani és ezért elsősorban a szenátus, de másodsorban a képviselőház külügyi bizottságának elnöke igen nagy

potentátum, sőt a választások előtt döntő hatalom is. Ezért nagyfontosságú ránk nézve, hogy a szenátus külügyi bizottságának elnöke, Borali szenátor, nincs elragadtatva a békeszerződésektől és nyíltan hirdeti azt az amerikai álláspontot, amely közelebb áll hozzánk, mint a győztes hatalmakhoz. De épp oly fontos az is, hogy Poker, a képviselőház külügyi bizottságának elnöke, mint vélekedik Európa jövőjéről, mert hiszen kettőjüknek egy szómagyarázata fontosabb ma a világra nézve, mint az összes vezércikkek, amelyeket Európában mi összeírunk, tudniillik, nagyérdemű közönség, mögöttük van a dollár hatalma.

Nekem minden áron arra kellett törekednem, hogy Póker véleményét megtudjam, s ezért, mikor átestünk a bemutatás formáságain, nagy örömünk volt nekünk magyaroknak, hogy nem is egészen idegen tőlünk. Lelken-dezve mondta el ez a kiváló államférfiú azt, hogy egy fivérért Póker Kossuth Lajosnak hívták, azért, mert a Kossuth-kultusz örökletes az ő családjukban. Mikor azután Póker elnök úr megmutatta azt a szobát, ahova ők behívják a külügyi szakértőket és ott velük a külpolitika kérdéseit megtárgyalják, én bátor voltam megtörni a csöndet és őszintén megmondani e nagy hatalomnak azt, hogy szerintem a mostani béke nem tartható fenn és tőlük függ, hogy képesek-e Európának igazi békét adni. Póker elnök úr nem zárkózott el a gondolat elől, csak azt fejtegette, hogy minden békének gazdasági alapja van.

— Sőt, — mondtam — mert minden igazi békének gazdasági alapja van, a mostani éppen azért nem igazi béke, mert a gazdasági törvényekkel szembehelyezkedett.

E vita közben célzást tettem arra, hogy vájjon ő, a világ urának ez a hatalmas eszköze, a külügyi bizottság elnöke, hogyan képzelné Európa sorsát.

Póker elnök úr nem is fukarkodott a válasszal, ki-tártta egész gondolatmenetét, Ez a gondolatmenet jóindulatú és nagyszabású, mint minden, ami Amerikában van, azonban amennyire jóindulatú és nagyszabású, annyira tökéletesen amerikai is, nincs Európára szabva. Póker elnök úr azt mondta nekem, hogy miután az Unió több állam, egyesüléséből állott elő, Európa is tegye meg ezt és próbálja meg az Európai Egyesült-Államok megalkotását, ami már Napoleon szándékában is megvolt, amely miatt Napoleon már egy legfelsőbb európai bíróságot is akart szervezni, — igaz, hogy a csaták hevében mindig elejtette tervét és csak Elba szigetén irt emlékirataiban virágozott ki ez a gondolat teljes egészében. Midőn szemébe néztem az elnök urnák, akkor láttam, hogy ő ezt egészen amerikaiasan gondolja. Az ő álláspontja az, hogy Amerikában is több állam egyesült, sőt a tizen-négy gyarmatállamocska lassanként az egész amerikai földrészt elfoglalta, tehát — mint ő mondotta — itt volt szénország, petróleumország, búzaország, amelyeknek mind különböző érdekeik voltak és mégis egyesíteni tudtuk őket. Ebből lett Amerika hatalma; csinálja Európa ugyanazt.

Amit az elnök urnák akkor mondtam, azt ismétlem ma is. Európát nem lehet amerikanizálni, európai békét csak európai alapon lehet elképzelni. Azóta nappal és éjjel sokat gondolkozom azon, hogy hogyan tudnám megértetni ezzel az amerikai nagyhatalommal s annak ily

kiváló elméjű képviselőjével, hogy mi a különbség a mi állapotunk és az ő országokat egyesítő nagy eszméik között. úgy gondolom, mióta hazajöttem, rájöttem erre. Acélországot, petróleumországot és kukoricaországot lehet egyesíteni, de nemzeteket, külön történelmi alapon álló nemzeteket nem lehet acéllá, vassá, petróleummá és kukoricává feldolgozni. Az Északamerikai Egyesült-Államok azért győzte le először közgazdaságilag, azután fegyverrel és most pénzügyileg Európát, mert ő szervetlen anyagokat egyesített, annak a Napóleonnak vagy Pokernek azonban, aki az Európai Egyesült-Államokat akarná megteremteni, szerves anyagot, emberi lelkeket kell egyesítenie. Itt éppúgy megszűnik az emberi hatalom vagy a történelmi lehetőség, amint a spiritiszta mutatványnak vége, ha meggyújtják a lámpát.

Az olvasót nagyon kérem, ellenőrizze az én gondolatmenetemet, mert nagyon szeretnék az amerikai közvéleménynek valami olyan választ adni az ő felfogásukra, amelyet ők is megértenek. Nézetem, amely hosszú hányódás után kialakult bennem, az, hogy Amerikának azt kell mondanunk: igen, csináljatok békét, ha már a háborút megnyertétek, csináljatok békét Európában is, mert mi magunk nem bírunk, de ismerjétek meg azt a különbséget, mely anorganikus és organikus testek között van. Mi először nemzet vagyunk és csak azután szén, petróleum és kukorica.

Ha Mister Britling, vagyis Mister Póker átlátja ezt, akkor még van ennek a sokat hányatott európai földrésznek reménye arra, hogy jövője is legyen.

NAGYBÁTYÁNK AMERIKA.

Mikor három esztendőn át kórágyon sínylődtem s a magyar éjszaka minden kísérteties láza gyötört, gyakran felnéztem az égre, hogy látok-e egyetlen repedést a felhőkárpiton, míg végre az angol-amerikai orientáció színvallója lettem minden más áramlattal szemben. Ezt a harcot megküzdöttük s ma már Anglia hangos szóval felel; az angol-szász közvélemény kezd orientálódni Magyarországra felé.

Mikor tévőázva azon, hogy egészségem megbírja-e, a Kossuth-zarándoklattal útra keltem, annak a férfúnak, aki ma Magyarország politikai vezetéséért felelős, ezt mondtam: Nem hiszem, hogy kézzelfogható eredményt érjünk el, nem hiszem, hogy a mi életünkben megérlelődik a helyzet arra, hogy határaink megváltozzanak, de mind a ketten gazemberek volnánk, ha egyetlen alkalmat elmulasztanánk arra, hogy megpróbáljuk az ellenkezőt.

Ma már azt kell a magyar közönségnek mondanom, hogy sejtésem nem csalt. Az angol-amerikai orientáció meghozhatja azt a gyümölcsöt, amiért sóvárgunk; csakugyan feltámadásunk útja ez. Tőlünk, ismétlem, első sorban tőlünk, lelki erőnktől, a szabadság iránti lelkesedésünktől és másodsorban az angol és amerikai közvéle-

ményre gyakorolt propagatív hatástól függ az, hogy nein omlik-e be ez az út, és nem marad-e hiábavaló minden fáradság. Ismétlem, az utolsó út ez, amely még nemzetünk számára megmaradt. Mikor folyton angol-amerikai közvéleményről beszélek, arra kell kérnem kedves olvasómat, képzelje azt, hogy midőn több mint harminc év előtt először ismerkedtem meg bensőleg Nagybritannia és az Amerikai Egyesült-Államok döntő tényezőivel, már akkor is az akkor divatos, később a Titanicon elpusztult nagy publicistának, Stead-nek, az American Review of Reviews szerkesztőjének elvét vallottam, mely szerint az angol-szász világ egy s annak két megnyilvánulása van: az Egyesült Királyság (United Kingdom) és az Amerikai Egyesült-Államok (United States). A világháború bebizonyította,” hogy ez a lelki egység megvan, mert azt az Amerikát, amely azelőtt is, most is irtózik Európától, Anglia veszedelme mégis belesodorta az európai küzdelembe. Ez az összetartozás tehát sokkal mélyebb, semmint a földrajz vagy politikai tankönyvek azt sejtetnék. Tehát egy közvéleménnyel van itt dolgunk, még pedig olyan közvéleménnyel, amelynek közös lelki vonása az, hogy elsősorban a protestantizmus érdekli az egész világon. Ezért nem babona, de felekezeti elfogultság nélkül hirdettem azt is Magyarországon, hogy elsősorban a protestánsoknak kell jó protestánsokká és jó keresztyénekké válniok, hogy Amerika és Anglia megértsenek minket. Utam végén egy amerikai egyház szólított fel arra, hogy kintmaradjak és lépjek fel templomaikban hitszónoknak fél perselypénz ellenében. (Ez minden esetre amerikai gondolat: a hit ötven százalékra.)

Különben Magyarország szempontjából azt kell mondanom, hogy úgy állunk, mint akinek elégett a családja, aki a szörnyű katasztrófában elvesztette apját, anyját, testvéreit. Itt állunk a világon rokontalanul, öldöklő mostoháktól, mostohatestvérektől, kicsinyes szomszédoktól körülvéve. Miután az a család, a germán hegemónia, amelyhez a világháborúban tartoznunk kellett, összedőlt, még politikailag is elszakadtak összes kötelékeink. Ilyen körülmények között nincs más hátra, mint hogy messze, ezen a világrészen túl keressünk oly hatalmaságot, amely nem ismeri a kicsinyes szomszédok irigységét, hanem magasabb emberi szempontok szerint cselekszik. És akkor, mint igen sok család azelőtt is, találunk egy amerikai nagybácsit. Ez Uncle Sam: Amerika. Bár ő az igazi győztes, — mert hiszen az ő közbenjövete nélkül Anglia kimerült volna és Németország legyőzte Franciaországot — ő az egyetlen a mi volt ellenségeink között, az egyetlen győztes, aki nemcsak egyetlen négyzetcentimétert el nem vett földünkből, nemcsak egyetlen fillérfnyi hadi kárpótlást nem követelt, hanem nincs is úgy szövetségesei által lekötve, mint ma még talán Anglia, főként pedig az egyetlen a rokonságban, aki nem garantálta a trianoni határokat. Ezzel az amerikai nagybácsival kell megértetnünk azt, amit annyi beszédben, bankárok előtt vagy szószékről, éjjel is elmondottam angolul és magyarul, hogy miután Amerika befejezte a háborút, most már fejezze be a békét is, mert az ő közigazdasága sem tűri meg azt, hogy itt folyton lázongás, vagy amerikai nyelven szólva, közigazdasági nyugtalanság maradjon fenn. Amerikai érdek rendbehozni ezt az európai harcot, mert

— amint ott kint kifejtettem amerikai beszédeimben — ők hiába alakítják a legtökéletesebbre a termelés művészetét, ha nincs, aki megvegye az ő termelvényeiket vagyis — amint ott elmondani — lehetetlenség oly világközgazdaság, amelyben a termelő az ő dollárjain felül a hegy tetejére és lenn a pocsolyában van a vásárló, aki nem tud oda feljutni. Politikai nyugtalanság mellett Európát közgazdaságilag sem lehet rendbehozni, már csak a vámhatárok és tarifák sokfélesége folytán sem, tehát Amerika érdeke, hogy itt rendet teremtsen és csak ő tud rendet teremteni úgy, hogy ehhez — fegyver sem kell. Amerikának egy cárja van: az ő közvéleménye. Ennek a közvéleménynek nyomása olyan erős, egyrészt a dollár hatalma által, másrészt ama távolság miatt, amelyben e nagy nép van Európától, hogy annak atmoszferikus nyomása elegendő, hogy új határokat adjon Európának. Amint bankárbarátaimmal megéretttem, ha ők megtagadnak minden kölcsönt minden olyan államnak, amely Magyarországgal szemben igazságtalanul járt el, akkor a trianoni határ megváltozott. Hozzáteszem, hogy ez az eszmém a legmelegebb megértésre talált olyan körökben is, amelyek eleinte tartózkodással viseltettek fellépésünk iránt. Amerika már ma is képes arra, ha akarja, hogy egy suhintással igazságot teremtsen.

Azonban minden magyarnak meg kell tudnia azt, hogy Amerika csak igazságot tud teremteni. Ez azt jelenti, hogy az igazságnak bennünk kell élni. A nemzeti zarándoklat sok tagja szájátva hallgatta, hogy Amerika nem érti meg azt a reakciót, amelyet még Ausztriából becsempészve a magyarság magára erőszakolt s amely

végeredményében sem nem keresztény, sem nem fajvédelem, hanem idegen ideáknak gyűlölködő becsempészése a magyar gondolatvilágba, míg ezt ki nem irtjuk, addig Amerika nekünk nem segít. Mondok egy példát. Amerikai barátaink tudják, hogy ki az, akiről szó lesz.

Mikor az Amerikai Egyesült-Államoknak arról kellett döntenie, hogy Amerika belépjen-e a Népszövetségbe, amelyet Wilson indítványozott, a gondolkodó világnak huszonöt kiváló férfiát gyűjtötték össze, akik amellet szavaztak, hogy Amerika ne lépjen be a Népszövetségbe, mert az nem népszövetség, hanem genfi sóhivatal. És ezen az ülésen döntő szava volt annak a férfinak, akit O. K.-nak nevezek, s aki azt mondotta, hogy azért sem léphet be Amerika a Népszövetségbe, mert Magyarországgal szemben oly igazságtalanság történik, amelynek a becsületes Amerika nem lehet a garantálója. És ez a férfiú most, amikor kint voltunk, azt az írásbeli nyilatkozatot tette, hogy a jelenlegi Magyarországnak nem lehet szolgálatára, mert nem hitte, hogy ez a nép a reakcióra hajlandó. Ezt ne felejtsek el politikusaink; nem maguknak és a pártnak, hanem a magyar népnek kell politikát csinálniok, ez a politika pedig nem lehet más, csak olyan, amit Amerika megért. Minden olyan politika végzetes ma Magyarországra, amit Amerikában kicsúfolnak, meg nem értenek, vagy éppen ellenségesnek tartanak. Végeredményében egy kis nemzet nem engedheti meg magának a reakció fényűzését, mert csak addig haladhat együtt a többiekkel, míg a szabadság lobogója vezeti. Ez volt Kossuth nézete is, ez Amerika közvéleményéé és kell, hogy a miénk is legyen. Ezért a magyar-

ságnak azt mondom, hogy igenis, van egy nagybátyánk, egy igazi amerikai nagybácsink, Uncle Sam, tele túláradó jósággal, mert minden amerikait, jellemez a szívbéli jóság. Hozzá nem hiába folyamodunk, ha van erőnk feltámadni. Ez az erő attól függ, hogy Csonka-Magyarország kiélői távolíttassanak el a magyar politikából és maradjanak itt azok, akik pártjukkal a szabadság mellett harcolva, meg tudják nyerni a Nyugat rokonszenvét. És most visszatérek cikkem elejére. Én még mindig nem hiszem, hogy életemben meglássam a határok változását. Tehát nem magamnak, hanem a jövő nemzedéknek dolgozom. Mégis van a felhőkárpiton egy kis Ivek folt, amelyet előbb is angol-amerikai orientációnak neveztem. A magyar nemzettől függ, hogy életképes-e és megérti-e ezt. Ha igen, akkor nagy meglepetés érheti a világot. Amerika legszebb szimbóluma a newyorki kikötő előtt álló Szabadság-szobor, a nemes szűz alakja, ki diadémot hordoz fején és kezében az Újvilág bejáratánál a szabadság fáklyáját emeli minden nép elé. Ez a szobor mostantól kezdve, ha mi megértjük Amerikát, mást is fog mondani nekünk és a világnak. Ez a szobor képes arra, hogy amíg tartja a fáklyát, összeszorítsa öklét és Európa felé akkor egy hatalmas kar emelkedik, amely ezt mutatja: Nem, nem, soha!

CSEHORSZÁG AMERIKÁBAN.

A csillagászatban törvényeihez annyit értek, hogy kölyökkoromban nagyemlékű nagybátyám, Konkoly-Thege Miklós elvitt Gyallára, hogy megmutassa az ő szíve szerelmét, a csillagdát és annyira megtetszett nekem annak forgó teteje, hogy azzal a megdöbbentő elhatározással leptem meg másnap familiámat ott künn, a Stáció-utcai Jókai-házban, hogy pályát választottam: éjjel csillagász leszek és nappal cukrász. Tovább azután nem is haladtam az asztronómiában, mégis Amerikában különös tapasztalathoz juttattak cseh barátaink. Odautaztunkban mindennap egy órával nőtt a nap s Newyorkban már hat órával később jár az óra, mint Budapesten. Ezért az a rádiósürgöny, amelyet Pesten feladtak számomra, miután három órát utazott, három órával előbb érkezett meg, mintsem feladták. Ellenben a cseh óra másképp járhat, mert az amerikai „anti-Horthy-Liga” készülődésmontsrációinak hírei előbb jelentek meg Hlinka szlovenszkói lapjában, mint Newyorkban. Ebből arra a következtetésre kellett jutnom, hogy ezt a különös óragépet, amely rejtélyesebb, mint a prágai városház híres harangjátéka, valaki hátulról mozgatja.

Még furcsább tapasztalatot szereztem akkor, amikor a magyarországi rotaristák selyemzászlóját átadtam a

newyorki Rotary-klubnak. Másfél éve annak, hogy a magyar sajtóban a Rotary-mozgalomra ráirányítottam a közfigyelmet azért, mert itt egy rendkívül szétágazó világmozgalomba lehet a magyar kereket belekapcsolni. És a mi zászlónk kivitelének az lett a következménye, hogy Masaryk elnök és Benes külügyminiszter beálltak rotariánusoknak.

A harmadik tapasztalatom, a cseh óraművet illetően, az volt, hogy a newyorki pénzpiacon egy külön bankszervezet működik azért, hogy a cseh papírokat a közönségbe beleszívattyúzza, mint szénsavat a szódavízbe.

Végül el kell mondanom a negyedik észrevételt is a rejtélyes és titokban működő gépszerkezetről. A legtöbb gáncsolást, jóindulatú korholást éppen legjobbindulatú barátaimtól azért kapom, hogy miért indulok el bibliával a kezemben, mint laikus ember, templomi szószékről prédikálni a magyar protestáns egyházakban. Akik Amerikában voltak, nagyon jól látták, hogy miért. Amerikát az érdeklő Magyarországból, hogy Magyarországon protestantizmus van és hogy ennek Magyarországon vannak bizonyoságtevő hívei. Mihelyt ezt megtudták, felkerekedtek magasrangú polgári cseh urak, kivitték a Husz Jánosra vonatkozó mozgóképeket és az amerikai városokban bemutatták magukat, mint akik az igazi protestantizmust képviselik a magyar kálvinizmussal szemben. El is érték azt, hogy olyan napokon, amikor ezek a cseh polgárok prédikáltak künn Amerikában, az illető városokban Csehországért tartottak istentiszteletet. Mindez azt mutatja, hogy amit az osztrák diplomácia soha életében észre nem vett; amit mi lekicsinyeltünk, mert a sajtót

valami kellemetlen dolognak tartottuk (ez nem az egységspárt újabb szidása akar lenni), azt a csehek nagyszerűen tudták és nagyszerűen tudják ma is. Ők a politikát készítik velünk szemben akkor, amikor mi a feltámadás érdekében visszük igazságainkat az angol-amerikai közvélemény elé.

Nem tudnék kézzelfogható bizonyítékot adni, ím esküdtsek elé vinnének, de benyomásom az volt, hogy az egyik amerikai nagyvárosban, ahol a polgármester előre elkészített beszédében azt a kívánságát akarta elmondani, hogy Nagymagyarország helyreálljon, ennek elmondását a csehek akadályozták meg, tekintettel arra, hogy a gyakori választásnál a szláv szavazatokra ott nagy szükség van. Merem állítani azért, mert a déli szlávok sokkal tunyábbak ott künn, semhogy befolyásuk legyen, viszont Romániát, mióta az egyik ügyetlen bukfcet a másik után követi el az amerikai pénzpiacon, ott ma nem veszik komolyan, sőt az ortodox egyházhoz való hajlása miatt az amerikai közvélemény nagyobbik felében, tudniillik a protestáns közvéleményben, bizonyos román-ellenszenvet lehet látni, dacára a szép királyné hatásos látogatásának.

Mindebből az következik, hogy az az utazás, amelyet Lord Rothermere akciója közben s éppen Harmsworth Esmond budapesti tartózkodásakor Csehország igen tehetséges és jószimatu külügyminisztere, Benes Eduárd dr. Berlinben tett, ezen a titkos óragépen szoros összefüggésben van az angol-amerikai közvéleménynek Magyarország felé való megmozdulásával. Mikor a cseh sajtó azt mondta, hogy Benes csak üdülni utazik, most

már egész világosan tudjuk, hogy Magyarorszában utazott. És most nagyon szeretném, ha a magyar kormány elővonná azokat a hírlap számokat, ahol én prágai utam után a múlt év októberében kérve kértem Magyarország kormányát, hogy menjen sürgősen Berlinbe. Itt, a nyilvánosság előtt szögeztem le, hogy a magyar külpolitika legközelebbi lépésének kell lennie, hogy Berlin és Budapest megértse egymást, mert csak így fogjuk egymást megérteni azzal a Prágával, amely már érzi az amerikai-angol közvélemény nyomását. Ismételtelen rámutattam arra, hogy Bécsset hagyják ki a játékból, dobjuk ki végre a fejünkből azt, hogy Ausztria felé kell orientálódni. Mihelyt Prága és Budapest megbéreltek, Ausztria jönni fog utánunk, mert mi akkor képesek vagyunk Prágával együtt Közép-Európát rendbehozni, Prága azonban nem mozdulhat, míg mi Berlinnel tisztában nem vagyunk és Berlinnel nekünk kell először beszélni, nem a prágaiaknak. Mennél erősebb az angol-amerikai közvéleményben az a nyomás, amelyet mi újságírók ott künn megcsináltunk, annál inkább kötelessége a kormánynak azokhoz az országokhoz fordulni, amelyek, ezen atmoszferikus nyomás alá kerülnek, tehát elsősorban a legműveltebb Csehországhoz, azzal, hogy mi vagyunk azok, akik békét akarunk és ők azok, akik Európa békéjét veszélyeztetik.

Aki meglátta a cseh óraműnek ezt a rejtélyes szerkezetét, aki figyeli, hogy Harmsworth és Benes útjai hogyan estek össze, az nem juthat más következtetésre, mint arra, hogy a magyar kormány tartsa kötelességének a külpolitikának azt az aktivitását, amelyet a szellemi fegyve-

rekkel el lehet érni. És ha minden ország külügyminisztere utazik a külföldi fővárosokba, a mi külügyminiszterünket is indítsuk el végre egy politikai körútra.

Ma még csak ennyit mondok: Nemcsak Csehország van Amerikában, hogy kell, hogy mi is Amerikában legyünk, mert ott fordul meg egész sorsunk és sok időnk nincs, sem nekünk, sem Európának.

CSEHEK ÉS MAGYAROK.

I.

Szitáló esőben megyek a prágai Belvedere dűslombú fáin alatt a Hradzsín felé. Elképzelem azt, hogy mit érzének, ha prágai cseh volnék. Itt van a harminc éves háború kezdetének emléke. Lenn megmutatták Wallenstein palotáját, merész loggiájával, fekete cseppköves grottáival, és felséges repkényes folyondárdíszletével. Innét indult az a vérözön, amely a felekezeti kérdést akarta Európában eldönteni, míg az emberiség bele nem fáradt. De innét indult az osztrák-magyar monarchia felrobbantása is, mert ezeken a köveken, ahol én most járok, beszéltek meg Masaryk professzor és Benes újságíró azt, hogy aláaknázzák belülről Ausztriát s önálló Csehországot alkotnak. Munkájuk sikerült, nemzetük kell, hogy hálás legyen nekik, mi csak irigységgel nézhetjük. Felejtsem el, hogy magyar vagyok és gondoljam, hogy cseh vér folyik bennem? Az elfeledés nem nagyon könnyű, bár Prága fekvése csodálatosan hasonlít Pest-Budához, igaz, hogy nekünk nincsenek pompás barokk épületeink, viszont a Moldva völgye annyira szűk a mi Dunánkhoz képest, hogy korlátozza a látást.

Talán a politikai látást is, — úgy hiszem. Ha cseh volnék, azt látnám, hogy Benes és Masaryk sokkal többet értek el, mint amit Benes híres könyvében, a „Bohemias case for independence” címűben az antanttól követelt. Ő bebizonyította akkor Angliában és Amerikában, hogy elég Cseh- és Morvaországok felszabadítása, ezek önmagukat kielégítik, és csak azért küzdjön az antant. Később megjött az étvágyuk és idecsatolták Felsőmagyarországot és elvették tőlünk a Ruténföldet is. Mit kaptunk evvel! — kérdezném én, ha cseh volnék. A szlovenszkói nagyipar teljesen tönkrement, ebben a geográfiai helyzetben nem tud boldogulni. Vagy kivándorlás lesz, vagy nyomor. A kioszkban ruszinszkói újságot veszek és olvasom. Ez a cikk címe: „Miért éheznek a Verhovina? És magamban felelek: Azért eszik ma fakérget a rutén, mert nem eresztik le a magyar Alföldre, ahol együtt aratott az ő derék tót pajtásával, hogy télire élelmet szerezzen családjának. Ez földrajzi lehetetlenség. Ha cseh volnék, igen nyugtalan lennék annál is inkább, mert ha visszanyúlok Trianon aktáira, azt látom, hogy ezt a tót és magyar vidéket, a Vág lapályát, csak két okból adta az antant Csehországnak. Először azért, mert szerinte transzverzális vasút kellett Prágától a Szlovenszkon keresztül a máramarosi sóig. Ma azonban már kiépült a másik transzverzális vasút, tehát ezt a darab földet nyugodtan visszaadhatják Magyarországnak. Tanulság csak az marad, hogy ilyen messzefekvő fővárosból lehetetlenség az üstökös farkán levő széleket kormányozni. A másik ok, amiért többet kaptak, mint Csehországot, stratégiai. Evvel szemben áll az, hogy a Népszövetség töké-

letesen keresztülvitte Magyarország lefegyverzését, tehát mindenféle okból lehet a cseh határt kialakítani, csak stratégiai szempontból nem. Azaz mégis. A stratégia miatt nyugtalan volnék, ha cseh lennék. Amint itt járom Prágát, egyszer csak magyar katonaszót hallok. Pár ezer felvidéki magyar katona van Prágában azért, mert a régi osztrák-magyar monarchiában úgy volt, hogy a cseh katonaságot Magyarországon kellett tartani biztonság okából. Ha cseh volnék, nagyon nyugtalan lennék. Ez veszedelmes jel. És azt kérdezem: Ha stratégia nem követeli, ha a vasúti politika már megengedi, miért tartom fenn e természetellenes határt, mikor annak egyetlen következménye a gazdasági baj?

Mert itt van a bökkenő. Annak idején Bécs volt az osztrák-magyar monarchia gazdasági központja. Ő csinálta a valutát, a vámháborúkat és tarifákat. Bécs ma megbukott. Béccsel szemben ma Prágának és Budapestnek közös gazdasági problémája van: hogy tudnák megtalálni egymással a kapcsolatot anélkül, hogy Bécsre szükségük lenne? Erre Csehországot, ha cseh volnék, még más okból is készíteném. A cseh ipar nagyrésze németesen kézben van, ezeknek Németországgal való kapcsolata elkerülhetetlen, okvetlenül felmerült tehát a gondolat, hogy egy német-cseh-magyar közeledés Ausztria nélkül, megfelelő területi kiigazításokkal Európa közepét konszolidálni tudná, fia cseh volnék, ezen gondolkodnék. De mert magyar voltam, elmentem fáradtan a Szent Tamás-templomba és ott fölnézve a tetőre, három címert láttam egymás mellett: Egy császári sast, a másik boltozaton egy cseh oroszánt s a harmadikon a magyar négy

folyót és három halmot a kettős kereszttel. Mily különös látvány! A három ország együtt volt, Mátyás király itt járt, dénárjait látom a múzeumban, és ma szét vannak szakadva. Vájjon van-e lélek, aki elhiszi, ha jó cseh, hogy boldogság virrad rá ebből az áldatlan állapotból? Nem hiszem. Oly világos az út, amin menni kellene, hogy semmi mesterkedés, hivalkodás vissza nem tarthatja tőle Európát. Európa kényszeríteni fogja Magyarországot és Csehországot, hogy megértsék egymást, de a közeledést a győztesnek kell kezdenie. Ha nem történnék meg, a cseh gondolatnak nagyon nyugtalannak kell lennie, mert mesterséges alapon csak addig lehet fenntartani egy államot, míg azok élnek, akik azt megalkották.

Mert magyar vagyok, azért boldogtalanok érzem magam az új térkép miatt. Ha cseh volnék, nyugtalanok érezném magam az új térkép miatt. Éljen Trianon!

II.

Meggyűjtöttem a prágai, kassai, pozsonyi lapoknak, sőt a bécsi sajtónak is Csehszlovákia és Magyarország jövő viszonyáról szóló cikkeit. Most, úgy látom, egyelőre, megállott a kérdés; a kérdőjel, mit felállítottunk, világosan mered előttünk e cikkek nyomán. Nagy, sőt személyi okom van minderre. A vita ama gondolatok miatt verődött fel, amelyeket Prága—Budapest viszonyáról „Prágai gondolatok” címmel tettem közzé. Most oly sajtóorgánumok felelnek rá, amelyekből a prágai külügyminisztérium hangja szól.

A fenti cikkemben kitűzött új célt múlt karácsonykor ismételttem meg a Prager Tagblattban, mely tudvalevőleg a legelterjedtebb német nyelvű csehországi lap. Nem magyarbarát, de mert csehek és németek egyaránt olvasásák, gazdasági szempontok szerint igazodik s ezt a politikában sem mellőzi el. Cikkemet másnap a Prager Presse, a cseh külügyminisztérium hivatalos lapja, nemcsak lenyomatta, hanem „Egy kiáltó hang a pusztából” címmel vezércikkben foglalkozott vele, különböző kérdéseket adva fel nekem. A következő napon a csehszlovák sajtó nagy része azzal irányította a közönség figyelmét, a vitára, hogy itt valószínűleg Benes külügyminiszter a kérdező. Ha hozzáteszem azt, hogy Bécs rögtön sortűzet indított ellenem és nem kevesebb, mint hét cikkben rohant nekem a sajtója azért, mert Prága—Budapestről és nem Budapest—Bécsről szólok, akkor úgy hiszem, kötelességem a válaszolás, talán országos érdek is.

Még egyszer megállapítom gondolatmenetemet, amelyet a prágai külügyminisztérium érdekesnek talált. Állítom azt, hogy Középeurópa sem gazdaságilag, sem politikailag nincs rendben. Vallom, hogy az antant hatalmait legjobban Ausztria érdekli, amely sem megélni, sem meghalni nem tud, de amely oly ügyes, hogy mindig magát tartatja Középeurópában a legfontosabbnak. Hirdetem váltig a hasábokon, baráttal, ellenféllel szemben, hogy nem hiszek az anchluss-mozgalomban. Ausztria nem azért nem csatlakozhatik Németországhoz, mert a nagyhatalmak azt tiltják, hanem azért, mert nem érdeke és mert a csatlakozási mozgalmat legtöbbször tőkésíti azáltal, hogy az antanttal az utolsó pillanatban visszatar-

tatja magát a csatlakozástól és ezért mindig kap valamit, — rendszeren a mi bőrünkre. úgy gondolkodom, hogy ebben a pontban a kételkedőkkel szemben az események nekem adtak igazat s igazat adtak abban is, hogy ha még Ausztria egyesülne is Németországgal, azzal sem volna semmi megoldva, mert sem az Elba, sem a Duna völgye nem jönne rendbe. Miután pedig Ausztria Prágát és Budapestet nem tudja rendbehozni, a nagyhatalmak nem tudják kielégíteni, egyetlen megoldás van, hogy először Prága és Budapest álljanak össze, csináljanak együttes politikát s akkor később Ausztria is csatlakozhatik, amiért, úgy gondolom, politikai áldozatokra is képes lesz. Hozzátehetem okfejtésemhez azt is, hogy sem Prága, sem Budapest külön megoldani ezt a problémát nem tudják, hanem határozzák el magukat arra, hogy egyelőre Bécs kikerülésével igyekeznek az akadályokat legyőzni. Meggyőződésem, hogy Európa ezért mindkettőit meg fogja jutalmazni.

Ez az új politikai cél az, amely Csehország vezető köreinek érdeklődését fölkelte, amit nyugtázok. Világosan megmondta a félhivatalos közlemény, hogy okoskodásomat alapján helyesli és ott is azt hiszik, hogy Ausztria vagy nem akar, vagy nem fog csatlakozni Németországhoz. Addig, amíg Prága és Budapest meg nem egyeztek, Ausztria hiába próbálkozik. Egyelőre neki csak azt a tanácsot lehetne adni, hogy ne emelje minden fél órában a vámokat ellenünk és Csehország ellen, amikor Genfben megígérte, hogy ő lesz az első, amely a sorompókat lejobbszállítja.

Miután úgy látom, hogy ebben a prágai legilletékesebb

gazdasági és politikai körökkel egy dobogóra jutottunk, el kell mondanom azt a kérdést, ha úgy tetszik, kételyt, amelyet vagy maga a cseh külügyminiszter úr, vagy pedig a prágai közvélemény velem és általam a magyar közvéleménnyel szembeállít. A prágai válasz ezt mondta: „A magyar cikk gondolatainak legtöbbször Csehország osztja és az lényeges tartozékát képezi a cseh állam középeurópai programjának. A csehszlovák külpolitika sohasem tagadta meg, hogy Magyarországhoz közeledni akar és pedig nemcsak saját érdekében, hanem mindenekelőtt egész Középeurópának érdekében, amelynek Magyarország egyik politikai és gazdasági faktora. Némi könnyebbedéssel látom, hogy végre odáig jutottunk Magyarország belső állapotainak stabilizációja folytán, hogy Prágában elismerik, hogy ez a sokat lecsufolt Magyarország Középeurópának egyik politikai és gazdasági faktora. Ha pedig politikai és gazdasági faktor, akkor nélküle nem lehet Középeurópában politikát csinálni. Ez haladás, amelyet, azt hiszem, Prága nem fog visszautasítani.

Most már azonban két nagy kérdést adott föl nekem a cseh sajtó, sőt azt hiszem, maga dr. Bones külügyminiszter úr. Az egyik az, hogy a magyarok lemondanak-e arról, hogy újra az osztrák-magyar monarchiát akarják helyreállítani. A második — és ezt szó szerint idézem: — „Magyarország belátja-e a lehetetlenségét annak, hogy visszatérés történjék a világháború előtti elnyomásos korszakához és elfogadja-e azt az alapelvet, hogy egyik nemzet nem igazhatja le a másikat?”

III.

A nagyon elterjedt Prager Tagblattban Magyarország és Csehország viszonyáról közzétett cikkemre a cseh külügyminisztérium hivatalosan felelt s így nevezte el megszólalásomat: „Egy kiáltó hang a pusztából”. Azután kérdéseket intézett hozzám, amelyekre most felelek, még pedig abban a biztos meggyőződésben, hogy nem vagyok sem pusztában, sem egyedülálló.

A prágai külügyminisztérium első kérdése az, hogy Magyarország akarja-e az osztrák-magyar monarchia visszaállítását. Ezt kívánja először tisztázni. A válasz igen egyszerű. Nincs Magyarországon épelméjű politikus, ki a régi osztrák-magyar monarchia helyreállítását kívánná, vagy lehetségesnek is tartaná. Minden gondolkozó magyar tudja azt, hogy az osztrák-magyar monarchia lehetett helyes vagy helytelen (az én nézetem szerint megfelelt a történelmi szükségnek), de eltűnt a történelemben és éppoly kevésbé lehet visszahozni, mint a római szentbirodalmat. Ezen túl vagyunk, tehát ne is rágódjunk rajta, különösen pedig ne gyűlölködjünk miatta. Most már lássuk, miért tették fel nekem ezt a kérdést, nemcsak a prágai külügyminisztérium, hanem Prágában élő több bankár és gyáriparos ismerősöm is. Azért, mert úgy Magyarországon, mint Csehországban egy sajátságos rögeszme uralkodik. úgy érzi magát mindkét állam, mint az az ember, akinek mindkét lábát levágták és mindig azt hiszi, hogy még fáj a lábfeje. Az

orvosok ezt idiószinkráziának nevezik. Ez a politikai idiószinkrázia megvan Prágában is, Budapesten is. Nekünk tudniillik még mindig az a fejük fáj, amit levágtak: Bécs. Dacára annak, hogy Bécs már régen nem a fejük, azzal akarunk gondolkozni, holott eszünkbe juthatna már talán, hogy a csehek gondolkozzanak prágai fejjel, a magyarok pesti fejjel és akkor meg fogjuk egymást érteni. Soha könnyebben meglátni ezt nem lehetett, mint most, amikor éppen az a gróf Bethlen István van kormányon, aki a Habsburg-monarchia fennállása alatt 48-as függetlenségi politikát követett, vagyis az Auszriától való elszakadást és Magyarországnak az osztrák-magyar monarchiától való különválását. Most már azt kérдем, lehet-e akár a Moldva, akár a Duna partján olyan megkeveredett ember, aki elhiszi, hogy az a gróf Bethlen István, aki mikor a Habsburgok a dicsőség tetőpontján voltak és mikor az osztrák-magyar monarchiát egész Európa történelmi szükségnek fogta fel, magyar érdekből annak szétbontására tört, a jelen pillanatban, amikor egész Európa tiltakozik az osztrák-magyar monarchia helyreállítása ellen, s mikor azt senki keresztülvinni nem tudja, nekiálljon és ő akarja megint összeragasztani ezt a képletet¹? Nem az én dolgom, hogy a Bethlen-kormányt dicsérjem, mert ellenzéki vagyok, de azt hiszem, Prágában is tudnak annyit, hogy a politika nem magától megy, hanem azt emberek készítik, emberek indítják és lélektani lehetetlenség azt hinni, hogy jelenleg magyar kormány ilyen kalandra, melynek ki-

menetele világos, vállalkozzék, mikor annak feje régebben az ellenkezőjét hirdette. Hogy én ilyen határozottan állítom mindezt, dacára annak, hogy meggyőződéses hive voltam a 67-es kiegyezésnek, az onnan következik, hogy közbejött egy csekélység, a világháború, amely a többi közt megteremtette Csehországot is, tönkretette Ausztriát is. Ennélfogva ezzel a csekélységgel nemcsak nekünk, hanem Prágának is számolnia kellene annyiban, mert viszont Magyarországon olyan ember sincs, aki ne látná természetesnek azt, hogy Csehország önálló akar lenni és semmi más hatalomnak nem akarja magát alárendelni. Ebben a kérdésben tehát semmi más baj nincs, mint az, hogy egy álmképet, egy rögeszmét, hogy úgy mondjam, egy előbbi korszakból ittmaradt politikai esőkevényt kell Prágában is, Pesten is leküzdeni. Amiatt a kérdés miatt tehát, hogy az osztrák-magyar monarchiát nem akarjuk-e helyreállítani, nem Prágával fogunk összeveszni, hanem Budapest és Prága együtt fognak verekedni Béccsel, mert ott vannak ilyen eszmék. Mindjárt hozzáteszem azt is, — mert itt ideológiáról van szó és nem kézzelfogható tényről — hogy a megszabadulást ettől a ködképtől, amelyet osztrák-magyar monarchiának hívnak, annál hamarabb fogják elérteni Bécsben, mennél jobban megértik egymást a csehek és magyarok. úgy hiszem, ezzel a kérdéssel tehát egyszersmindenkorra végeztünk. Más nem szükséges, mint hogy a prágai és budapesti sajtó ezt mindig hangsúlyozza, hogy a közvéleménynek az a része, amelynek, ismétlem, még a régi, levágott tagjai fájnak, hozzászokják ahhoz, hogy ezen segíteni már nem lehet és nem is kell.

A második kérdés, amit vagy a cseh külügyminiszter úr, vagy a prágai külügyminisztérium hozzám s általam, azt hiszem, a magyar közvéleménynek nálam sokkal fontosabb részéhez intézett, ekként formulázott: „Magyarország belátja-e a lehetetlenségét annak, hogy visszaterés történjék a világháború előtti elnyomások korszakához és elfogadja-e azt az alapelvet, hogy az egyik nemzet nem igazhatja le a másikat?” Ha Prágában azt kívánják, hogy visszamenjünk a múltba, akkor ezen a kérdésen rögtön összeveszhetünk, mert olyan becsületes magyar embert, aki elismerné, hogy mi elnyomtuk a nemzetiségeket, nem fog találni és ha találna olyan magyart, aki azt mondja, akkor az már akkorát hazudott, hogy vele nem érdemes tárgyalni. Ha a prágai külügyminisztériumnak az az álláspontja, hogy békülni akar, amit szóval mindig mond, de eddig tettel nem tapasztaltuk, akkor ne tegye fel ezt a kérdést, mert nem arról van szó, hogy történelmi bizottságot küldjünk ki a múlt felkutatására. Hiszen az én cikkemben éppen azt emelte ki dicsérőleg a prágai kormány, hogy én nem a múltat, hanem a jövőt akarom felépíteni s ehhez, valljuk meg, bizonyos bátorság is kell. Mit akar tehát Prága, — kérdem most én — a múlton való összeveszést, vagy a jövőn való kibékülést! Mert ez tőle függ. Én a jövő iránt érdeklődöm, ennél fogva nem engedek meg magamnak olyan kérdéseket, amelyekre a prágai kormány más választ adna, mint amivel ki tudunk békülni. Úgy látszik, aki a cikket írta, az vagy nincs tisztában a békülés lehetőségével, vagy csak a külvilág előtt akar békülni, de igazában nem. Én az igazi béke mellett harcolok, hiszen ami-

dőn nemrégiben Prágában voltam, Rotary-beszédemet, melyet ott sokan megéltjeneztek, így végeztem:

— Középeurópában az lesz a legboldogabb állam, mely először köt igazi békét Magyarországgal. Szívem kívánsága, hogy az Csehország legyen.

Ezek után egész nyíltan válaszolok a kérdésre. A magyar nemzet politikája az osztrák-magyar monarchia alatt két részből állott. Az egyik, gróf Bethlen Istvánnal, azt akarta, hogy az az államalakulat, amelyben benne vagyunk, ne legyen nagyobb, mint maga a magyar nemzet, vagyis a magyar állam és a magyar nemzet határai összeessenek, tehát rajtunk nem uralkodhatok Ausztria. A másik rész, a 67-es alapon állók, gróf Tisza Istvánnal és az ő követőivel, tehát velem is, azon az állásponton voltunk, hogy a magyar állam ne legyen nagyobb, mint a magyar nemzet, de legyen egy más országgal kapcsolatban. Olyan magyar politikus nem volt, sem 48-as, sem 67-es alapon, aki nagyobbnak kívánta volna a magyar állam területét, mint a magyar nemzet. Ennélfogva a jövőben sem kívánjuk; mi teljesen megelégszünk, ha a magyar állam területe akkora, mint amekkora a magyar nemzet, viszont ebből a területből elvenni nem engedünk. Tehát mi nemcsak hogy senkin nem akarunk uralkodni, de alapelvül elfogadjuk azt a tételt, amelyet Prágában igen helyesen formuláztak ekként: „Egyik nemzet nem igazhatja le a másikat”. Mi sem Csehországot, sem Szlovákiát nem akarjuk leigázni, de a prágai kormány se akarja leigázni a magyar nemzetnek egyetlen részét sem. Most én kérdem: Kész-e a prágai kormány olyan ajánlatot tenni Magyarországnak,

amely ezt a kívánságot magában foglalja? Mert, amint prágai cikkemben becsületesen megmondottam, az első lépést csak a csehek tehetik, mert különben abból gyűlölség és lealázás lesz, ezt pedig sem Prágának, sem Budapestnek nem kívánom. Mi tehát nem léphetünk fel elsőként, annál kevésbé, mert nem akarjuk azt a szerepet játszani, hogy mi nyilvánosan békét akarunk, ezért beszédjük a Népszövetség tapsait, titokban azonban a béke ellen dolgozunk. A prágai kormánytól függ az, hogy vájjon tud-e ilyen ajánlatot tenni vagy nem.

Megjegyzem, hogy fanatikus ember vagyok, amint mindenki tudja. Ma az a meggyőződésem, hogy Magyarországnak is érdeke a Csehországhoz való igazodás, viszont az első lépésnek onnan kell kiindulnia. Ha Prágától nem fogok választ kapni, akkor külföldön fogok keresni olyan nagyobb fórumokat, ahol ugyanezt, a kérdést Prágának feltehetem. Hogy ez Európában lesz-e vagy Amerikában, ez a későbbiektől függ. Egyelőre Prágától függ minden további lépés.

IV.

Ó! Ó! Ó! Ó! Ó!

Alig kezdtük meg, mi szegény pestiek, a prágaiakkal a távbeszédet, már megszólal a császárváros és tiltakozik. Még csak az kellene: Prága és Pest, Pest és Prága — Bécs nélkül!

Az igazi béke érdekében megindított távitám mérhetetlen dühre indította bécsi barátaim egy részét. Egyik cikk a másik után támad nekem, a legutolsó azzal

a kedves szurkálással, hogy „az infláció (pénzduzzasztás) magyar pénzügyminiszterének ez az elbizakodottsága”. Tisztelt hölgyek és urak, bécsiek és pestiek! Már annyiszor beszéltem saját pénzügyminiszterségemről, hogy magam is unom és ásítok, ha valaki beszél róla. De miután a bankóprést én akkor megállítottam és nem tudott senki rávenni arra, hogy megindítsam, sőt emiatt el is kellett mennem, ez a nevezetes cím, amelyet most Bécsből kapok, hogy én volnék az infláció magyar pénzügyminisztere, minden tisztelt kollégámat méltóbban illethet, mint engem. Ha tehát a bécsieknek csak ez a kifogása ellenem, ezen hamar túl vagyunk. A másik, már nagyobb dolog az, hogy én állítólag végtelen elbizakodottságomban Bécsset, amint ők jól németül mondják, quantité negligible-nak tartom. Ők úgy értették a prága-pesti beszélgetést, hogy Bécs nincs. Ezt sohasem mondtam. Tétélem egészen más. Ausztria jelenlegi alakjában sem élni, sem halni nem tud. Minden sírása igen jól kamatozott, ennek dacára a nagyhatalmak sem tudtak rajta segíteni. Ezt nem én mondom, hanem a bécsiek, én idéztem, amit ők mondtak. Ha tehát így van ez, amit a bécsieknek jobban kell tudniok, akkor nekem, aki a határukon állok, le kell vonnom azt a következtetést, amelyet ők nem mernek levonni. A következtetés pedig az, hogy Prágának és Budapestnek össze kell állnia, hogy olyan megoldást találjanak, amely európai. Mert nemcsak Bécs van Európában, hanem Budapest és Prága is, nekünk is jogunk van tehát európai kérdéssé tenni a magunkét, sőt európai kérdéssé tenni Ausztria problémáját is. Most a felelet erre az, hogy ha ez mind nagyon fontos, akkor miért nem

kezdi Magyarország ezt a problémamegoldást, vagyis a párizskülvárosi békében összebogozott középeurópai harisnyának a lefejtését Bécsben. Ai felelet nagyon egyszerű. Hiába jönne Budapest Béccsel tisztába, addig, amíg Prágával nem tudott Magyarország megegyezni, az nem érne semmit. Tehát Bécsnek is érdeke végeredményben az, hogy Budapest és Prága barátságos viszonyban legyenek. Ezt Bécs észreveheti valami másból is. A! legtöbb politikai súrlódás Csehszlovákia és Magyarország között van. Amíg ezt a súrlódást el nem távolítja valamely kéz, a lobosodás addig oly nagy lesz, hogy Közép-Európa meg nem gyógyulhat, tehát Bécs sem találhatja meg helyét, annál kevésbbé, mert ő mindig mint Közép-Európa főtényezője szokott megjelenni. Ausztria és Magyarország között csak egyetlenegy politikai kérdés van, amely tisztázatlan: Nyugatmagyarország. Ebből sohasem csináltam titkot, annál kevésbbé, mert a legkiválóbb osztrák hazafiak azt mondták nekem, hogy a nyugatmagyarországi vármegyéket csak ráerőszakolták Ausztriára, amely ezt sohasem kívánta. Ezt a kérdést tehát, ha minden rendbe jön, könnyen tisztázhatjuk. Prága és Budapest között azonban a politikai és gazdasági kérdéseknek olyan sorozata van, hogy amíg azokat a napirendről le nem vesszük, itt józan megoldás nem lehetséges, miután pedig ez (Európának érdeke, Magyarország és Csehország Európának fognak szolgálatot tenni, ha ezt a kérdést megoldják.

Még egy más ok is van, amely engem, személyes érzelmeimet teljesen elnyomva, arra vezet, hogy először Prága hatalmasságait kérdezzem meg, hogy mi az utolsó

szavuk a magyar kérdésben. Utóvégre ma már Angliában és Amerikában a magyar kérdésnek nagy közvéleménye van. Ez a közvélemény előbb-utóbb nemcsak Amerika útján a pénzpiacon, hanem a népszövetség útján a politikai piacon is éreztetni fogja hatását. A helyzet Magyarország számára így napról-napra javul, tehát mindenkinek, aki velünk valódi békét akar kötni, az az érdeke, hogy siessen ezzel a békekötéssel és ne várjon addig, míg a külföldről a közvéleménynek egy erősebb nyomása fogja gyöngébb békére kényszeríteni. Ebben a tekintetben Ausztriának is megvolna a szava, tudniillik az a tiszteletteljes kérés, hogy hagyja abba a kétszínű játékot, mert Genfben Ausztria az, aki folyton a középeurópai békét, a határok kinyitását, a közlekedés megkönnyítését kéri, sőt ígéri az abban érdekelt európai nagyhatalmaknak; mihelyt pedig kiküldöttei Bécsbe megérkeznek, akkor 'egyik vámnovellát a másik után adja be, egyik nehézséget a másik után csinálja, csakhogy Magyarországot fejlődésében megakassza. Legalább annyit kérhetnének, nem magyar, hanem európai s ennél fogva végeredményében osztrák érdekből is a bécsi kormánytól, hogy ameddig Magyarország és Prága nem tisztázzák saját kérdéseiket, hagyja abba a vámtarifák felemelését és mindkét országgal szemben mind bizonytalanabbá váló gazdasági politikáját. Ezt, — legjobb meggyőződésem szerint — Bécs érdekének tekintem és ennél fogva mindenféle szemrehányást vissza kell utasítanom.

Azonban ha már bekapcsolták a telefonba Bécset, Prágát és Budapestet, mindkét tárgyaló félnek szeretnék valamit mondani. Nem különös az, hogy Magyarország

bármilyen szomorú sorsában is, sohasem dél és kelet, hanem mindig nyugat felé orientálódik. Ma úgy látom, hogy Csehország az a nyugati állam szomszédaink közül, (miután Ausztria minket, mint szövetséges cserbenhagyott azzal, hogy elvette Nyugatmagyarországot, amely felé ez az orientáció a legtermészetesebb. De Prága és Bécs is láthatnak egyet, hogy ez a magyar faj, amelyet hol a cseh politikusok, hol Lueger Bécsben, mindig vissza akarnak kergetni Ázsiába, ez a magyar faj, valahányszor a földre nyomják, mindig újra és újra a nyugati fejlődés sodrába dobja bele magát. Mi minden bajunkból ki tudunk úszni, mert mindig nyugat felé úszunk. Maga ez a nagy vágya Magyarországnak a nyugati kultúra felé, széttépi azokat a gyűlöletből szőtt ködfoszlányokat, amelyekkel Bécs is, Prága is betakartak minket a külföld előtt.

Bécset tehát senki sem felejtí el. Ugyan hogy is felejtettük volna! Elég okunk van rá, hogy emlékezzünk. De neki várnia kell, míg Prága és Pest be nem fejezik a távbeszélgetést és le nem tették a kagylót.

V.

Csehszlovákia és Magyarország közeledése vagy távolodása: ez Középeurópa központi problémája, nélküle nincs elindulás sem előre, sem hátra. Azt hiszem, ma már ez Prága és Budapest álláspontja egyaránt. A prágai kormány két kérdést vetett fel sajtójában; mindkettőre megfellek. Az egyik: Vissza akarja-e állítani Magyarországot az osztrák-magyar monarchiát? A válasz határo-

zott „nem”. A második: Elfogadja-e alapul azt a tételt, hogy egyik nemzet ne uralkodjék a másikon¹? A válasz határozott „igen”. Erre megszólalt a Cseske Slovo, amely szerint a második kérdés a fontosabb. A Cseske Slovo dr. Svehla miniszterelnök úr lapja és szócsöve.

Hogy válaszom teljes és őszinte legyen, először a magyar közönséghez fordulok. Ne gondoljuk nagyzási hóbortunkban azt, hogy mi veszítettük el a világháborút, hiszen minket csak eltaposott az a fürgeteg, amely az orosz-német-francia-angol ellentétből származott. De azt se higyük, hogy a magyar kérdés érdekelni fogja hosszú időre a világot akkor, ha nem tesszük az Európa problémájává. Ehhez pedig nagy munka kell s az, hogy mint a bányába szorult munkások, végigkopogtassuk a nagy sötétségben köröskörül az összes kőzeteket, hogy merre van menekülés. Nem kapkodás ez. Méltóztassék csak elolvasni az 1848—49-iki forradalom utáni magyar emigrációnak hatalmas propagatív munkáját, Kossuthral az élén, azután Pulszky, Horváth Mihály stb. Először a francia demokrácia szekerébe próbáltak belekapcsolódni. Azután Angliához fordultak és itt ideiglenes sikerük volt. Mikor itt beborult a táj, akkor Olaszország egyesülési folyamatába vitték be a magyar kérdést és végül, — végül Németország kialakulása oldotta meg a mi akkori ügyünket. Ez az a mintakép, amelyre most, nehezebb időben, nekünk is emlékeznünk kell. Mert volt ellenfeleinknek legalább akkora sajtó áll külföldön rendelkezésére, mint nekünk, barátainkat már évtizedek óta előkészítik s néha azt hiszem, hogy csak mi gondoljuk, hogy nagyon fontosak vagyunk. Utóvégre a világot más bajok is gyötrik Kíná-

tól Albániáig, mint Magyarország. Európai kérdéssé pedig csak úgy válunk, ha túlnézünk a határokon. Európa nyugalmat akar, mert vérvesztett és vérkeringe megakad. Ez elsősorban a nagyhatalmak követelése, azt fogják tehát felkarolni, aki ebben a munkában elől jár. Erre mi, ha összeszedjük magunkat, képesek is vagyunk. Nehéz időkben, mikor mindenki másfelé orientálódott, ezeken a hasábokon kezdtük meg a harcot az angol-amerikai orientálódás felé. Akkor még nagyon kevesen voltunk, azt is mondhatnám, hogy egyedül, vagy, hogy a cseh külügyminisztérium karácsonyi válaszát idézzem, kiáltó voltunk a pusztában. Ma nemcsak a teljes magyar közvélemény, hanem, amint látjuk, a külföld is lassan ebben az irányban mozdul meg. Egyet ne feledjünk: orientálódni csak úgy lehet, ha az a másik is orientálódik mifelénk. E nagy, általános folyamaton kívül, melyben már benne vagyunk, a következő cél az, hogy közvetlen közelünkben nézzünk körül és keressük meg azt a problémát, amelyet Európa megért és amelyhez hozzásegít. Ez szerintem a magyar-cseh közeledés kérdése. Hogy egyéni hajlama valakit melyik ország felé vonz, az a politikában nem számít, hiszen régi politikai tétel az, hogy minden ország ki nem állhatja a szomszédját, ellenben szereti a szomszédjának szomszédját, mert az viszont ezt nem szereti. Egy francia író szerint ez ugyanaz, hogy az unokák szeretik nagyapjukat s a nagyapák unokáikat, mert nagyon messze vannak egymástól. Bizonyos az, hogy ha ezeresztendős létünket és Európában való helyzetünket nem akarjuk kockára tenni, akkor minket semmiféle turáni nyavalygás ne vi-

gyen a Balkán felé, hanem nyugat felé igyekezzünk legközelebbi problémáinkat keresni. Ez a nyugat, mióta Ausztria összetört és cserbenhagyott minket, nézetem szerint elsősorban Csehszlovákia kell hogy legyen. Hogy a csehek ezt megértik-e és meglátják-e azt, hogy az ő jövőjük is akkor lesz európaivá, ha mifelénk közelednek, ez az ő dolguk. A közgazdasági jelek azt mutatják, hogy ez a probléma érőben van.

Ha mindez így van, — és ugyan hogy lehetne más-kép — akkor illesszük bele ennek a politikai megértésnek a gondolatát ama nagy árnak a sodrába, amelyben kezdünk úszni. A békekötés idejében az amerikai és angol közvélemény előtt, amelyre mi ma számot tartunk, az volt Csehországnak erőssége, hogy politikusai és újságírói elhitették (mert a toll ma a legnagyobb hatalom) az egész világgal azt, hogy őket elnyomták és ők felszabadították nemcsak magukat, hanem a többi nemzetiségeket is. Ez megfelel az angol és amerikai gondolkodásnak és a csehek ezért győztek vele. Most nekünk kell ugyanazt tennünk. Állítom azt, hogy Magyarország mai helyzetében felléphet mint az az állam, amelynek legnagyobb érdeke a nemzeti kisebbségek joghozjuttatása és a nemzetek önkormányzata. Ha Prága azt kérdi tőlünk, elfogadjuk-e tételül azt, hogy egyik nemzet ne uralkodjék a másik fölött, minékünk még tovább kell menünk. A leghatározottabban azt kívánjuk, hogy Magyarország ne uralkodjék csehekén, csehek ne uralkodjanak magyarokon, magyarok ne uralkodjanak tótokon, csehek ne uralkodjanak tótokon, magyarok ne uralkodjanak ruténeken, csehek ne igázzák le a ruténeket, hanem mind-

egyik nép kormányozza sajátmagát. úgy a kisebbségi kérdésnek, mint a nemzeti állam gondolatának, ha azt így fogjuk fel, Magyarország lehet a zászlóvivője az amerikai-angol közvélemény előtt. Ha ideérünk, akkor kell, hogy Csehország utánunk jöjjön, mert hisz az ő egész háborús propagandája ezen alapult, azt meg nem csúfolhatja, mert akkor állami szerkezete úgy összedől, mint a kártyavár.

Mikor neuilly-i internáltságunkban először olvastam el azt a békeszerződést, amely kevés, úgyszólván csak stiláris módosításokkal Trianon úgynevezett békéje lett, keserű humor öntött el, amely erre a mondásra készített: „Ez a béke annyira rossz, hogy már jó. Ha kevésbé lenne rossz, sokkal nagyobb baj lenne.” Ez azt jelentette, hogy a szerződés minden olyan politikai elv ellen van, amelyet az antant maga hirdetett. Igenis, ha visszamegyünk Wilson elveire, amelynek csökevényei a békeszerződésnek első, a Népszövetségről szóló részében benne vannak, mást nem mondhatunk, mint azt, hogy a népeket nem lehet úgy tologatni, mint a sakkfigurákat, éppen az önrendelkezési jognál fogva, mely az amerikai-angol berendezkedés alapja. Ezek voltak Wilson gondolatai és ez kell, hogy legyen a mi kívánságunk.

A kérdés most az, hogy Csehország megérti-e ezt. Tőlük várom a választ. Nem azért, mintha nem mernék világosan beszélni, hiszen ugyancsak éles, amit felállítok, hanem azért, mert megalázással nem lehet kezdeni a békülést, mert mindig megalázás az, ha a szerencsétlenül járt, a legyőzött fél próbálkozik. Ebből az következik, hogy Csehország felelős azért, ha nem tesz Magyar-

országnak olyan ajánlatot, amely megfelel a nemzetek autonómiája amaz elvének, amelyet Anglia és Amerika megért. Magyarországnak van elég erő ahhoz, hogy nem engedi magát a Balkánra visszadobni és kérdezheti azt, vajjon Csehország méltó társaságában van-e a Balkán hatalmaival. Miért akar Csehország a Balkánra menni? Szeretnék látni olyan mezőgazdát, iparost vagy kereskedőt Prágában, akinek ideálja volna a harminc százalékos kamatláb, amely ma Romániában dívik. Csehország sem tagadhatja meg azt, akár gyűlöl, akár szeretkezik, hogy ő európai akar lenni. És mert mi is azok vagyunk és leszünk, azért nincs más út, mint hogy keressük a megértést, amelynek először Prágából kell kiindulnia.

Nem tagadom, hogy mindkét részről meglehetősen önfegyelmet kíván különösen a közeledés első stádiuma. Nem lehet elnyomni az elveket és a nemzetek létjogát, amelyet Anglia és Amerika elismert Csehországgal szemben és — ha tévedését belátja — el fog ismerni velünk szemben is. Ezt a közvéleményt mellénk kell állítani és ez nagyon könnyű. Mert képzeljük el, hogy Prágától, dacára az első nyilatkozatoknak, nem kapunk választ, vagy képzeljük el, hogy Prága olyan választ ad, amely megtagadja a wilsoni elveket. Akkor nekem nagyon egyszerű a szerepem. Akkor nem igaz az, amit a Népszövetség és a prágai szenátusban mindig hallunk, hogy Prága békülni akar, de Magyarország a rossz fin. Akkor azonban nem igaz az az alap sem, amelyen Csehországot létrehozták. Nem kell nekem nagy fegyver ehhez, csak bocsássanak Amerikában és Angliában a nyil-

vánosság elé. Ott egyetlen kis könyvvel fogok megjelenni, amely nem az én könyvem. Ez a könyv kitűnően van írva, bizonyítása fényes és volt a kiindulása Csehszlovákia megalkotásának, éppen úgy, amint nálunk annak idején Deák Ferenc húsvéti cikke teremtette meg a 67-iki kiegyezést, tudniillik ebben a könyvben van benn az alap gondolat, amint Deák cikkében a kiegyezés gondolata benne volt. A gondolat, amelyet ez a könyv, a „Bohemia's case for independence”, kifejt, az, hogy a csehek nem tűrhetik az osztrák jármot, ők önállóak akarnak lenni és ezért követelik Csehország és Morvaország egyesítését. A könyv bámulatosan bizonyítja, hogy ehhez történelmi joguk van, hozzáteszi azt is — és ez az, ami Amerikában és Angliában legjobban hatott — hogy ez felel meg az angol self government elvének, megfelel azonban Európa szükségletének is, mert, amint a munka nagyszerűen kifejti, Csehország és Morvaország együtt kiegészítik egymást. Egész termelésük a széntől a cukorrépáig olyan, hogy nekik más terület nem kell, ezzel a területtel teljesen megelégszenek. Így egy cseh nép alakul cseh területen és mást nem igaz le.

Ez van a könyvben. Ezt a könyvet fogom én felolvasni mindenütt külföldön, ha Prágától válasz nem érkezik. A könyvnek szerzője Európa egyik legtehetségesebb államférfia: — Dr. Benes Eduárd.

AUSZTRIA AMERIKÁBAN.

Este nyolc óra volt, mikor washingtoni szobámban megszólalt a *phone*. (Nincs amerikai, aki időt venne magának arra, hogy a telephone-t egészen kimondja, sőt kiszámították, hogy 122 millió ember évenként 365 napon át átlag 92 nyelvmozdulatot takarít meg a „tele” elhagyásával és így ők, mint jó üzletemberek, töméntelen milliárdokat raknak félre, amit majd nekünk fognak nehéz kamatra kölcsönadni.) Egyszóval kezdjük újra: Washingtonban megszólalt a phone és arra kérte Éccs 122-t, hogy menjen el egy amerikai döntőbíróhoz tárgyalni. Mondanom sem kell, hogy mint minden jó amerikai, a döntőbíró is szállodában lakott cselédszoba és konyha nélkül, mert hiszen a cselédkérdés odaát az Újvilágban egyszerűen megoldódott azáltal, hogy nincs cseléd. Szállodám hivatalos kalauza minden áron a nyakamba varrta magát, hogy elkísér a nemtudomhányadik utca nemtudomhányadik számba, ahol a döntőbíró lakik. Útközben a következő fejtegetéssel örvendeztetett meg:

— Mi Di-Sziben (D. C.) lakunk. Ez a District of Columbia, Amerikának egyetlen pontja, ahol a lakosoknak nincs szavazati joga, azért, mert volt egy sikkasztó polgármesterünk, aki oly nagy bajt zúdított ránk, hogy

az alkotmány elvette tőlünk a szavazati jogot. Mit szól ön ehhez?

— Nagyon érdekes, — feleltem, — de ez nem egészen így van. A D. C.-nek azért nincs szavazati joga, mert George Washington, mikor az alkotmányt csinálta, azt akarta, hogy a kormány székhelye ne legyen nagyforgalmú város, hanem egy nyugodt fészek és egyik pártnak a felvonulása se terrorizálhassa a központi állami szerveket. Mit szól ön ehhez?

— Önnek valószínűleg igaza van, — mondotta a kalauz és ezzel faképnél hagyott.

A döntőbíró egy egyezségi kérdést akart eldönteni és mi arra lettünk volna hivatva, hogy anyagot adjunk neki. Voltaképen az anyagot Magyarország kitűnő képviselője, Boér Elek barátom ott már előkészítette és akkor az egész dolgot elrontotta kedves szomszédunk, Ausztria. Ezt a magyar közönségnek végre meg kell tudnia, hogy lássa, hogy miután Nyugat-Magyarországot elvették tőlünk és a közös vagyomból Bécs semmit ki nem adott, mindent megragad arra, hogy az ajtót becsapja az orrunk előtt. Ezért érdemes volt elmenni Amerikába.

Az olvasó tudja azt, hogy az Amerikai Egyesült Államok, miután Wilson ideggörcsben összeesett, nem akarta törvénybe iktatni a párizskülvárosi békéket. Ehelyett békenyilatkozatot tett, amelyben Amerika kiköti magának mindazt ami jó és a békeszerződésekben, ellenben semmiféle európai határt nem biztosít senkinek. (Éppen ez a mi szerencsénk.) Miután pedig a többi államokkal szemben a békeszerződés — és így Trianon is — azt a franciák és csehek által ördögös módon kifun-

dált pénzügyi rendszert tette kötelezővé, mely szerint a korona nem korona a győztesekkel szemben, hanem mi az ő drága pénzükben vagyunk kötelesek nekik fizetni, Amerika ezt is követelte, bár még azt sem fogadta el, hogy az úgynevezett clearing-rendszert léptesse életbe. Amerika tehát azzal fordult a legyőzött államokhoz, hogy amivel márkában vagy koronában amerikai polgároknak tartoznak, azt fizessék vissza dollárban. Amerika ezt mondta: Én, az Amerikai Egyesült-Államok, 1917 december 5-én léptem veled, Ausztria-Magyarország, háborúba. Akkor egy osztrák-magyar korona 9.36 centet ért. (A háború előtt tudvalevően egy dollár öt korona volt, tehát 20 centért lehetett egy aranykoronát kapni.) Hogy ti a pénzettekkel mit csináltatok, ahhoz nekem semmi közöm, én azt követelem tőletek, hogy minden koronáért, amivel tartoztok nekem, illetőleg amerikaiaknak, fizessetek 9.36 centet.

Erre megindult a tárgyalás. Ezt a szörnyű összeget mi nem tudtuk kifizetni, mert hiszen — hogy egyebet ne mondjak — az amerikai magyarok itt helyezték el nálunk a pénzüket takaréokban, záloglevélben, hadikölcsönben és ezt most mind dollárban kellett volna megadni. Megindult tehát a nagy birkózás s miután a béke döntőbírósgot léptet életbe, kinevezettek a döntőbírák; Magyarország részéről fentebb említett Boér Elek barátunk. Ez a birkózás most már több mint két esztendő előtt tartott s magyar szempontból a helyzet ez volt: Az amerikaiak követeltek tőlünk körülbelül 20 millió koronát ezen az alapon, ellenben magyar vagyon nem volt kint Amerikában több, mint 107.000 dollár és annak összegyűlt

kamatai. (Ezek többnyire künnmaradt magyar alapítványok, amelyek amerikai részvényekben voltak elhelyezve.) Ezzel szemben az osztrákok abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy mint mindig, most is több pénzük volt, mint nekünk. A sokat siránkozó, szegény Ausztriának nem kevesebb mint 12 millió dollár vagyona volt kint Amerikában és ő nem tartozott többel, mint 5—6 millióval. Ebből következett, hogy Magyarországnak, mint adósnak, az volt az érdeke, hogy mennél jobban leszorítsuk a 9 centet, Ausztria érdeke pedig ennek éppen az ellenkezője volt. Ő Amerikának hitelezője volt, mi pedig adósai.

Az az anyag tehát, amit Boér barátom a magyar bankok nehéz munkájával együtt előkészített és amit ezen a washingtoni estén még egyszer elővettünk, azon fordult meg, hogy igyekezzünk Amerikával úgy kiegyezni, hogy legfeljebb 2—3 centet kérjen a magyar koronaért, mert ma annál is sokkal kevesebbet ér. És akkor megpróbált a követség, Tébe, Boér Elek barátom és magam minden lehető, a kongresszus informálása, ügyiratok váltása mind nem maradt el, a magyar pénzügyminisztérium is hozzásegített és az egyetlen, amit Amerikától kértünk, az volt, hogy ne zavarjon össze minket Ausztriával, mert mi magyarok vagyunk és nem osztrákok és adósok vagyunk és nem hitelezők, tehát vágja ketté végre kettőnk között a kötelet és higgye el, hogy mi semmit sem akarunk Béctől. Ott a washingtoni szobában úgy meg voltunk elégedve az eredménnyel, hogy végre valami kis hasznot tudtunk szerezni ennek a meggyötört országnak, amelynek annyi szipolyozója volt,

hogy valahonnét még cockailt is kerítettünk a száraz Amerikában és a magyar igazság győzelmére emeltük poharunkat. Csakhogy már elkéstünk.

Mire döntésre került volna a sor, Ausztria becsapta orrunk előtt az ajtót. Őneki az volt az érdeke, hogy a magyar ügy az osztrákkal összekapcsoltassék, mint annyiszor és most megint győzött. Hazatérve, itt várt a sürgöny Amerikából, hogy a döntés megtörtént és Amerika nem elégszik meg azzal, hogy 2—3 centet kérjen koronánként a magyar adósoktól, hanem a magyar és osztrák álláspont között 6 centben állapította meg tartozásunk alapszámát. A megindult pörök fogják megmutatni, hogy milyen sokba kerül ez az országnak, amit bizonyára ki kell fizetnünk, mert hiszen Amerika az a főhitelezőnk, aki előtt leginkább kötelességünk fizetőképességünket megmutatni. Nem is Amerikával van nekünk bajunk, nem az Egyesült-Államokkal, hanem azzal az Ausztriával, amely ezt az utolsó alkalmat sem mulasztotta el, hogy minket dobjon oda saját érdekeiért.

BESZÉLÜNK BÉCSI BARÁTTAL.

— Lássá, — kezdte az osztrák köztársaság jubileumának napján bécsi barátom — nem adhatok önnek, mint békében, pilseni sört, mert az Csehországban van, nem meráni almát, mert azt Olaszország eszi, nem orsóval kaviárt, mert az Szerbiának jutott, nem galíciai borovicskát, mert az Lengyelországé... de talán ne beszéljünk erről.

— Én is azt hiszem, ne beszéljünk erről, mert a mi eldarabolásunk sokkal keserűbb és nemcsak csemegekre vonatkozik. De ez eldarabolás mellett nem értem, hogy Ausztria mit ünnepel, mert nekünk, ha már eldaraboltak, legalább annyi bátorságunk van, hogy nem jubiláljuk meg ezt a tíz esztendő.

— Ön tehát inkább a jövőről akar beszélni, mint a múlttól.

— Igen, — mondtam — az önök jövőjéről, mert megengedi, hogy azt mondjam, hogy az egész német csatlakozási mozgalomban nem hiszek.

— Népmozgalom, tehát vele kell menni.

— Népmozgalom, amely a falnak fog menni. És vallja be, hogy ön szívében szintén ellene van annak, hogy Poroszország — mert erről van szó — elnyelje Ausztriát.

— Melyik Ausztriát? — kérdezte az osztrák.

— Igaza van önnek, — felelém én — két Ausztria van: az egyik a bécsi, a másik az alpesi tartományok. A kettőnek úgyszólván semmi köze egymáshoz. Bécs internacionális, szocializmusra hajló, iparos és kereskedő. Az alpesi tartományok mezőgazdák, klerikálizmusba hajlók és konzervatívok.

— Mi következik ebből?

— Az, hogy ha a klerikálisok akarnak a német centrumhoz csatlakozni, azt a bécsi szociáldemokraták fogják megakadályozni és valahányszor az önök Bauer ura, akinek — úgy látszik — mi a gyomrában fekszünk, forog Berlinben, hogy vörös csatlakozást csináljon, az ellen az alpesi tartományok fognak tiltakozni. Ennélfogva még egyszer arra kérem önt, képzelje, hogy nincs csatlakozási mozgalom és nem kell mindig Németország felé V nézni; nem venné akkor észre Magyarországot!

— Mi Magyarországból kiábrándultunk.

— Mi volt az oka ennek*?

— Lássá, én szókimondó ember vagyok és végre önöknek is meg kell tudniok az igazat. Magyarországnak azelőtt egyharmadáig mi voltunk a hitelezői, mi fogyasztottuk az állampapírokat, zálogleveleket és a színésznőket. Mi, hogy úgy mondjam, ráfizettünk Magyarországra, mert az a bizonyos magyar pénzkvóta kisebb volt, mint amennyi hadsereget Magyarország kiállított, ennélfogva a magyar hadsereg egy részét Ausztria tartotta el.

— Engedje meg, — felelém — hogy megfordítsam az okoskodását. Magyarország tehát nagyobb vérkvótát fizetett Ausztriának, mint amennyit kellett volna, amint

az egész háború lefolyása bizonyítja s az eredmény az lett, hogy önök elvették Nyugatmagyarországot.

— Tehát megint itt vagyunk... Önnek tudnia kell azt, hogy Nyugatmagyarországot ránk erőszakolták.

— Nem akarom azt elmondani, hogy Magyarországra hiába erőszakoltak volna rá egy Ausztriából kiszakított darabot. Tiltakoztunk volna ellene, amint hogy nem hiszem, hogy Németország megengedte volna azt, hogy Bajorországból csatoljanak Ausztriához félmillió embert. De én elfogadom az ön érvelését, hogy önökre erőszakolták Nyugatmagyarországot. Ebből az következik, hogy mihelyt az erőszak megszűnik, akkor azt önök visszaadják.

— Elvi akadályja ennek nincs, a kérdés csak az, hogy mit kapnánk ezért és azért, hogy lemondjunk a csatlakozási mozgalomról.

— Ezt ne éntőlem kérdezze, hanem Csehországtól. Ausztria ipari vidékeit Csehország vitte el, az önök szegénységének ők az okai és ők voltak azok, akik Magyarországot minden törvény, minden etnográfia és minden földrajz ellenére a legértelmetlenebbül megcsonkították.

— Mi következik ebből?

— Ebből az következik, — mondtam — hogy önökön csak az segít, ha a Duna völgyében megint rend lesz és kialakul egy egységes gazdasági terület, amely legalább is Prágát, Budapestet és Bécset magába foglalja.

— Az egységes gazdasági területtel mi osztrákok nagyon megjártuk, mert Tisza megtagadta a háborúban a közös élelmezést.

— Olyan gazdasági egység, mint a háború előtt volt, sohasem lesz lehetséges, mert az Osztrák-Magyar Monarchia elveszítette létjogosultságát, mihelyt Törökország kiszorult alóla és a repülőtechnika a vámhatárokat egész másképp fogja megváltoztatni, mint ahogy azt akár ők, akár mi képzelnők.

— Ön tehát azt hiszi, hogy ha Prága megmozdul Magyarország felé, az Bécsnek előnyére lesz?

— Szerintem ez az önök életérdeke, mert azt mutatja, amit sem frázissal, sem történethamisítással, sem gyűlölettel eltakarni nem lehet, hogy ez a Duna, amely itt folyik, életereje Ausztriának és minden politikai csalafintaságon túl ennek az ütőérnek, a Duna völgyének egészségét és természetes kialakulását kell a jövőnek meghoznia.

— Elismerem, minden osztrák a Dunára van beidegezve, Strauss valcerjétől kezdve a gabonapiacig és nagyon könnyű volna a gazdasági összetartozás érzését felkelteni, ha a politikusoknak megvolna az a bátorságuk, hogy...

— Engedje meg, hogy folytassam... ha Ausztriának megvolna a bátorsága elismerni, hogy a Burgenlandot rákényszerítették, hogy a német csatlakozás egy rosszul rendezett chimera és hogy Prágának kell megmozdulnia, hogy Budapesttel együtt ketten Bécsen segíteni tudjunk.

— Ön tehát — mondta osztrák barátom erősen meg-rálvza kezemet — bízuk a Duna völgyében.

— Igen, — feleltem búcsúzásul — bízom a Duna völgyében és a Tiszák népében.

A NAGY LÁTOGATÁS.

Szép zászlóinkat már összegöngyöltük, a lelkes ünneplésnek vége van s azután megérkezett az egész külföldi posta. Ebből láthattuk, hogy lord Rothermere fiának, Harmsworth Esmond képviselő úrnak látogatása ránk nézve mit jelentett. Jó lesz ezt tudnunk, mert ha okosak vagyunk, de mondom, csak ha okosak vagyunk, csakugyan jelenthet valamit.

Bárhogy nézem is a legellenszenvesebb lapot is, ami külföldről jött hozzám, egyet senki nem tagadhat. Egy nép lelkének oly felséges fölharsanása volt az egész tüntetés, oly önkéntelen, mint egy szerelmes tiszta sóhaja a májusi éjben. Ezért esett jól mindenkinek s ezért azt a szikrát, amely egy ország szívében így tudott kigyúlni, eltaposni senkinek nem szabad.

De hát napi munka is van a világon, politika is és hála Istennek, ellenségünk is van bőven. Legyünk józanok és különösen óvatosak. A külföldi sajtó egy része igen mulatságos. Ha Freud tanár pszichoanalízisét hinném, azt kellene mondanom, hogy álmaikat írják le s ennek az álomnak az analízisében benne van az ő öntudatalatti egész lelkük. A vezető francia lap azt írta, hogy

lord Rothermere azért indult meg, mert *egy* magyar nőbe beleszeretett. Ez francia felfogás. Az egyik berlini újság, a Vossische Zeitung, amely Poroszországnak legrégibb újságja, de az utolsó években a rideg konzervativizmust a legbaloldalibb demokratsággal cserélte fel, gyanakodik s attól fél, hogy mi elrontjuk Németország dolgát. Nagyon jó az osztrák sajtó egy részének felfogása is, amely azt akarja kisütni, hogy mi, szegény magyarok, megvesztegettük nagy pénzzel vagy anyagi érdekléssel a feddhetlen jellemű és dúsgazdag angol lordot. A cseheket először hagyta el hidegvérük, mert körmönfont okoskodás vagy ügyes lázítás helyett gúnyiratokat szerkesztenek, furcsa meséket, szimbolikát, amihez ők nem értenek. Ezt bízzák Tompa Mihály népére. Mi sokszor kénytelenek voltunk metaforákba öltöztetni eltitkolandó gondolatainkat és ezt tesszük néha ma is. A közönséget végül is meglepte a londoni Morningpost felfogása. Azt tudjuk, hogy Angliának ma konzervatív kormánya van s ennek a konzervatív kormánynak legszélső jobbján áll a high tory és az erősen arisztokratikus Morningpost, tehát épp oly kevéssé lehet tőle követelni, hogy a nem konzervatív Daily Mailnek adjon igazat, amint tőlem sem kívánhatja senki, hogy a kormány félhivatalosait dicsérjem. Azonban aki angol beszédhez szokott, az kiolvashat valamit még a Morningpost tudatosan rideg szavaiból is. Mit mond őr Nem azt, hogy magyar kérdés nincs, nem azt, hogy a magyar igazság nem fog győzni, hanem ezt: a magyar kívánságok nem aktuálisak. Kossuth kívánsága sem volt aktuális 1849-től 1867-ig. Ezt jó tudnunk, mert nem szeretném, hogy a korán vágyakozókat kishitűség fogja el. A ma-

gyar igazság már él külföldön, él az angol-szász öntudatban, csak még nem aktuális.

És ezzel rájutottunk arra a térre, amelyről most beszélni akarok, tudniillik nem arról, hogy másoknak mit kell tenniök, — mert a magyar gondolkodás rendszeren ebben merül ki — hanem hogy nekünk mit kell cselekednünk. Nekünk meg kell értenünk azt, hogy mi megpróbáljuk a körmeinkkel a föld alól is kikaparni az oda letaposott, lúggal leöntött, árulással megtépett, igazságtalanul letiport nemzetet, a magyart. Szerencsére már kikapartunk annyit, hogy az angol-amerikai orientációba belejutottunk. A következő lépés az, hogy meg kell értetnünk a világgal, hogy a trianoni szerződés békés úton megváltoztatható, anélkül, hogy a többi párizskülvárosi ügynevezett békekötés nagy problémáját meg kellene bolygatni. Sem a versaillesi német, sem a st. germaini osztrák, sem a neullyi bolgár, sem a lausannei török békénél nem az a helyzet, mint a trianonival, tudniillik — és ez ma a legfontosabb előrehaladásunk szempontjából — a trianoni szerződést aláíró négy nagyhatalom közül három azt már megtagadta azon a címen, hogy félre volt vezetve. Ezt sem a bolgár, sem a német, sem az osztrák szerződésről soha nem mondták. Ennélfogva nekünk nem kell megvárnunk azt, amíg a franciák, angolok és németek megegyeznek — ha ugyan megegyeznek, — a többi szerződés revíziójában, nekünk nem kell a népszövetség kialakulását — ha ugyan kialakul és betetőződik — kilesnünk. Nekünk azzal kell ma továbbfolytatnunk megkezdett orientációnkat, hogy a négy nagyhatalom közül három megtagadta ezen a

váltón levő aláírását s ennél fogva ez a váltó hamis. Lloyd George volt angol miniszterelnök kijelentette, hogy őt félrevezették, tehát Nagybritannia aláírása érvénytelen. Wilson titkára könyvben kiadta, hogy Wilsont félrevezették és az amerikai szenátus megtagadta a trianoni szerződés ratifikálását és a trianoni határok garantálását, sőt mi, Amerikában jártak, még azt is tudjuk, hogy annak, amiért Amerika az általa tervezett népszövetségbe nem lépett be, egyik oka az volt, hogy a magyar igazságtalanságot nem akarta magáévá tenni. Olaszország egész világosan kijelentette, hogy a szerződésen levő aláírása tévedés, szíve és szívünk szerint megváltoztatni hajlandó azt. Volna még egyetlen nagyhatalom, Franciaország. Erről pedig annyit tudunk, hogy a francia köztársaság elnöke, Millerand, volt az, aki azt a levelet adta nekünk, amely miatt a békét elfogadtuk és amely levélben az van, hogy igenis, várható a határok kiigazítása. Mindebből következik, hogy ne keverjük össze a mi trianoni szerződésünket a nagy európa-amerikai bonyodalmakkal, mert azoknak nem vagyunk urai, mint a világháborúnak nem voltunk urai. Azoknak megoldását nem várhatjuk ki és ha Csonka-Magyarország még ki is tudná várni, az elszakított részen levő magyarság vészharangjai siettetnek bennünket. A helyzet súlypontja tehát ma is az angol-amerikai közvéleményben van. Rothermere Harmsworth programja ma nem kormányprogram Angliában, de bármely pillanatban azzá lehet és akkor a magyar kérdés aktuális. Az amerikai közvélemény lényegesen megváltozott a Kossuth-zarándoklás óta.

Báró Perényi Zsigmond barátom helyesen tette azt a megfigyelést, hogy míg kimenetelünk előtt alig bírtunk valamely sajtóorgánumban Magyarországnak szócsövet találni, most az amerikai sajtó keres minket és tudtommal már hatszáz lap érdeklődik Magyarország iránt. De tovább is van. Amerika kezdi megérteni, amit ott künn nekik mondtunk, hogy ők befejezték a háborút, de nem fejezték be a békét. Ennek a két közvéleménynek, az angolnak és amerikaiak békés úton, irányunkban való megdolgozása a magyar külpolitika legközelebbi teendője. Itt nincs ellenzék, nincs kormány és nincs felekezet, csak egy magyar igazság van.

Nem tudom befejezni cikkemet, hogy még egyszer vissza ne térjek arra, hogy Harmsworth, ki elegáns és jószemű ember, ezt a parázs tüzet, amely nálunk a hamu alól fellobbant, észrevette. Ezt nem lehet gyárilag előállítani, sem megrendelni. A szívek tüze volt, de észrevették ellenfeleink is, tehát Európának tudnia kell, hogy igenis, itt van egy békét akaró népnek elolthatatlan vágya, amelyet igazságtalanság le nem törhet, túlerő el nem taposhat. Az úgynevezett békekötései: azt tették egész Európával, hogy a Balkán határát vagy ezer kilométerrel feljebb tolták. Ezért neveztem a világháborút az olvasók előtt mindig harmadik Balkánháborúnak. A Balkán története azonban azt mutatja, hogy az a kis Szerbia volt ott lenn az a puszkaporos hordó, amellyel a két nagyhatalom, Franciaország és Oroszország, Európát lángbaborította. Ma mi vagyunk Szerbia. Európa jövő alakulásában mi vagyunk az elégedetlenség forrása, ennél fogva ha Európa nem akarja

azt, amit egyetlen józan magyar sem akar, hogy ismét vérontás legyen, akkor csak két választása van. Az egyik, hogy megadja Magyarországnak az igazságot, a másik, ha ezt nem teszi, hogy megy Európa feltarthatatlan végzete felé és lesz belőle — Amerikának kiszípolozott gyarmata.

KÜLPOLITIKAI OLIMPIÁSZ UTÁN.

Az 1928-iki amsterdami olimpiászon Magyarország a győztesek között a kilencedik helyre jutott. Itthon sokan ezt is keveslik, úgy gondolván, hogy a nemzetek sorában előbbrevalók volnánk. Vízipóló, vízipóló, miért vesztetük azt el! Az igazat megvallva, nekem más gondjaim vannak, de mert semmit sem értek a sporthoz, merek róla beszélni. Ahhoz, hogy egy ország atlétái külföldön nagy sikereket érjenek el, kitűnő atlétákon kívül még kitűnő mecénások is kelljenek, akik lehetővé teszik, hogy ott, már ama külföldi helyen, jóval előbb megjelenjenek, jó szállodákban lakhassanak és jól kipihenhessék magukat. A háború előtt világhírű balleetek csak ott fejlődhettek, ahol sok főherceg volt csoportosulva. Az önzetlen mecénások azok, akikre a magyar sportnak ma szüksége van, akik a maguk nevét is megörökítik a bajnokkal együtt.

Az amsterdami versenyen kívül azonban egy másik olimpiász is játszódott le Párizsban: versenyző nemzetek írták alá Kellogg szelíd rózsavízreceptjét. Mi lesz most már velünk, e külpolitikai olimpiász után, mely még az amsterdami olimpiásznál is fontosabb?

(Haj, de nehéz sorsa van a magyarnak!)

Arra a kérdésünkre, hogy mi lesz a sorsunk, már előre Bécs felelt. A nyár legfontosabb külpolitikai ese-

ménye ránk nézve az a kiáltás volt, amely 160.000 német dalos ajkáról a bécsi Rotunda mellől hangzott fel, azután végigharsogott a régi császárváros széles utcáin, átvette millió ember s később az egész világsajtó, míg végre a párizsi Tempsban és a londoni Times-ben állapodott meg. Ez a bekapcsolás-kérdés, (így kell ezt írnia egy magyar publicistának, mert a régi magyar közjog kapcsolt részeket ismert és nem Anschluss) ez a vészkiáltás azt mutatta a világhatalmaknak, hogy Közép-Európa nincs rendben és minket is elért, azért, mert a német parlament nagytekintélyű elnöke, Löbe, meglátogatta a mi Nyugatmagyarországunkat és ott eskette meg a mi volt polgárainkat a bekapcsolásra. Ezt a jelenetet a német lapok mind világgá kürtölték. És amikor nem kisebb tekintély, mint gróf Apponyi Albert felszólította Lobét, hogy magyarázza meg szavait, nem Magyarország ellen szólnak-e azok, amikor Lord Rothermere akciója ellen tiltakozott, Löbe hallgatott, bár közel volt Bécshez a Semmeringen s ő tudja, hogy miért nem felelt.

Akkor a cseh sajtó rávette Stresemann német külügyminisztert, hogy Prágában azt nyilatkoztassa ki, miszerint a trianoni békét csak a többi békeszerződéssel együtt lehet revideálni. A bécsi bekapcsolási kiáltás tehát visszhangot vert fel és ez a visszhang mind Magyarországot ellen fordult.

(Haj, de nehéz magyarnak lenni!)

Most már ez a német-osztrák kiáltás, amelynek még az amerikai sajtó fonográflemezén is megtaláltam a hanglenyomatát, végeredményében a francia kormány hivatalos lapjában, a Temps-ban és a londoni City orgá-

numában, a Times-ben állapodott meg. A Temps azt hirdette, tiltakozván minden bekapcsolás ellen, hogy „most már a magyaroknak is kinyílt a szemük”. A Times pedig azt írta: „A bekapcsolási mozgalmat Ausztria mindig az antant elleni zsarolásra használta ki.” Ez az utolsó mondás már igen sokszor előfordult az én cikkeimben, csakhogy akkor a londoni City még nem akarta elhinni. Eredmény, ha ma már látja. A Temps intelme azonban jóval fontosabb. Mikor a francia kormány azt üzeni, hogy a magyarok is nyissák ki végre szemüket, ez annyit jelent, hogy ő meglátott végre valamit, amit eddig nem vett észre, mert hiszen a trianoni por az ő szemében van, ott készültek a külvárosi békék. A bécsi vészkiáltás elementáris ereje és a francia kormánynak ez az álláspontja lassan megérteti a világgal azt, hogy Bécs dolgát semmiféle bekapcsolási mozgalom nem tudja elrendezni s míg az nincs elrendezve, nem lehet Európa nyugalmáról szólni. Bécsnek csak egy megoldása van, ha Prága és Budapest összefognak, hogy az osztrák kérdést rendezzék. Ezzel és csak ezzel az egyetlen móddal, amelyet a földrajz és a Duna medre is előír, lehetséges Európát attól a bajtól megmenteni, amelynek egyik oldalát most Európa a bekapcsolási mozgalom folytán Bécsben látta meg. Sokszor megírtam már, hogy a magyar kormánynak éppen ebből a szempontból először Berlinnel kell rendbehoznia a mi ügyünket. Ha ez előre megtörtént volna, akkor Löbe és Stresemann soha nem teszik ezeket a nyilatkozatokat. Benes okos volt, egy egész nyáron Stresemann körül keringett, míg végre megérkezett Berlinbe. Attól félek, hogy mi elkéstünk, — nem

először. Ha a Friedrich-kormány annakidején előbb távozik és Magyarországot az antant hamarabb hívja meg párizsi tárgyalásra, mint Ausztriát, meg lehetett volna előzni Nyugatmagyarország kérdését, hiszen gróf Bethlen Istvánnal együtt Bécsben emiatt siettettük olyan kormány létrejövetelét, melyet meghívnak a nagyhatalmak. Egyszer tehát már elkéstünk és attól félek, hogy könnyen elkéshetünk másodszor is.

A legfőbb késedelmeseik azonban ezen az olimpiáson nem mi vagyunk, hanem Prága. Hamarosan Párizsból fog Prága felé zengeni az, amit folyton hirdetek, hogy Prága és Budapest nélkül lehetetlenség Közép-Európát rendbehozni és az osztrák kérdést megoldani. Ha már Prága nem törődik velünk, törödni fog Európa Ausztriával és ő fogja először, — amint a Temps és a Times cikkei már mutatják — így felfogni ezt a kérdést. Prágán van az egész felelősség, ha nem nyújtja baráti jobbát Budapestnek, annál is inkább, mert történelmi szempontból nézve Csehországnak semmi keresnivalója nincs a Balkánon, tehát a kisantantban, gazdasági szempontból tekintve pedig Csehország és Magyarország azok az államok, amelyek kiegészítik egymást. Csak akkor lehet az osztrák jajkiáltásra józan szóval felelni, ha ez megtörtént s Európának ezt egyszer meg kell értenie, ha mi *vég* bátrak leszünk ahhoz, hogy beszélni merjünk.

(Haj, de sok gondja van a magyarnak!)

Mégis volt a külpolitikai olimpiáson nyáron egy nagy sikerünk: máltai lovagokat tudtunk avatni. Kiváló barátaim, kotiljonfigurákként állnak a fotográfus előtt.

(Haj, de sok idejük van az uraknak!)

AMINT HAZAJÖNNEK A PACSIRTÁK.

A körülöttünk meglepedett új államok közül Csehszlovákia az, amelynek alapja a politikai propaganda. Nem földrajz, sem közgazdaság, sem stratégia, hanem évtizedes közvéleménymegdolgozás szülte Csehszlovákiát. Ezért érthető, hogy amikor egyrészt Magyarországról Csehországhoz kérdést intéznek, még pedig nem is kellemes kérdéseket, a propagandaügy nagy mestere, dr. Benes, angol lapban szólal meg és nyilatkozik. Neki ez a dobogója s ott kell őt elérnünk. A nyilatkozat szerint Csehország a legteljesebb békét ajánlja Magyarországnak s mi vagyunk azok a gonoszok, akik a békés kezet mindig visszautasítjuk.

Mi erről a békenyújtásról, némely cseh miniszterurak lekicsinylő beszédein kívül nem hallottunk semmit, de most már megértünk annyit, hogy Anglia előtt úgy kell mutatni, hogy Csehország az, amely nekünk békét ajánl, mert ha nem ezt mutatnák Angliának, hanem tovább is ütnének bennünket, az rossz hatást tenne arra az alapra, amelyen Csehország áll, tudniillik a propagandára. Most már ragadjuk meg ezt az alkalmat és segítsünk dr. Benesnek. Ő békét akar velünk kötni s csak az a baja, — mint ő mondja — hogy ennek nagy technikai akadályai vannak s ennél fogva a trianoni szerződés megváltoztatására nem gondolhat. A nagy tech-

nikai akadályok közül az első az, — s ez, úgy látszik, Benesnek nagyon fontos — hogy ő szívesen megváltoztatná ezt a szerződést, de akkor a többi szerződés is összeomlik. A világ előtt, már tudniillik az angol világ előtt, egy összedülő Európa rémképe bontakoznék ki abból az egyszerű okból, mert Magyarország és Csehország közös akarattal új megegyezésre akarnak lépni. Attól a kísértettől, amelyet a prágai kormány így Londonban jelentetett meg, szeretném én a cseh közvéleményt megszabadítani. Ilyen kísértet nincs. Mi nyugodtan megváltoztathatjuk, Csehország és Magyarország, a trianoni békének reánk vonatkozó részét, anélkül, hogy attól bárki összedőlne, sőt a béke épülete ezáltal lenne csak erőssé. Először is maga a békeszerződés és annak a Népszövetségről szóló része, amely eredetileg is angolul készült amerikai eszmék szerint, 19. százában, amelyet már többen idéztek, egyenesen felhatalmazza a Népszövetséget arra, hogyha szükséges, a békeszerződéseket megváltoztassa. Ebből látszik, hogy az a felfogás, mintha a békeváltoztatás világkatasztrófát jelentene, nem tartható fenn, mert hiszen a 19. század éppen abban látja a Népszövetség célját, hogy megváltoztassa a békeszerződéseket és ezzel kerülje el a bonyodalmakat. De a békeszerződésben sincs sehol megmondva az, hogy valamely szerződést aláíró felek mind kötelesek már előzetesen hozzájárulni ahhoz, *hu* két ország egymással megegyezik, mert hiszen ebből *av*, következnek, hogy a mi szerencsétlen trianoni szerződésünk sorrendjében véve, előbb Sziámmal kell meggyeznünk a cseh határt illetőleg, mint Csehországgal

miután békeszerződésünket Sziám előbb írta alá, mint Csehszlovákia. Látnivaló, hogy ez tiszta bolondság, vagy jobban mondva szelíd elhíttetés, amit Londonban és Prágában nem tudom, hogy hívnak, de mi magyarul enyhén porhintésnek szoktuk nevezni. Ha Csehország és Magyarország megegyeznének a trianoni béke megváltoztatásáról saját érdekükben, ami ez esetben európai érdeket is jelent, egészen nyugodtan a nagyhatalmakra bízhatják, hogy ezt az új megegyezést jóvá hagyják-e vagy nem. Ebben az esetben tehát egészen szabadon cselekedhetik a prágai kormány, legfeljebb az lesz a következmény az ő felfogása szerint, hogy nem Csehország akadályozza meg a békét, hanem a gonosz nagyhatalmakat fogjuk szidni mindketten azért, hogy Prága és Budapest meg nem egyezhet és akkor már u közös szidásban ki fogunk egymással békülni. A nagyhatalmak különben Millerand kísérelésében is megmondták, hogy kívánják a határkiigazítást.

De a kísértetet még könnyebben el lehet fűjni, ha dr. Benes miniszter úr észreveszi azt, hogy a párizskülvárosi békék máris meg vannak változtatva. A trianoni szerződés 27. szakasza leírja Magyarország nyugati határát Ausztria felé. De hiszen ez ma már nem érvényes, miután Sopron és a körülötte levő falvak ittmaradtak Magyarországon, még pedig Ausztriával val5 megegyezés alapján, népszavazás útján s ehhez a nagyhatalmak hozzájárultak. Egész világosan meg van mutatva az útja annak, hogy hogyan kell a további, mind két félre nézve terhes határokat megváltoztatni. De nem érvényes ma már az osztrák st. germaini szerződés sem,

mert — amint Prágában és Bécsben igen jól tudják — ott gondosan fel van sorolva, hogy micsoda haszonállatból mennyit kell Ausztriának kiszolgáltatnia, micsoda reparációt kell fizetnie. És mind erről szó sincs, miután az érdekelt államok ezt elengedték és a Népszövetség ez ellen természetesen nem tett semmi kifogást, mert a békét akarja szolgálni és nem az összeveszést. Ennélfogva üres kísértettel való fenyegetés az, hogy a békeszerződések megváltoztatása rombolóan hatna, hogy ahhoz a Népszövetség nem járulna hozzá; ellenkezően, mennél jobban megerősödik a Népszövetségben az angol befolyás, támogatva a most már oda belépett németekkel, annál jobban meg fog elevenedni a népek ligájáról szóló rész 19. szakasza és annál gyorsabban lehetséges az, hogy a békék megváltoztathatók lesznek. Ha még az a jó szerencse érne minket, hogy az Amerikai Egyesült-Államok hatalmas ura, az amerikai közvélemény, egy igazi Népszövetséget kívánna, amint azt a világháborúban vérrel akarta kivívni, akkor mindjárt kitűnnék az, hogy ezekkel az éjfél után feljáró kísértetekkel dolgozni ma már nem lehet, annál kevésbbé, mert vagy rosszra vezető renyheségből, vagy gyűlöletből származnak, ezek pedig igen gyöngye alapok arra, hogy Európa igazi békéje rajtuk nyugodjék.

A nóta vége tehát az, hogy a cseh kormánynak semmi félnivalója sem lehet abban az esetben, ha Magyarországgal Európa érdekében és a világbéke érdekében tárgyalásba bocsátkozik. De mert ő van felül, neki kell az első mozdulatot tenni és a mulasztás felelősségét nem lehet a Népszövetségre hárítani.

Így most egymás mellé teszem az irataimból a Csehország és Magyarország érdekeit szolgáló akta-csomókat és próbálom tovább nézni azt, hogy dacára a barátságtalan londoni védekezésnek, mennyire mehet-nénk tovább az igazi béke felé, amelyet Trianon, a nagyhatalmak valódi akarata ellenére megölt. Egyfelől itt van a kezemben az, ami cseh anyagot összegyűjtöttem, történet, közgazdaság, politika, Rieger, újcsehek, ócsehek, Masaryk és Benes, — a másik oldalon magyar történet, gazdasági helyzet, geológiai alakulat. S mikor így a könyveimet összehasonlítom, egyszer csak egy különös füzetet látok köztük. Hát ez hogy került ide! Se nem történet, sem közgazdaság. Ki rendetlenkedett a könyvtáramban? A füzet címe: „A zürichi nemzetközi ornithológiai kongresszus jelentése.” Hát ez mit akar itt a politikában! Kíváncsiságból felütöm és egy jelentést látok benne a pacsirták őszi és tavaszi vándorlásáról. Elvégre ezt is érdemes elolvasni, lássuk! A zürichi nemzetközi ornithológiai kongresszus jelentése azt írja, hogy középeurópai megfigyelések szerint midőn tavaly ősszel a pacsirták Európából útrakeltek a Délvidék fele, az összes jelentések azt mondják, hogy a Kárpátok me dencéjéből, a régi Magyarországból útrakelt pacsirták úgy sorakoztak, hogy Csonka-Magyarország pacsirtái-hoz csatlakoztak az erdélyi és ama felvidéki pacsirta-csoportok, amelyek a Kárpátok déli lejtőjén tanyáztak, ellenben Csehszlovákia területének azok a pacsirtái, amelyek a régi Morvaország és Csehország földjén fészkeltek, nem ezekkel a madarakkal mentek, hanem külön elindultak más irányba. Az összes megfigyelők jelen

tése szerint ezt a különös tüneményt az okozta, hogy a Kárpátok egységes tömegéből összeállott úgynevezett „magyar pacsirtákat” nem lehet egymástól elválasztani. A jelentés ezután így végződik: „Tavasszal ismét felállítjuk a megfigyelőket. úgy látszik, hogy a délvidékről a magyar pacsirták, bár Csonka-Magyarországból, a Felvidékről, Bánatból vagy Erdélyből származnak, mind együtt akarnak visszatérni.”

Én tehát befejezem Csehország és Magyarország politikájáról szóló fejezetemet ugyanazzal a mondattal, amellyel az ornitológusok objektív megfigyelői ezt tették:

„Az úgynevezett magyar pacsirtákat nem lehet egymástól elválasztani. Tavasszal ismét felállít juh a megfigyelőket. úgy látszik, hogy a magyar pacsirták, bár Csonka-Magyarországból, a Felvidékről, Bánatból vagy Erdélyből származnak, mind együtt akarnak visszatérni”

NEHEZEN PITYMALLIK.

Az ellenzék már többször bejelentette, hogy a kormányt arra szorítja, kérje Genfben a trianoni béke revízióját. Egy szerteágazó társadalmi egyesületünk a magyar közönséget abban az irányban akarja megmozgatni, hogy lépünk ki a népszövetségből. Mindkét indítvány nagyon népszerű és éppen ezért nagyon jó lenne meggondolni, mielőtt elrontanók mindkettőnek a dolgát. úgy hiszem, az ellenzék egy véleményen van velem abban, hogy e kérdésben nem szabad a kormányt odakint felsülésnek kitenni, — erre a kormánynak van bőven alkalmja itthon. Ha eszembe jut, hogy mi mindent kellett elhallgatnom az optánször alatt, míg a félhivatalos vezércikkek már nagy győzelemről szóltak, akkor azt gondolom, hogy nekünk, legalább is ma, nem lehet a népszövetséghez menni, mert afelől azután legyünk tisztában, hogy ha egyszer a revízió gondolatát ott elvetik, igen-igen hosszú időbe kerül, míg talán egy másik népszövetség annak felvételét megint megengedi. Könnyű kétségbeesni és könnyű túlzott reményeket táplálni, de nehéz egy nemzetnek megmondani az igazat. És mégis meg kell lennie.

Bár még azok az akadémikus barátaim is, kik a „Harc a magyar igazságért” című könyvemet méltónak tartották a pályadíjra, úgy gondolkoztak, hogy én túlságosan leszóltam a népszövetség jelenlegi alakját, mikor

azt sóhivatallá degradáltam, a magam részéről nem tudok szabadulni attól a gondolattól, hogy ez a népszövetség, ebben az alakjában, alig fog rajtunk segíteni a revízió tekintetében. Érdekes mindenesetre az, hogy Amerikában semmit sem utálnak annyira Európából, mint magát a népszövetséget. Ez azért van, mert a népszövetség amerikai gondolat. Több mint harminc év óta fejlesztette az amerikai politikai világ azt a hitet, hogy a döntőbírótság intézménye, megkoronázva egy népszövetséggel, a világbéke alapja lesz. Ezt nem utólag komponálom én, hanem az a William Stead, aki azután a Titanic-kal elsüllyedt, harminc évvel ezelőtt megírt munkájában (*The americanisation of the world: A világ amerikaivá lesz*) ugyanezt fejtette ki s ez volt egész Amerika véleménye. Wilson is evvel jött át mint apostol békét csinálni, míg ki nem sült az, hogy ő nem annyira apostol, mint inkább mormon prédikátor, akinek fogalma sincs Európa viszonyairól és arról, hogy a textust hogyan alkalmazza reánk, ellenben a párizsi Clemenceauknak volt eszük, hogy az ő szavait meghagyva, egy más népszövetséget toltak be az ő evangéliuma alá s mikor Wilson visszament, Amerika ijedten látta, hogy az ő nagy művészi gondolatát a kontárok ellopták és helyette korcsot teremtettek. Amint minden nagy művész utálná azt a helyet, ahol az ő lelkéből lelkedzett műalkotásnak a karrikatúráját állították ki, úgy Amerika sem érez semmi közösséget evvel a népszövetséggel. Az én reménységem az, hogy az az amerikai világ, amelyben megszületett a népszövetség eredeti gondolata, előbb-utóbb kénytelen lesz Angliával együtt egy új népszövetséget alkotni és akinek nem tetszik majd

abba belépni, az nem is fog résztvenni a világtörténet kialakulásában. Erre a népszövetségre nyugodtan rá merném bízni azonnal a trianoni béke revízióját, mert a mostani határokat semmiféle amerikai elfogadni nem fogja. Ez volna az igazi pirkadás.

De hát nekünk egy más népszövetségünk van, igen kérem, a sóhivatal. Mi tudjuk, hogy ez a győzők bosszújából született és lassan próbál átvedleni. Érdekes most már, hogy Wilson nagy csalódással, mert őt is és minket is mintha gutaütés ért volna, az amerikai szenátushoz 1919 júliusában intézett üzenetében teljesen összezavarta a népszövetség dolgát. Először azt mondta, hogy nincs semmi baj, a népszövetség az igazságtalan jóvátételi költséget majd meg fogja változtatni. Wilson elfelejtette, hogy a jóvátételi költségekhez a párizskülvárosi békék *szerint* semmi köze nincs a népszövetségnek, azok kizárólag a jóvátételi bizottság elé tartoznak. A másik, amivel Wilson vigasztalta a már akkor megtorpant amerikai közvéleményt, az volt, hogy hiszen az általa kontemplált szövegben van egy XIX. fejezet, amely szerint a népszövetség gyűlése koronként a világbéke érdekében megváltoztathatja a szerződéseket. Itt azonban Wilson megint elfelejtette azt, hogy az V. szakasz értelmében ilyen esetekben a népszövetség gyűlésén megjelent összes tagoknak egyhangú határozata szükséges. Ennélfogva ha mi ma odamegyünk a genfi népszövetséghez avval, hogy változtassa meg Trianont, akkor szükséges ahhoz Csehországnak, Jugoszláviának és Romániának egyhangú beleegyezése. Ezt ma józan ember el nem képzelheti.

Azt kérdezem tehát, hogy lehet-e a mai népszövetséggel is megváltoztatni Trianont. Válaszom az, hogy ennek két módja van. Az egyik, amiben még mindig reménykedem, az, hogy valamely más európai bonyodalom kikezdi ezt a szakaszt és kényszeríti a XIX. paragrafus megfelelő kialakítását. Nem tud kimenni a fejemből az, hogy miután Németország már tagja a népszövetség tanácsának is, előbb-utóbb a Németországtól elszakított Kelet-Poroszország, az úgynevezett lengyel korridor kérését ide viszi és keresztül is erőszakolja. Elismerem, tavaly előtt még azt hittem, hogy talán Kínának lesz annyi ereje, hogy erre a szakaszra hivatkozik, azóta azonban kiderült, hogy Kína jelenleg Genfben élő képviselőjének fogalma sincs arról, hogy ő melyik kínai kormányt képviseli. Ha egy ilyen rést törtek a XIX. szakaszon, akkor érkezett el a pillanat, hogy Magyarország utána menjen. Mert két dolgot egyszerre megcsinálni, azt is, hogy megváltoztassunk egy szakaszt, azt is, hogy a trianoni igazságtalanság jóvátételét keresztül vigyük, ahhoz nem vagyunk elég erősek. Van azonban egy másik lehetőség is, amely megint abban az irányban halad, mint első feltételem, ha tudniillik az angol-amerikai közvélemény mellénk áll. Még ha nem is alkotna Amerika Angliával együtt egy új népszövetséget, elég erősek ahhoz, hogy ha teljesen velünk van az ő közvéleményük, a népszövetségi paktumnak V. szakaszát amerikai módra alkalmazzák, vagyis miután az összes jelenlevő államok hozzájárulása szükséges a revízióhoz, nem fognak megjelenni azok az államok, amelyek nem amerikai és angol módra kívannak szavazni. «Erre az amerikai választások

történetében igen szép példák vannak. Nem ajánlanám például, hogy Georgia vagy Florida államokban a négerrek megpróbáljanak résztvenni a szavazásban. Nekik csak elméletileg van szavazati joguk, de gyakorlatilag otthonmaradnak. Ahogy Amerika a négerkérdést megoldotta, úgy meg tudná mosdatni a népszövetségi szerecseneket is.

Evvel a nehéz pirkadással jár az a gond, amely minden csalódásunk után újra meg újra felrebben s amit egy-egy társadalmi egyesületünk akar a közönséggel elfogadtatni, hogy tudniillik lépjünk ki ebből a népszövetségből. Az igazat megvallva, ezt csak a legvégső esetben tenném. A népszövetség nekünk nem barátunk, mert a népszövetség nem is népszövetség, tehát nem lehet az igazság barátja, ellenben egy dobogó, ahol minket megaláznak. De Trianon óta egyéb sem történik velünk, mint megalázás. És mert a népszövetség előtt aláznak meg, a mi megalázásunkat az egész világ tudja. A mi mártíriumunk, amely kezdődött neuillyi internáltságunkkal, folytatódott a trianoni szerződéssel és megismétlődik majdnem minden genfi ülésen, ez a jövőnk alapja mindaddig, míg Amerika és Anglia azt nem mondják, hogy elég volt a komédiából.

A NÉPSZÖVETSÉG KÉT ARCA.

Ha az embernek nagyon sok dolga van, akkor mindenre ráér. Véletlenségből kezembe került egyszer a román miniszterek nyaralási programja. Feltűnt az, hogy a pénzügyminiszter kölcsönkérési körútra váltott jegyet. Leginkább megakadt a szemem Titulescu külügyminiszter úron, kit már régóta figyelek. Mikor az általam tervezett vagyonváltás új pénzügyi gondolatát lekasabolták azok, akiknek a magyar Földet kellett volna képviselniük, de a magyar önzést képviselték, Titulescu észrevette azt és Romániában megvalósította annak legjobb részét. Take Joneseu izente akkor nekem, hogy milyen jó ez a gondolat Romániának. Azóta valahányszor a magyar optások pöre került napirendre Genfben, valahonnan előkerült Titulescunak magas alakja is, aki meghatottságával ügyesen utánozza a beteget, nagyon röviden beszél, igen határozottan s ennél fogva eddig a szónoki tornában mindig felülmaradt. Legutóbb, midőn már mindnyájan döntést vártunk Magyarország javára, — hisz igazságunk oly világos még Trianon szerint is — Titulescu bámulatos merészséggel oda kiáltott a genfi vezetőknek:

— Lehetetlenség, hogy három ember döntsön a döntőbíráóságban egy ország törvényhozása fölött.

Ez hatott, mert senkinek sem jutott eszébe, hogy akkor lehetetlenség az egész Trianon, amelynek első része éppen a döntőbírószágon alapszik.

Azt gondolom tehát, magyar érdek volna tudni azt, hogy az angol nemzetközi jog gondolkozói hogyan képzelelik a Népszövetséget s annak döntését, mert már a háború előtt is egészen más irányban haladt az angol nemzetközi jog, mint a francia, illetőleg római vezetés alatt álló kontinens nemzetközi joga. A mostani angol nemzetközi jognak a képviselői s így valószínűleg Chamberlain előadói is Holland „Jurisprudence”-éből és Dicey „Law and Opinion in England” című könyvéből merítették az iskoláspadtól kezdve gondolkodásukat, Ez az, ami az ő fejükben benne van. Az angol nemzetközi jog szintén az Örök békét akarja szolgálni és így a világ egyik legnagyobb elméjének. Kantnak a gondolatát a békeszövetségről megvalósítani. Ám míg a francia-latin nemzetközi jogi gondolkozók a különféle államok formális egyenlőségét hangsúlyozták, már a háborúelőtti angol nemzetközi jogászok kijelentik, hogy a különféle államok között nem lehet egyenlőség. Dicey világosan megmondja azt, hogy a kisebb államoknak valakihez csatlakozniuk kell.

Most következett a világháború s ezzel a nemzetközi jognak egy új fordulata, amely megalkotta a Népszövetség szervezetét. Az új angol nemzetközi jog tovább folytatja az ő tradicionális útját és ezt a nemzetközi szervezetet egészen másként magyarázza, mint a franciák és az ő szövetségeseik. Az angolok szerint ugyanis szükség van Népszövetségre és éppen ezért nagy bajnak tartják, hogy Amerika nem vesz benne részt.

De míg a franciák azt hangoztatják, hogy a Népszövetség azzal akadályozza meg a háborúkat, mert kérlelhetetlenül megváltoztathatatlanoknak tartja a párizskülvárosi békeszerződéseket, az angolok legfőbb békeszövetségi tanácsadója, Heber Hart, világosan megmondja, hogy a háborút csak úgy lehet megakadályozni, ha a háború okai eltávolíthatóak. Miután pedig — mondja Heber Hart — η nemzetek fejlődnek, határváltoztatásokra mindig lesz szükség, ha a háborút el akarjuk kerülni. A Népszövetség célja tehát az, hogy határváltoztatásokat vigyen keresztül. Ez az, amit nekünk magyaroknak tudnunk kell. Most már Heber Hart „A- béke bástyája” című nagy munkájában levonja ennek az angol következtetését s szeretném, ha ezt valaki itthon, vagy Genfben megfigyelné. Folytatja ott, hogy a kis államok nem egyenlők a nagy államokkal. Hozzáteszi, hogy ennél fogva úgy mint régebben az öt nagyhatalom tartotta fenn a világbékét, a világszövetségnek most úgy kell kifejlődnie, hogy a két angolszász hatalom, Amerika és Anglia, együtt biztosítsák mindenkivel szemben a világ békéjét. Méltóztatik látni, tisztelt olvasóim, ez semmi más, mint amit négy évvel ezelőtt „Mikor a háború meghal” című regényemben elmondtam. Ebből a szempontból kiindulva tehát Heber Hart és az angol nemzetközi jogászok a népszövetséget úgy értelmezik, mint azt az instrumentumot, amely Angliának ezt a nagy célját keresztülviszi. Jó lesz, ha ezt nem felejtjük el, mert az angol gondolkodást nem lehet megváltoztatni, hiszen ez mindenben ugyanaz. A természettudományban esküsznek Darwinra aki a létért való küzdelemről kimondja, hogy a gyöngébb fajt elpusztítja az

erősebb. A társadalomtudományban Herbert Spencer a vezértük, aki a szociológia három kötetében bebizonyította, hogy ugyanez a fejlődés van meg az emberi társadalomban és most jönnek az angol nemzetközi jogászok, és amit hirdetnek, az nem más, mint a darwinizmus a nemzetközi jogban, vagyis: a nagyállamok, még pedig köztük a két angolszász állam magához csatolja a többit, aki pedig nem csatlakozik, azzal nem törődik. Ez a Népszövetség sorsa angol szempontból.

Hogy ez nemcsak egyes szobatudósoknak a véleménye, hanem az angol társadalomnak is, erre nézve a legjellemzőbb az Angliában ma legolvasottabb regény, Galsworthynak „The Forsyte Saga”-ja, mely megjelent hat kötetével az angol társadalomnak nagyszerű fotográfiája. Ennek utolsóelőtti kötetében, melynek címe „A fehér majom”, a második rész hatodik fejezetében a regény hőse, Soames (ki voltaképpen nem egyéb, mint Anglia) ezt mondja a Népszövetségről: „El fog intézni költséggel olyan dolgokat, amelyek maguktól is elintéződnének, de soha fontos dologhoz, amilyen a bolsevizmus eltörlése, a mérges gázok kiküszöbölése, nem fog és nem is kíván hozzájárulni”

És most vége a tudományomnak. Ebből ránknézve az következik, hogy nekünk nem azzal kell törödnünk, hogy mit akar a Népszövetség, hanem azzal kell törödnünk, hogy Anglia és Amerika mit akar. Mert a mai Népszövetség két arca közül minket az angol arca érdekel.

KELETI LOCARNO — KELETI SVÁJC.

I.

A Népszövetséget jelenlegi állapotában és folytonos halogatása után még mindig annak tartom, aminek mindig vallottam: genfi sóhivatalnak, mely szövetségi alapon áll. Három dolog miatt nem tud igazi Népszövetséggé alakulni. Először azért, mert az Észak-amerikai Egyesült-Államok, amelyből eszméje jött s amely a világ ura, nincs benne. Ez annál súlyosabb, mert Amerika keze ma Európában is benne van. Ez éppen olyan, mintha a római birodalom korában Róma nélkül alakítottak volna a többi államok népszövetséget. Másodszer azért, mert a Népszövetség ma a francia felfogás alapján áll, céljának tekinti a nemzetközi jogban a párizskülvárosi békék stabilizációját és megőrkítését. Ezzel szemben még nem tudott utat törni az angol felfogás, amely szerint a jövő háborút csak úgy lehet megakadályozni, ha a háború okait megszüntetjük; a háború okait pedig nem lehet máskép kiirtani, mint úgy, ha a térkép folyton változik. Ennélfogva a mostani szégyenletes békék miatt sem világbéke, sem Népszövetség nincs. Harmadszor azért, mert különösen mivelünk, magyarokkal gyalázatosan bánnak. Hiszen már a legkisebb külföldi állam is szóbakerült arra, hogy be

kerüljön a tanácsba, az osztrák kiküldött pedig majdnem elnök lett, de Magyarországról soha semmiféle említés nem tétetik. Abból a szószátyársági sivatagból, amely eddig igen drága pénzért Európa elé terpeszkedett, egyetlen kőszál emelkedik ki s ez a magyar kiküldött, gróf Apponyi Albert.

Ha az ő alakját nézem, azt mondom, hogy senki tökéletesebben nem tudná az igazi Népszövetséget megtestesíteni, mint az ő nagyarányú és harmonikus lelke. A Népszövetség mostani kellemetlenkedéseiből két dolog nevezetes. Az egyik az, amit mindenki megerősít, aki Genfben járt, hogy az urak roppant féltik kényelmüket, a lunchöket, a hálókocsikat és ennél fogva, ha hosszabbra nyúlik az ügy, mint kellene, akkor oly türelmetlenek lesznek, hogy még Chamberlain angol külügyminiszter úr is kellemetlenül érzi magát és elszólta magát. Igen, mi kellemetlenek vagyunk: kellemetlenkedni fogunk addig, míg Trianont meg nem változtatják. Ez az egyetlen jogunk maradt s ezzel élnünk kell. Chamberlain viselkedése, nem hiszem, hogy rontson bármi-féle angol szemben Magyarország ügyén, mert hiszen ma az angol pártarcokban a magyar kérdés már lord Rothermere hatására benne van, addig azonban komoly fordulóhoz nem juthat, míg nincs oly közvélemény, amely az ország többségét képviseli. Nekünk ezt az angol és amerikai közvéleményt kell előkészíteni, ez ma a magyar külpolitikának legfőbb feladata.

Addig a genfi tárgyalások egyetlen eredménye éppen gróf Apponyi Albertnek az a mondása, hogy keleti Locarno nem lehetséges.

Al tessini kanton szép városában, Locarnóban tudniillik a franciák és németek lelkileg kissé megértették egymást s azért tudtak oly megállapodásokat kötni, amelyeket ma Stresemann és Briand munkássága után, locarnói politikának neveznek. A kívánság tehát az volna, s ezen erőlködnek némely hatalmak, hogy ez a Locarnó helyezzék át keletre is, vagyis mi is melygedjünk össze szomszédainkkal, vulgo a kisantanttal, amely csak akkor létezik, ha minket szorongat, vagy az angolok és franciák pénztárcáját. Gróf Apponyi Albertnek teljesen igaza volt, békét rá lehet kényszeríteni valakire, ha kell, meg is esküdhetünk rá, de lelkihangelatot, meggyőződést, különösen pedig a felzaklatott kedélyek megnyugvását semmiféle emberi hatalma a világnak megparancsolni nem tudja. A keleti Locarnóból tehát legfőllebb a kelet van meg nálunk, de a Locarnó teljesen hiányzik. (Hogy a kelet szót miért hangsúlyozom, erről az olvasó második fejezetemben fog meggyőződni. Most maradjunk egyelőre Locarnónál.) A kisantantnak, amely a nagyantantba bele van kapaszkodva, szerencsétlen eszméje az, hogy elhiszi, hogy a térkép lehet állandó. Mi is ebben a tévedésben voltunk. Én megesküdtem volna ezelőtt húsz évvel, hogy az osztrák-magyar monarchia mindig lesz, a delegációval mindig felmegyünk Bécsbe, Bosznia-Hercegovinát innét fogjuk kormányozni és lesz egy sajtóságos közjogunk, hogy a horvát képviselők hol Zágrábban, hol Pesten, a közös parlamentben, hol Bécsben a delegációban hoznak vándorolva törvényt, Rájöttünk, hogy ez az álláspontunk képtelenség volt, a térkép megmozdult.

Most ki hiszi azt, hogy ez a folyamat megállott? Nekik észre kell venniük, hogy minden emberi és papirosan való mesterkedésük hiábavaló, mert mint a régi görög bölcs megmondotta, „panta rei”, minden mozog, mozognak az atomok, mozognak a világegyetem csillagai, hegyoldalak ledőlnek, folyammedrek fölemelkednek. Hát hogy lehet akkor elképzelni azt, hogy a térkép rendületlen 1 amíg a kisantant nem látja be azt, hogy nincs állandó térkép, hívják azt akár osztrák-magyar monarchiának, akár Trianonnak és Versaillesnak, addig vele semmiféle Locarnóhoz leülni nem lehet, tudniillik nem tud tárgyalni két olyan fél, akik közül az egyik elhiszi, hogy az ő térképe dogma, isteni rendelés, a másik pedig tudja, hogy tökéletlen emberi csinálmány. Ezt legjobban mutatja az, hogy valahányszor a nagyhatalmak a kisantatra ráparancsolnak, hogy Magyarországhoz közeledjék, a kisantantiak mindig valami más tervvel állnak elő, amely a következő szeszzióra mindig megbukik, vagyis olyan buborékokat eresztenek föl, amelyekben csak a szappanlé van meg, de még a levegő is hiányzik. A kisantant nem látja azt, amit mi, akiknek szörnyű kínja a látását megélesztette, már látunk, hogy annak a tengernek fenekén, amelyet világtörténetnek hívnak, már új korálszigetek képződnek. Ezek lassan rakódnak le, sok időbe telhet, míg eléri a víz színét, de egyszer csak itt lesznek és akkor meg lesz az új térkép. míg ehhez a gondolathoz hozzá nem szoknak, addig sem keleten, sem nyugaton Locarnó nem lesz, hanem Európa lassan lesüllyed egész földrészével együtt.

II.

A kifáradt, elvzért, erejét csökkenni érző Európa politikai békét akar s ezért, mint a fáradt ember, ábrándozik, hogy hogy lehetne ő nyugodt; ábrándot keres, gondolatbeli mentést. Ugyanígy tépelődött 1648 után, mikor a felekezeti kérdés miatt harminc évig harcolt, ez volt a vágya 1815 után, mikor Napoleon hadjáratai nyoma ti feltámadt a nemzetiségi kérdés és most, mikor azt hitte, hogy *egy* háborúban a nemzetiségi kérdést megoldja, Ez nem történt meg. De nyugalom kellene és ezért ön tudatlanul Svájc felé néznek. A svájci recept! — így sóhajtoznak. Csakugyan. Európa közepén él egy bátor nép, melynek, ha a napóleoni belső harcokat nem számítom, úgy tudom, 1515-ben volt az utolsó csatája. Itt él három nemzetiség, a német, olasz, francia, amelyeknek mindegyike mögött *egy nagy* nemzet van, de ők svájciaknak tartják magukat, a svájciságban összeolvadnak és többé nem harcolnak. A svájci alkotmány az egyetlen, mely alapokmányában kötelezően kimondja a semlegességet. Miért ne lehetne — kérdezik a bölcsek — a Kárpátok medencéjében is ugyanezt megteremteni! Ha szellemes ember volnék, azt mondanám, hogy amint a genfi vöröskereszt fehér mezőben az egész világ testi sebesültjeinek gyógyítását jelenti mindenütt, ahol megjelenik, úgy Svájc hivatalos címere, a fehér kereszt vörös mezőben a politikai sebesülteknek volna betakaró lobogóját. Tehát keleti Svájcot a feldúlt Középeurópában!

Keleti Svájc! Ezt mi már hallottuk. úgy látszik, mindig felbukkan a gondolata. Magyarországtól tehát azt követelik, hogy úgy oldjuk meg háborúnkat és békénket, hogy mi nem harcolunk többet, békességben élünk a nálunk levő nemzetiségekkel és így a Kárpátok medencéje valami bűvös pentagramm által átalakul keleti Helvetiává, vagyis nem harcol többet, nem csinál történelmet, hanem boldog és nyugodt. Ezt csakugyan hallottuk. Annak a sajátságos társaságnak, amely, mint a fáról lehullott rossz gally az őszi szélben, Károlyi Mihálynak kótya alakja köré sodródott, az igazi esze és legtanultabb feje Jászi Oszkár volt. Ő hirdette ezt, ő próbálkozott vele, ő alatta bukott bele az ország és most egy amerikai egyetemen ugyanezt hirdeti. Jászi Oszkár csakugyan tanult ember, „Művészet és erkölcs” című könyve sok jóval biztatott. Annakidején, mikor Pulszky Ágostonnal megalapítottuk a Társadalomtudományi Társaságot, régesrégen, a békeidőben, egyik buzgó tagja volt Jászi, csak annyira túlbuzgó, hogy Pulszky Ágost halála után lassan kiszorította belőle gróf Andrássy Gyulát, Concha Győzöt, majd Gratz Gusztávot és engem, ki alelnök voltam, azon a címen, hogy mi nem értünk a szociológiához. Ebben igaza is volt; ahhoz a szociológiához, amelyet ő akart művelni, mi nem értünk. Jászai Oszkár ezután meg akarta csinálni a keleti Svájcot, amiből rettenetes bukás lett.

Ha most újra meg akarják velünk tenni ezt a ki sértetet, még pedig jóakaróink, pártfogóink, azt kérde zem: miért nem lehetséges ez? Hol van itt a szörnyű gondolatbeli hibái Mert szörnyű gondolatbeli hiba van.

Igaz, hogy a Kárpátok medencéjében, amelyet Trianonnal széttéptek, szintén egy egységes gazdasági helyzet van, mint Svájcban. Az is igaz, hogy ezt különféle nemzetiségek lakják. Az első különbség azonban az, hogy ezek között van egyetlenegy, amelynek semmiféle külső támasza nincs s ez éppen a magyar. Ebből a különbségből azonban egy másik következik. Svájci nemzetiség nincs sehol Svájcon kívül, magyar azonban van a trianoni határon kívül. Vagyis mi szívesen nem csinálnánk politikát, ha nem velünk csinálnának politikát. A feleletünk tehát az, hogy a keleti Svájcnak az az ellensége, aki Trianont csinálta és ezért nem lehet a helvét példát ránk alkalmazni. De van még más különbség is. Svájc saját 'akaratóból' alakult át azzá, ami, a magyarnak pedig akkor tesz fel a kérdést, mikor nem kevesebb, mint hatan térdelnek rajta, mert ne felejtjük el, hogy 'szerb, cseh, román, lengyel, olasz! és legutoljára az osztrák, mind elvett a mi testünkből. Köszönettel kell nyugtáznunk, hogy Japán, Hondurasz és Kosztarika nem kívántak valamit, mert talán még ők is kaptak volna. Most már a rajtunk térdeplők azt kívánják, hogy mi vágjunk jóképet és barátságos arccal feleljünk arra, hogy akarunk-e keleti Svájcot vagy nem? A mi első feleletünk az, hogy előbb távozzanak rólunk s akkor beszélhetünk a Svájc gondolatáról, ha... Tudniillik, mi nyugat volnánk és nem kelet. Mert az angol szociológiának igaza van, mikor azt mondja, hogy egy országnak a struktúráját és politikáját elsősorban a földrajzi fekvése és klímája, hegyei és völgyei döntik el. Már pedig lényeges különbség van a Piz Bernina ha-

vasai és a Mátra között, valamint a Palugleccsert is hiába keresem a zugligeti Disznófőnél. Mi nem tudunk svájci politikát csinálni azért, mert nem vagyunk Svájc. Svájc tudniillik csak egy van, nyugaton és példája itt nem alkalmazható. Nem alkalmazható azért sem, mert hiszen éppen a földrajzi fekvésünk olyan, hogy mindig mások akarnak velünk politikát csinálni és nem írni másokkal. Én is azt hiszem, hogy minden nép jelleme változhatik és ennél fogva a magyart is le lehetne szoktatni hangos harci szokásairól, sőt néha megmozduló verekedő kedvéről is, ha századok óta úgy bánt volna velünk Európa, mint immár négyszáz esztendő óta Svájccal, tudniillik, ha békén hagytak volna. De ehelyett a világ minden nációja ránk rohant és most azt mondják, hogy mi vagyunk a békebontók. A svájci gondolat tehát azért kivihetetlen, mert elfelejtették azt, hogy Magyarországból éppoly kevésbé lehet Svejcot csinálni, mint Svájból Magyarországot. Méltóztassék csak megpróbálni a trianoni békét Svájcra alkalmazni, hogy micsoda béke lesz ott abból és vájjon miféle állam fog ott kialakulni! Ebből látszik, hogy képtelen eszme Magyarországon keleti Svájcot képzelni, vagyis olyan gondolat ez, amely első pillanatban megtéveszti azokat, akik a politikában politikai szójátékokkal elégednek meg. Sajnos, mi ennek a gondolatnak semmi hasznát nem vehetjük s bár köszönettel látjuk, hogy Európában mind többek akarnak rajtunk segíteni, de higgyék meg, hogy nem kell Svájcba menni orvosságért, hanem adják meg nekünk a mi magyar receptünk szerint való gyógyulást. Ez a recept igen egyszerű és a kö-

vetkező fejezet kifejti azt is, hogy lehetséges. A¹ világtörténet nagy patikájába mi röviden a következő orvosi vénnyel (úgy-e szép szó!) mennénk be: A tatárjárás

(a múlt)

a törökdulás

(a múlt)

az Osztrák-Magyar Monarchia

(a múlt)

a trianoni béke

(a múlt)

a jövő

(most fog megszületni).

III.

A térkép mozog. A történelem folyton alakul, ezen sem keleti Locarno, sem keleti Svájc nem változtat. Most az következik, hogy az antant is és a magyar is tegye le eddig viselt szemüvegét, mely megakadályozta a látásban. Az antant myops, rövidlátó, a magyar, mint legnagyszerűbb diagnosztánk, gróf Széchenyi István megállapította, nagyralátó, presbyope. Először tehát vegyük le mi a szemüvegünket és akkor meg fogjuk látni, hogyan alakulnak ki máris a korallszigetek a világtörténelem óceánjának fenekén, s hogy fog abból a jövő térképe kiképződni, láthatatlan, emberentúli erők hatása alatt. A magyarság sohasem oldotta meg maga az ő nagy problémáit, hanem megvárta, amíg sikerül azokat európai kérdéssé tenni. Arról a nagyzási hóbortról, hogy mi ma-

gunk csináljuk saját történetünket, végre le kell mondani, mert csak így érthetjük meg azt, hogy a világháborút sem mi vesztettük el. A magyar már a kereszténység előtt Spanyolországig száguldott és elpusztult volna, ha tovább kóborol. Nyugatról Bajorország, délről Olaszország /behozták nekünk a keresztet, és így megoldódott az első probléma. A tatárjárás azért múlt el felőlünk, mert kivártuk a végét és a tatárság önmagában összeroppan. A törököt százötven esztendeig nem bírtuk kiverni, de ő sem bírt velünk, míg végre Európa észrevette, hogy ez európai kérdés és spanyol, brandenburgi, olasz, német csapatok jöttek segítségünkre. Legutolsó nagy evolúciónk 1848-ban kezdődött és 1867-ben végződött. Mi azt hisszük, hogy Deák bölcsesége, Andrássy zsenialitása és Kossuth hihetetlen lángszava oldotta meg problémánkat arra az időre. Ezek mind szükségesek voltak a kitartáshoz, de a főerő Bismarck volt, aki akkor, mikor megalakította Németországot, kidobta Ausztriát a német egységből és ugyanakkor délen Olaszországot egyesítvén, Magyarországnak is megnyitotta az önálló fejlődés útját.

Ma sem lehet tehát más célunk, mint kitartani mindaddig, míg a kozmikus nagyhatalmak a helyzetet számunkra megérik.

Most már ez a hatalom egész világosan az angol-szász faj kezében van, hiszen csak Európa nejm vette észre azt, hogy Amerika felfedezése óta mindig ott van. (Európa alatt, kegyes olvasó, én mindig csak a szárazföldet értem, mert Nagybritannia vagy sziget, vagy világbirodalom, vagy Amerikával rokon, de ha nem nyúl bele Európa történetébe, mindig idegen.) Amerika fölfe-

dezése után először Spanyolország nőtt meg Amerika aranyán világhatalommá, ennél fogva Anglia körülkerítette őt európai szövetségesekkel és elpusztította a híres armadát. Következett XIV. Lajos, aki napkirálynak nevezte magát. Anglia nem nyugodott, míg XIV. Lajossal szemben nem szerzett olyan szövetségeseket, kik Franciaországot megtámadták. A XVIII. század meghozta Napóleont. Anglia megint megvárta, míg ez teljesen kifejlődött és akkor orosz, porosz, osztrák segítséggel körül fogta és leverte a franciákat, A XX. században megismétlődött az eset II. Vilmos császárral, aki Imegsértvén hetyke fellépésével Angliát, arra bírta azt, hogy kibékült ősi ellenségével, az orosz, majd Orosz-, Francia- és Olaszországgal körülvéve Németországot, annak reánézve veszélyes hatalmát megsemmisítette. így alakultak egymásután: a korallszigetek és most alakul az új. Ha a helyzet nem változik — s ez nem tőlünk függ, — Franciaország a következő áldozat, A háló már képződik körülötte angol érdekből, megvan a spanyol-olasz szövetség, megvan az olasz-magyar barátság, megvan a német-angol gazdasági együttműködés és abban a pillanatban, amikor a spanyol-olasz-magyar-német-angol gyűrű elkészült, Franciaország sorsa is meg van pecsételve. Ha ez megvan, Franciaország kénytelen levetni magáról a kisantantot, az a semmiségbe hull és az új térkép készen van.

Oly világos előttem mindez, mint a Nap, amely Rákoson fölkel Budapest fölött. A magyarnak ezt kell megvárnia, semmi más, ne handabandázzon, ne költsön pénzt nyomorult cifraságra, és gyermekeinek adjon erőt, hogy erős hátgerincük legyen. Ez a mi kötelességünk és

akkor a magyar kérdés amerikai-európai kérdéssé változott.

Borzasztó elgondolni azt, hogy az legyen az emberiség tragédiája, hogy minden száz évben új fegyveres gyűrével kell körszorítania Európa vezetőit azért, hogy végre vérrel észretérítsék azokat. Így lesz ez mindig! Nem tudom megítélni, szemem gyöngé hozzá, de azt hiszem, hogy mégsem lesz így. Az egyik ok, amiért, azt gondolom, hogy nem lesz többé nagy európai világháború, onnét van, hogy bizonyos humoros jelleg vegyül már abba a folyton ismétlődő folyamatba. Az ia szerencsétlen tehetséges színjátész, akit II. Vilmosnak hívnak, most már kijelentette egy Doornban adott intervjúban, hogy 1936-ig meglesz az új világháború. Most már mindenki nyugodt, hogy nem lesz meg, mert ennek a, szegény embernek minden próféciaja, a búr háborútól kezdve a japán háborún át a világháborúig, az ellenkezőjére fordult, s az ősszel lehulló levelek helyett az ő koronája hullott le. Van azonban komolyabb rész is. Szerintem, szemben a múlt négy százados bonyodalmaival, a különbség ma az, hogy Európa nincs egyedül, hanem Amerika átvette a világ uralmát. Ennélfogva Európa lassanként ép oly jelentéktelen lesz a világtörténelemben, mint a délamerikai államok, amelyek nagy területeket foglalnak el, de összetűközéseiket már nem bírják maguk elintézni. Az azonban, hogy vér fog-e folyni és az emberiség egy újabb irtóztatós megrázkódással vehet-e, amely esetleg Európát teljesen rombadönti, sok sírásnak és vérnek lesz okozója, ez nem tőlünk függ, hanem Franciaországtól. Ha Franciaország kibékül Németországgal, akkor Magyarország

nem marad gyűrűben, akkor Anglia mellénk áll, akkor szétrobbantotta a kisantantot és visszaadta nekünk azt, ami nekünk jár. Más korallszigetképződés nem képzelhető el és ennél fogva nemcsak nekünk kell letenni a szemüveget, hanem a kisantantnak is.

Mert ezt mind hiszem, azért vagyok fanatikus optimista a ránkborult szörnyű magányos magyar éjszakán. S mert azt látom, hogy reakciós fuvallatok elernyesztik e kishitű nemzetnek, fajomnak erejét, azért vagyok keserű pesszimista a hivalgó dáridók sorozatában.

CINEGE.

Megint előtött az emberiszony, vagy talán féltem önmagamtól; ezért egy hétre úgy elmenekültem, hogy senki sem tudta itthon címemet; levél nem jött, távbeszéd nem hívott. A tiroli Dolomitok egyik legmagasabb pontján ültem egy kis turistaház erkélyén egyedül, hatezer lábnyira az Adriai tenger színe és sokezer lábnyira, az emberi gondok fölött — mint egyszer már Nietzsche mondotta Silvaplanaban.

Köröskörül a megszaggatott, vad dolomitsziklák mintha keleti mágus varázsütésére tűntek volna fel, félrózsaszinben, tündéri alakban mintázva minden földi csodát, Alattam fenyveserdők, szemben a nagy mélységgel a Marmorata gleccsere, amint zöldes megfagyott árja megreped, hátam mögött a Cima di Bue óriás szirtje, mintha a Walhalla meredne elém fantasztikus fenségben, rettentő némaságban, emberriasztó fenyegetésképpen. Tenyészet itt már nincs, a borókafenyő is elmaradt. A görgeteg felső részén merész vándorok alpesi gyopárt szednek.

Jön az est, az ember sétál. Nem sok tér az egész, mert mindkét oldalán az alpesi hágónak már kezdődik

a mélység. Az ut szélén azonban kis bekerített temető s ott végignéztem a sírokat. Egy német katona vassisakos keresztje, a túlsó oldalon egy szerb hadifogoly fejfája s a kettő között fakereszt, írásából még ennyit olvasok eh

Itt nyugszik Istenben
Cinege
Elesett 1915. XI. 16.

Itt nyugszik Cinege. .Szemben a Col di Lana mered. Ott sokezer magyar esett el, ott még több Cinege-sír lehet.

Itt nyugszik Cinege és fog nyugodni messze kőszalak között, ahol csak a keringő sas látja sírját s ő nem lát többé soha sem pusztát, sem gulyát, sem délibábot. Itt nyugszik Cinege.

Naponként visszajövök a sírhoz egy párszor. Sem gleccser, sem fenyves, sem hatalmas dolomitszikla, amint bíbortüzében ég az alkonyatnak, nem csábít annyira, mint ez a kis sír. Itt nyugszik Cinege.

Cinege már nem tud arról semmit, hogy amiért ő harcolt, az mind összedőlt. Cinege itt nyugszik elhagyottan s otthon folyik a zaj, a romlás és Magyarország helyett él Trianon. Cinege itt nyugszik tovább, nem kérdez senkit, nem felel neki senki s nem jó hír hozzá sehonnét.

Ha Cinege tudná, hogy ő hiába vérzett és a Col di Lana megrázkódnék és kidobná magából a; sok magyar holttestet, ki most ott nyugszik, ez a sereg rettentőbb lenne, mint a. Dolomit minden szakadéka és talán, talán, talán tudnék neki valamit mondani...

Itt nyugszik Cinege a Dolomitokban, amelyeket Olaszország elvett Ausztriától és a német fajtól, magához csatolva Déltirolt és most a fajküzdelem újra kigyulladt, a tiroli irredenta lobog a német szívekben. Ezért küzdött Cinege! Ha Cinege most visszajönne, akkor azt mondaná: Ne az emberekre hallgassatok, hanem ezekre a hegyekre. Ők régebről valók, bár ők is porlanak. Svájc, Déltirol, Ausztria alpesi része egyetlen geológiai egység, egyesítsétek egy állammá! Cinege, aki most már nagyon sokat tud, a Col di Lana hőseivel együtt, azt mondaná, hogy ha Európa igazán meg akar még élni Amerikával szemben, akkor oly határokat csináljon, amelyek a gazdasági életet lehetővé teszik.. És akkor az új Svájcon kívül egy ország lenne a Pirenei félsziget, egy ország Itália, egy ország a Balkán Romániával, egy ország Skandinávia, egy ország a Kárpátok medencéje s egy ország lehet Belgium és Hollandia bekapcsolásával gazdaságilag Franciaország és Németország, a Rajna és Ruhr által nem elválasztva, hanem összekötve úgy, mint azt Jean Christophejában Romain Rolland álmódá. Ha Cinege ezért esett volna el, akkor érdemes lett volna élnie és meghalnia. De Cinege itt nyugszik és nekem nem felel.

A nap leszáll a dolomitok fölött és rózsaszínűre festi a hegykúpokat. Azután úgy, mint Wotan varázslatára a tűzvarázs, nagy felhők kezdenek felemelkedni fehéren az alsó völgyekből, különös felhők, amelyeken át lehet látni; hegyet, házat csak úgy takarnak el, mint a fátyolvízésés pergő habja a mögötte levő mohos követ. Itt van a köd, de mögötte felvillannak az ormok és a templomok

tornyai. A köd egyszerre két óriási karrá változik és emelkedik, mintha a túlvilági tünemény volna. Ember, hegy, templom, mind eltölpül s 'két nagy ködkar jön felénk, elborít engem és Cinegét. Áll néma csönd s nekem nincs egyebem, mint pár szál havasi gyopárom. S mikor a köd eléri a fej fát s az én síró szememet, lehullatom Cinege sírjára ezt a pár gyopárt.

És Cinege nyugszik tovább csendesen.

AHOL A HALOTTAK FELTÁMADNAK.

Könyvem terve szerint az új Világ felé most a külpolitika kanyargós, rejtélyes mesgyéin kellene tovább haladnunk. Magam is annyira szeretem ezt a problémát, hogy szívesen mélyedek bele rejtelseibe. A külpolitikai fejezet helyett mégis másikat írok. Eredeti tervemtől egy kicsiny összegyűrt levél térített el, amelyet leszakított részről juttattak el hozzám. A levélben csak annyi van, hogy abban a fatornyos kis községben, amelyről szólok, a község lakossága összeadta garasait, hogy a világháborúban elhullott hős katonáknak kegyeletteljes emléket állítson. Az emlékmű el is készült s most, hogy le kellett volna leplezni, az idegen hatóság brutális rendelettel tiltotta annak felállítását. Ezért a kis falu népe összegyülekezett, éjjel elvitték hősi szobrukat a temetőbe és elásták azt mélyen a földbe, szemközt a kapuval, amelyre ez van írva: „*Feltámadunk!*”

Kis levél ez, apró hír, mely a világot nem érdekli. És mégis mennyi szent áhítat van benne, mennyi zsolozsma árad e kis falunak szíveiből s mily embertelen brutalitás az, amely arra érzi magát kényszerítve, hogy a holtak tiszteletét is meggyalázza akadályozó szava-

val! Mikor a levelet megkaptam, úgy éreztem magam, mint amikor a temetőn szeretteim sírkövére teszem gyöngyöző homlokom s előttem vannak megint azok, akik már elmentek s elvitték magukkal az én életem nagy részét, is a földbe. Így a kis levél nyomán magam előtt láttam a fatornyú falucskát s azt a nem is magyar, de vegyesnyelvű lakosságot, mely egy szent sóhajban tör ki s ily gyönyörű, mert egyszerű, szimbólummal várja a magyar feltámadást.

Néha, ha itt járok a pesti utcán, vagy figyelem ennek az új csonka országnak berendezkedését, kétségbe esem, bánt a semmitmondó pompa s a nagy megnyugvás, amellyel egész társadalmi körök már Csonka-Magyarországban édelegnek. A múltkor a kormány tagjainak jelenlétében kiáltottam fel, hogy „vagy adjatok egy nagyobb országot ehhez az államhoz, vagy csináljatok kisebb állami kupolát erre az országra, mert ez a kettő egymást nem bírja el!” És ekkor kívülről, ahol minden magyar szóért börtön és üldöztetés jár, onnét jött a magyar feltámadásba vetett hitnek az a szinte földöntúli lehelete, amely megint felfrissít minket is. Nem szörnyű az, hogy nem megfordítva van? Hogy nem mi lehelünk erőt az elszakítottakba, hanem ők adnak reménységet nekünk, kik a megszokás szörnyű ködében lehajtott, borongó fejvel járunk! Mióta ezt a levelet olvastam, minden oly állami berendezést, amely fölösleges és csak az adózó nép vállát nyomja, szentségtörés színében látok. Hol van belőle a hit, amely a demarkációs vonalon túl még a temetőben is él? Ez nem egyszerű probléma, hanem fajunknak rettentő végzete,

amely azóta, mióta a Góbi-pusztáról megindult, mindig kergeti a sorsot, vagy a sors kergeti őt, de soha megnyugodni nem tud s ezért vége nem lehet.

Kis falu, ott a leszakított részen, mennyivel több vagy, mint mindaz a díszmagyaros és díszpolgári dicsőség, amely itt hetenként reánk kiált! Ebből a bársonyutánzatból, amit mi itt mutogatunk, ebből a parádéosztásból, ebből a bizantinizmusból nem lesz új ország, de lesz vagy lehet még belőled, kis fatornyú falu, amelynek népe hőseivel a temetőbe megy, hogy ott várja a fel-támadást.

És én, hogy a nagy külföldi politika helyett ezzel a rövid sóhajtással állok itt előtted láthatatlan olvasóm, nem tudok mást küldeni e levélre válaszul, mint sóhajtások özönét, amelyekkel szeretném, ha megtelnék egyszer ez a csonka ország. Addig, nekünk publicistáknak kegyetlen sorsunk, hogy korbáccsal kell itt állni, hogy véresre verjük saját nemzetünket s mikor sebe vérzik, akkor mi csókoljuk fel a könnyeit.

*Fajom, fajom, én verlek téged, verlek.
 Ős fiad kiált Tehozzád bennem,
 Bűnöd 'miatt nem lehet nyugton lennem.
 (Én verlek, egyre verlek,
 Paskollak szíjjal, aztán csókolom sebed:)
 Bukásodon a fél világ nevet,
 Ott kinn gúnyolják mind a neved,
 (Én verlek téged, verlek.)
 Sírás a múltad, silány jelened,
 De új ezredévre indulok veled!*

LEVÁLÓ LELKEK.

A magyar Gond fája künn áll a viharban. Körötte járok. Lombját hullatja egyre s minden levéllel, mely földet ér, egy lélek válik le róla. Kismagyarország összezugorítja az emberi lelkeket s a nemzet már nem szereti látni saját ősi fájának terebélyét.

Most pedig beszéljünk prózában. A kisantantnak valahány tollforgató embere, különösen pedig tanára van, mind azon dolgozik széles e földön, hogy bebizonyítsa, miszerint Trianon történelmi kényszerűség volt és meg is fog maradni mindörökké. Bámulatos az a szívósság, amellyel Prága, Bukarest, Belgrád év év után Európa és Amerika minden fővárosát ellátja ezzel a szellemi beoltással. úgy látszik, hogy az úgynevezett utódállamok egész irodalmi berendezése erre van szánva. Nálunk több egyetemi nyilvános rendes tanár van, mint Németországban. Ezek nagy része olyan, mint a fülemile: elhallgat, mihelyt elérte célját; kinevezése után vagy nem ír könyvet és megmarad az első kötetnél, vagy újra ledarálja valamely tankönyvben harminc-negyven éves tudományát. Jól emlékszem, hogy osztrák jogot tanultunk, amelyet egy kiváló jogász írt, de munkájának csak első füzete jelent meg s azzal végződött: „hogya”. Azután a jogászból politikus lett és a „hogya”-nál meg is fáradt. Ez akkor csak mulatság volt, ma azonban keserűség.

Mit támasztunk fel mi a külfölddel szemben? Nem látjuk azt, hogy Masaryknak és környezetének a tolla volt az, mely egy új országot teremtett a mi bőrünkön? Nem divat ma a sajtót dicsérni, megtapsolják azt, aki rúg rajta és úgy látszik, nem divat könyveket írni, hanem csak stallumokat elfogadni. Mindezt a keserőséget azért mondom, mert mióta Buday László halála előtt megírta a trianoni magyarság statisztikáját, alig jutott két oly könyv a kezembe, mely kivétel ez alól s amely csakugyan a mi igazságunk, egyetlen igazságunk védelmének. Az egyik ilyen könyv az elszakított magyarság közoktatásügye, melyet Korniss Gyula szerkesztett öt barátjával. Mily szörnyű gúny, hogy a népszövetségi ábránd alapján nem lehet kultúrát csinálni. S mikor sorban látjuk magunk ellen felsorakozni a román, szerb és felvidéki magyarrontó iskoláztatás ezernyi szerszámát, meg tudnók rázni az egész külföldet, különösen pedig az angol-szász fajt, ha a könyv a kezükbe jutna és csak azt az egyetlenegy tanulnák meg belőle, hogy száz- és ezerszámra hogyan csukják be a magyar iskolákat és lesz kultúra helyett írástudatlanság. Meg vagyok győződve, hogy ezt a kiáltást egyetlen angol sem tudná elfelejteni. Éppen így vagyok Szász Zsombor barátom könyvével, amely „The minorities in Roumanian Transylvania” címmel jelent meg és azt mutatja be, hogy tapossa véresen kisebbségeinket Románia minden trianoni kikötés ellenére. Mind a két könyvnek a lapjai s mindaz még, amit a székely egyesületek kiadtak, oly megrázó erővel hatnak az emberre, mint mikor Dante poklában az öngyilkosok erdejének letörik egy-egy ágát

és szörnyű jajok között vér serked a csonka gallyból. Ki hallja nálunk ezt a kiáltást, mikor oly önelégülten ünnepeljük egymást és terpszkedünk el Kismagyarország kiélésében!

Az írószobám levelesládájának egyik fiókja szörnyű tudósításokat rejteget. Prágából, Kassáról, a Szepeségből és a bánáti svábok köréből kapok tudósításokat, amelyeket egyszer még az olvasó elé viszek. Fősummájuk az, hogy a magyarság ellen kijátsszák a cipszereket és a bánáti svábokat. Külön szemináriumok dolgoznak azon, hogy ősgermánokat fedezzenek fel bennük, akiknek — és elsősorban az új nemzedéknek — le kell rázniok magukról azt a magyarságot, amely százados nemes patinájuk volt és mert ez a méreg folyton hat, az eredmény az, hogy a szepesi és bánáti apa lassan-lassan nem érti meg fiát. Ha így haladunk, e pokoli machináció folytán elvész a magyarsága annak a szepesi fajnak, mely legjobb magyarunk volt és Verséeéről többé nem kapunk Herczeg Ferenceket.

Honnét ez a nagy levélhullás? Mint minden tudósításom egyformán mondja, onnét, hogy a numerus clausus folytán ez az ifjúság nem jöhet Pestre, hanem elmegy oly egyetemekre, ahol mesterségesen szítják benne a magyarellenességet. Nagy machiavellizmus van abban, hogy a szerb és prágai kormány először a magyarságát rázatja le az ottani germán származású lakossággal, tudván, hogy mihelyt azt elvesztette, a következő nemzedékben már a németiséget is leveti, mint a magáravett gúnyát és lehet belőle cseh vagy jugoszláv. És mikor mindez így van, azt mondják nekem, hogy zsidó érdeket képviselek

akkor, amikor a numerus clausus ellen küzdök. Hát vakok vagyunk mi teljesen! Nem látjuk, hogy egy egész nemzedéknek, a jövőnek egész lelke szállingózik itt már a Föld felé? Nem szabad megmondani azt, hogy Kismagyarországon a magyar lélek nem tud eléggé táplálkozni, hogy észre kell vennünk azt a magyarságot is, amely most megromlik a mi kicsiségünk folytán odakint! Ki felelős ezért! Elsősorban azok, akik itthon nagyon jól érzik magukat. Másodsorban azok, akiknek érdekük, hogy a sorompók meg ne nyíljanak, mert hiszen mennél kisebb ez az ország, annál könnyebb benne nagy emberré lenni — és ma már dosztig vagyunk nagy emberekkel. Bezárjuk szűk lakásunk ablakát, ünnepeink hetenként szaporodnak, költségünk is van rá elég az adópénzből s míg itt folyik a heje-huja, künn a magyarság ősi fája hullatja legdrágább leveleit. Mert határt kitolni könnyű, türelmes a lénia; földet is lehet visszafoglalni, ha egy kis nemzetet a nagy világcsillag járása hozzásegít, de ha nem lesz már lélek, amelyre ott rátalálunk, akkor jó vagy balsorsban egyaránt győzött Trianon fölöttünk. Itt benn az önünnepeltetés tébolya folyik. Ha jól olvasám, az ország törvényhozói vagy ezer üveg pezsgőt ürítettek néproszullétünkre.

Nem tudok velük tartani. Én nézem a nagy fát: a magyar Gond fája künn áll a viharban. Körötte járok. Lombját hullatja egyre s minden levéllel, mely földet ér, egy lélek válik le róla, Kismagyarország összezsugorítja az emberi lelkeket s a nemzet már nem szereti látni saját ősi fájának terebélyét,

MÁRTÍROK, MERJETEK!

Az ismeretes Paléologue-jegyzéknek a magyar közvélemény előtti megforgatása arra az eredményre vezetett, hogy sokkal kevésbé látunk tisztán, mint mielőtt a kérdést tisztázták volna. A nyilvánosságot azonban nem lehet természetes ösztöneiben megtéveszteni és két hangulat, vagy ha úgy tetszik, két benyomás marad a magyar közvéleményben, mint reziduuma annak a vegyi folyamatnak, mely itt megindult. Az egyik az, hogy ha a reakció ideje teljesen elmúlik, a politikai dilettantizmusnak oly csodabogarai fognak nyilvánosságra kerülni, amelyekkel egy múzeumot meg lehet tölteni. A másik az, hogy maga a főellenhatalmunk, Franciaország is ideiglenesnek tartja a trianoni határokat s azokat vagy a Millerand-ievél, vagy a jegyzék alapján hajlandó ide-oda tologatni.

Ezzel a magyar politikai gondolkozás olyan fordulathoz jutott, amelyet természetesen el nem engedhetünk, de amelynek lélektani előfeltételeit, hogy sikere legyen, nálunk először meg kell teremteni, mert nincsenek meg. Legkevésbé vannak meg államférfiainkban, akik vagy a saját kormányzásukat féltik egy esetleges területváltoztatástól, vagy pedig a népszerűségüket, ami még sokkal rosszabb. (Tudniillik egy féltett népszerűség már

előre elvesztett csatát jelent.) Minden magyar politikusnak, aki mától kezdve felelős állásba jut vagy van, tisztában kell lennie azzal, hogy az az ábránd, hogy az egész régi Magyarországot egyszerre lehessen visszakapni, csak akkor valósulhatna meg, ha egy oly óriási háborús földrengés rázná meg Európát, amelyre először is nemzedékekig nem lehet számítani, másodsor valószínűleg elpusztítana minden országot és ezek között legjobban sújtatná a leggyöngébbet, a mi hazánkat. Tehát hozzá kell szokni ahhoz a gondolathoz, hogy az országot csak darabokban tudjuk visszaszerezni. Ennélfogva nem kell szégyelni azt, hogy igenis, ha egy akácfát kapunk, az nyereség és ha két falut kapunk, az is nyereség. Le kell győznünk az ettől való félelmet azért, mert a történelem világosan erre utal bennünket.

Méltóztassék csak körülnézni. Két országa volt Európának, amely biztos munkával, hihetetlen céltudatossággal nemzedékek kezét egymásba fogva végre megteremtette a maga teljes birodalmát: ez Németország és Olaszország. Németországban a kis homokföldű Brandenburger Mark volt az, amely lassan összeragasztotta Poroszországot, Poroszország pedig megcsinálta a nagy német birodalmat. De ahhoz is, hogy ezt az utolsó stádiumot keresztülvigye, a nagy Bismarcknak három nagy európai viharra volt szüksége. Egyszerre tehát nem lehetett birodalmakat csinálni. Még jellemzőbb a hozzánk közelebb álló Olaszország. Az egységes Olaszországból száz esztendővel ezelőtt voltaképen csak Savoya csillaga maradt meg, a savoyai ház, a conte verdének leszármazol. A kis Piemontban kezdte meg Cavour bölcsesége az össze-

ragasztást és nem kevesebb, mint öt háború kellett ahhoz, míg végre most, a világháború végén Itália teljes lett.

Magyarország tehát szokjék hozzá ahhoz, hogy a mi szerepünk is az, hogy darabokban és — azt hiszem — békésen kapjuk vissza azt, ami visszakapható. Ennek a lelki folyamatnak pedig nem külföldön, hanem itthon s nem az utcán, hanem politikusaink lelkében kell gyökeret vernie. Mert szörnyű lesz minden politikusnak azt mondani, hogy Trianont elveti, de azért, mert ezt vagy azt a darabot visszakapja, ő igazi békét köt s arra megesküszik. Neki meg kell arra esküdni. És hiába fogják azt mondani neki, hogy most erkölcsi javakat áldoz fel, ez nem igaz, erkölcsi javakat nyert, csak az a nemzedék nem fogja tudni és méltányolni, amely alatt ő azt elkövette. Az ő utóda, vagy a következő nemzedék fog majd megint tovább menni. Az megint meg fog esküdni, az megint „hazaáruló” lesz, de megint gyarapítja az országot, amíg az teljessé nem lesz. Ezt a nagy lelki tortúrát, ezt a nyilvános mártíromságot minden vezető magyar politikusnak el kell vállalnia. míg etekintetben gyávák vagyunk, vagy pláne ott tartunk, hogy azért, hogy kormányozhassunk, nem vagyunk hajlandók békülni a szomszédokkal, addig nemcsak hogy előre nem megyünk, hanem önérdékből is, lustaságból is beleragadunk Csonkamagyarország Összezsugorodásába, mert a lelkünk és akaratunk zsugorodik az országgal együtt.

Elképzelem azt az első magyar politikust, aki valamely szomszédal megegyezik. Visszakap, mondjuk, egy fálut vagy egy gémeskutat, megesküszik rá, hogy ez laz igazi béke, mert máskép nem kapná meg s akkor hazajön

nagy örömmel. Itt üvöltő sokaság fogadja, a sajtó hetekig abból él, hogy őt lehazaárulózza, valószínű, hogy lakását ellepte már a tömeg. Nincs kizárva, hogy a szerződés aláírása után plakátok jelennek meg, amelyek felhívják a népet, hogy ezt a hazaárulót pusztítsa el és mert már megtörtént, azért megtörténhetik, hogy amikor azt hiszi, hogy jót tett, akkor rátámadnak és letiporják a földre. Utolsó (érzése az lesz, hogy gyűlölik őt azért, mert hazahozott egy falut, egy gémeskutat vagy akácfát. A magyar mártírnak erre vállalkoznia kell, nincs más út és aki vállalkozik, annak tudnia kell, hogy mártírnak kell lennie annak dacára, hogy gyűlölet fogadja és talán az iskoláskönyvek fogják bemocskolni nevét.

Mikor az első ilyen politikus meg fog jelenni, amint bátorságáért babér helyett gyűlölet és az árulás szava fogja illetni őt, hogy fog kínlódni, hogy fogják elhagyni barátai, hogy fogja szégyelni talán még saját családjá is...

... és én hogy fogom irigyelni őt!

NÉPEK PÜNKÖSDJE, HA EGYSZER ELJÖVEND.

Olvasom az írást, az Apostolok cselekedeteinek 2. része szerint:

1. És mikor a pünkösd napja eljött, mindnyájan egyakarattal együtt valának.

2. És lőn nagy hirtelenséggel az égből mintegy sebesen zúgó szélnek zendülése és eltölté az egész házat, ahol ülnek vala.

3. És megjelentek előttük kettős tüzes nyelvek és üle mindenikre azok közül.

4. És megtelének mindnyájan Szent Lélekkel és kezdenek szólni más nyelveken, amint a Lélek [adta nékik szólniok.

Leteszem szent Bibliámat.

Vájjon lesz-e az emberiség egyszer elég erős ahhoz, hogy megértse a sebesen zúgó szélnek eme zendülését? Lesz-e ház, amely eltelik vele?

Az ókorban ez nem volt lehetséges, mert az egész ókor története azon fordult meg, hogy mindig alakult egy nagy birodalom és az teljesen felszívta a másikat. Két nagy birodalom soha nem volt egyszerre. A római birodalom roncsait széttörte a középkor és akkor a ke-

reszténység hatása alatt kialakulnak államok, amelyek kezdik egymást megtúrni. Ez az európai egyensúly politikája. Mintha elhinnék egymásnak azt, hogy együtt ülhetnek pünkösdek ünnepén.

Különös. Száz év alatt kétszer próbálták meg, hogy együtt üljenek. Napoleon bukása után megalakul a szentszövetség, a világháború vérözöne után a népszövetség. Jellemző maga a szó is. A tizenkilencedik század a szentháromságban keresi a konzervatív megoldást, a huszadik a népben a demokratizmust, Mindegyiknek van egy bálványa, de megfordítja azt. A haladás ugyanazt a pályafordulást mutatja, mint a bibliával szemben a szocializmus. A biblia az emberiség boldog korát a történelem elejére, a szocialista annak végére teszi. A szentszövetség megbukott, mert be akart avatkozni a nemzetek belső dolgába. Az olvasó, mikor Lord Byront szereti, tudja az ő halálával kapcsolatban, hogy az új Görögország felátadása volt az első lökés, mely ezt a konzervatív reakciós alakulatot kikezdte. A népszövetség állítólag nem akar beleavatkozni az országok belső dolgába (mi legyőzöttek ugyan másképp tudjuk), hanem azoknak külső érintkezését akarják szabályozni. Akarjál Akarja, de nem meri. Mert hiszen megvolna a fogantyú még Wilson tökéletlen művében is. A trianoni békének elválaszthatatlan része az első fejezet, a Nemzetek Szövetségének Egységokmánya (Pacte de la Societé des Nations). Ennek XIX. szakasza olyan, mintha pünkösdre szerkesztették volna. Szól kacskaringós magyar fordításban ekképen:

„A közgyűlés időnként felhívhatja a szövetség tag-

jait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, melyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztethetné.” Ez a legfontosabb része a trianoni szerződésnek és ez az, amivel mi sohasem foglalkozunk. A Wilson titkára által kiadott iratokból látszik, hogy ez volt akkor Amerikának legfontosabb törekvése; úgy akarta megakadályozni a jövő háborúkat, hogy ami igazságtalan Európában a háttárok tekintetében, azt a népszövetség megváltoztathatja. És mivel a legigazságtalanabb mindenek között Trianon, nekünk oda kell majd menni és a XIX. szakasz alapján ki kell erőszakolni a mi igazunkat.

Ez volna a pünkösöd, amit Wilson látott, amelyben csalódott és amely csalódástól meghalt. De ez a mi reményünk is. A kormányt nem vádolom azért, hogy eddig nem nyúlt hozzá ehhez a fegyverhez, mert a népszövetség első idején történt egy próbálkozás, amely ”balul ütött ki. Két délamerikai állam, Peru és Bolivia, a XIX. szakasz alapján lépett a népszövetség elé és akkor oly formulát találtak ki, amely meghamisította még ezt a XIX. szakaszt is, vagyis a népszövetség megijedt sajátmagától. De ennek két oka volt. Az egyik az, hogy éppen amerikai államok akartak segítséget, holott az északamerikai Unió, mely végül is dönt Amerika sorsában, megtagadta az általa tervezett, de korcsnak született népszövetségbe való belépést. Érthető tehát, hogy a népszövetség nem mert a nagy Amerikával kikezdeni. A másik magyarázat az, hogy akkor a népszövetség tanácsában még csak a velünk ellenséges szövetséges és társult hatalmak voltak, Németország nem volt ott. Azóta folyton látjuk, hogy

Franciaország állandóan meghátrál az ő manővereivel. Most hát itt lesz a pillanat, amikor a XIX. szakasz megszólal, mert ez a pünkösöd ígértetett nekünk. Előfeltétele ennek egy, amit mindig sürgettem. Meg kell a magyar törvényhozásnak tennie azt, amit a németek véghezvittek, bebizonyítani egy külön bizottság tárgyalásán, hogy Magyarország ártatlan a világháborúban. Ezt sokkal könnyebben megtehetjük, mint Németország, itt nem kell semmiféle filozófiai okoskodás vagy prókatori fogás. Mindaz, ami gróf Tisza István kormányáról megállapítható, az egész világ előtt élő tiltakozás, kétségbeesett küzdelem volt a háború megindítása ellen és a világléke fenntartása mellett. Tehát ezzel az igazsággal nemcsak nekünk, ellenzéki publicistáknak, akik véresre írjuk az újjunkat a külföldi lapokban, hanem a magyar parlamentnek kell eljőnnie pártkülönbség nélkül. Ha ez megvan, semmi akadálya annak, hogy mi a XIX. szakasz alapján a népszövetséghez vigyük azt a tényt, hogy Trianon fenn nem tartható, azt a másik tényt, hogy mi nem akarunk háborút és végül azt a harmadikat, hogy a XIX. szakasz alkalmazásához nekünk jogunk van.

Tudom, hogy mások is követni fognak minket, elsősorban Németország, mely sem a lengyel korridort, sem Szilézia brutális megcsonkítását nem tűrheti sokáig s mert minden ok megvan arra, hogy őt a fegyverkezéstől vagy az Oroszországgal való társulástól visszatartsák, a XIX. szakasz Németország érdekében előbb-utóbb érvényesíttetni fog. Mikor mozdulunk mi el, mikor a mi igazunk sokkal nagyobb, mint Németországé, jobban mondva, mi sokkal kisebbek vagyunk ahhoz, hogy kiheverjük azt a

nagy bajt, amit Németország lassanként leráz magáról! Ha a népszövetség népszövetség akar lenni és ő jelenti azt a fórumot, amely eltelik a pütkösi ígérettel, akkor nekünk kell odazarándokolni a XIX. szakasz alapján. Hiszen már derül a láthatár. Lloyd George, a béke egyik aláírója, világosan megmondja, hogy ha valamely legyőzött állam most nem teljesítené a békeszerződésben kikötött szolgáltatásait, senki sem volna, aki ezt hadsereggel behajtaná rajta. Innen már csak egy lépés és a XIX. szakasz megindul és betöltetik. Nekünk ezer évi jusunk van ehhez, egész tízszer száz esztendőnk bizonyítja azt, hogy most csakugyan olyan nemzetközi állapotba jutottunk, mely alkalmazhatatlanná teszi a szerződéseket s fennmaradásuk a világbékét veszélyeztetné. Ez az, amit mi és az összes többi hatalmak aláírtak. Ez az, ami nekünk pütkösdöt hozhat, ha csakugyan megszólal a világbéke. Hiszen egy ezeréves állam tönkretétele maga megakadályozza a népek pütkösdjét, ezt mindenki belátja, aki nem gonosz.

Be szépen énekelte ezt Byron, Childe Haroldjának második énekében:

„.....Ezer
Év kell, amíg egy állam kész lesz;
S egy óra olyan könnyen söpri le.
Dőlt fényt s erényt amíg ujja teszen
Az ember meddig küzd Időn és Végzetten?

Addig a népszövetség nekünk nem népszövetség, mert nincs meg benne pütkösdnek lelke, addig tart genfi konferenciát, amelyről kisült, hogy mindenki mást mon-

dott, mint amit gondolt, mindenki mást hirdetett, mint amit országa akart s mikor vége volt, senki sem tudta, hogy miért jött.

Fölveszem megint az írást és olvasom tovább:
12. Álmélkodnak vala pedig mindnyájan és zavarban valának, egymásnak ezt mondván: Vájjon mi akar ez lenni?

PÁRIZS, PÁRIZS, DIADALMAS PÁRIZS!

Az újra visszahódított Elzászon át nyolcvan kilométeres sebességgel rohan a gőzkocsi. Altkirch szerényen meghúzódik még német neve mögött, Mülhausent már így kiáltja a kalauz: „Mülhuz”. Azt hiszem magamban, hogy többé emiatt nem lesz háború. Lassan franciává változik a tájék, nagyszerű csatornák jönnek, pompás fasorokkal. A jegenyék már egészen lehullatták leveleiket, csak az élősdi fagyai bokrétái maradtak rajtuk. úgy látszik, ia botanika hasonlít a politikához: az élősdiék itt is túléltek a dolgozó szervezetet. Azután gyönyörű nyirfaligetek következnek, a föld tele van aranyszint játszó levélesővel s minden fán egy-egy nagy sárga levél marad, mintha a nyár utolsó lepkéje telepedett volna meg az ágon.

Párizs. Bár az idén harmadszor látom, első pillanatában váratlanul kap el forgataga s amint befelé visz a gépkocsi, érzem, hogy ez egészen más, mint a világnak bármely városa. Egy óriási szív, mely heves rohamokban lüktet. Három csoportba osztanám a városokat. Az első osztályba jutnak Amerika s Nyugateurópa városai, amelyeket egymással össze lehet hasonlítani, a másikba a keleti városok Konstantinápolytól Kalifornia partjaiig s

a harmadikba egyedül Ő, Párizs. Nemcsak mert a francia nemzet jobban koncentráltta magát fővárosában, mint bármely más népe a világnak, hanem mert a széles avenüektől és merészen kiépített bulvároktól kezdve az egész városalkotás elérte itt diadalmas tetőpontját.

Diadalmas ... Már kimondtam a szót, amelyben, úgy látszik, a francia nemzet lelke ég. Diadal. Vagy történelem, jövő és érzés minden egyben. A gyönyörű, kék színnel ékes trikolor, a sévresi váza, a nagyszerű világtáji hatások s a tomboló embersokadalom mind ezt jelenti. Bizonyos, hogy minden francia azt akarja, hogy nemzete a gloire színében álljon a világ előtt. Ez érzés és póz egyszerre, megváltoztathatatlan, mert túlélte királyságot, forradalmat, Napóleont, Szedánt és világháborút. S amint az ismert nagy utcákat újra megcsodálom, elképzelem, hogy ez a nagy Franciaország fejedelmi fejével, Párizssal úgy akar ott állni az egész földgömb előtt, mint a népek nagy, diadalmas szabadítója. Európát behálózta mesteri diplomáciájával, Lengyelország, kis-antant ..., s ez a háló minket szőrit legjobban, síró magyarakat, ü pedig él diadalmas lázban: Párizs. És most áttekint az Óceánon, a nagy testvéreközársaság felé, — amint ő mondja, — a nagy hitelező felé — amint én mondom — hiszen a szabadság newyorki szobrát Franciaország küldte ki egykor és Lafayette, kiről annyi utcát neveztek itt el, egyforma hőse Amerikának és a frankok honának.

Tehát diadalmasan akar kint állni Párizs, a népszabadító. Változtatni ezen nem tudunk, de valami különös dobbanást érzek ettől a francia levegőtől, mikor a

mai statisztika szerint huszonkétezer automobil rohan el előttem egy napon az Arc de triomphe, a diadalív felé haladva a Champs Elysées-n. Ez a különös dobbanás azt mondja nekem, hogy a nagy francia érzés és póz csak addig tartható fenn, amíg a világ csakugyan elhiszi, hogy a gall kakas a népek felszabadításáért köszönti a reggelt. Ha azonban a világ megtudná azt, hogy a gall kakasból néha cseh és román hangok szólnak, amelyek népek letörését és járomba hajtását hirdetik, akkor a pózon igen nagy repedés esnék. Pedig ez ma így van. Hiába próbálok francia hírlapíróval beszélni, tőle cseh vagy román, ritkán jugoszláv értesülést hallok, állhata-tosan mindig megismételve és gondosan mindenütt elhelyezve. A különös az, hogy ami legjobban izgatja ma ezt a nagy várost a mi politikánkából, az az osztrák csatlakozási mozgalom, vagyis az, hogy a német ismét a Dunához akar jutni. Franciaország a lábával toppant, összehúzza nagyszerű diplomáciai hálóját, hogy megakadályozza ezt és nem veszi észre, hogy kint, túl a nagy Óceánon, a szabadság másik hazájában már kezdik nem érteni Párizs pózát. A népek felszabadítója le akar igázni nemzeteket, vagy meg akarja akadályozni, hogy népszavazás útján érvényesüljön akaratum? Az első, amit Amerika most nem ért meg Franciaországban, ez a különös parancs, amely világosan beleütközik abba, amit Wilson ígért, amikor a németekkel a fegyvert letétette a fegyverszünetben. És ha ez a Franciaország nem volna telerakva cseh, román és jugoszláv grammfonlemezekkel, akkor észrevenné, hogy csak az a kis összedarabolt, letaposott és lefitymált Magyarország tudná úgy megoldani az

osztrák kérdést, hogy elmúlnék a német-osztrák kapcsolás veszedelme, anélkül, hogy Franciaországnak nagy hagyományát s — ami ránézve még fontosabb — nagy pózát meg kellene változtatnia. Az osztrák kérdésnek csak egy természetes megoldása van: a Duna. A Duna medrének kérdését sem Prága, sem Budapest nélkül nem lehet megoldani s csak ha ezek ketten megegyeztek, adhatnak Ausztriának gazdaságilag olyat, ami miatt ő a német csatlóstól eltekint.

Ez, amit ma itt Párizs utcáin gondolok, francia érdek. Hogy véletlenül magyar is, az az én dolgom. Mindez azonban nem mozdulhat meg, míg *ez* a nagy város nem veszi észre, hogy ha ő teremtette Csehországot és ő teremtette Romániát, nem az kell, hogy azok szuggerálják őt, hanem hogy ő parancsoljon nekik. A német csatlakozás kérdése nem oldható meg addig, míg Párizs Prágába azt nem üzeni, hogy ő akarja, hogy a csehek tegyenek Magyarországnak oly engedményeket, amelyekért ez barátságos viszonyba lép Csehországgal és ketten együtt visszatartják Ausztriát a német csatlakozástól. Ha Párizs ezt nem teszi meg, akkor nem a magyart üti agyon, hanem megcsorbítja saját nagyszerű hagyományait és még felségesebb pózát, amely élni akar. Ő nem tiporhat népeket a történelem végéig. A népfel szabadító Franciaország csak akkor tud igazán párizsi politikát csinálni, ha az általa teremtett népeket megtanítja a szabadság tiszteletére és akkor eléri azt is, hogy megakadályozza a német veszedelmet anélkül, hogy bármely népnek zsarnoka lenne.

Az őszi szellő elfújta a szitáló esőt s amint felfelé

megyek az elysiumi úton, a ködből lassan kibontakozik az Arc de triomphe, a fölséges márványdiadalív nagyszerű boltozata. A bokrok vörösbe játszanak s közben egy-egy zöld tuja tarkítja a francia kertészet, e páratlan művészet bájos, festői és feledhetetlen mutatványait. Mintha öt-hatezer szentjánosbogár rohanna a levegőn át, úgy siet az autóáradat fel, fel, mind kapaszkodva a nagy diadalív boltjára, amely alatt kékköves láng tör ki, soha el nem aludva, az Ismeretlen katona megható sírjából. Ez Párizs, amint a diadal felé mutat és siet a francia nemzet egész lelke, egyetlen szimbólumban összefogva: diadal, diadal! A felhőkárpit szétszakad, egy fénykéve ráhull az Arc de triomphe két nagy szoborcsoportozatára s la szabadság ordító angyalának szárnyait bearanyozza,, mintha az újra repülni kezdene át a világon, hogy új szabadságot hozzon a népeknek a sok zsarnoki bukás után. Az angyal, mely a Marseillaiset kiáltja, a nép, mely rohan az Arc de triomphe felé, e nagy város, mely óriási szívverésben dobban s e nagyszerű nemzet, amelyet mi megérteni soha sem fogunk, egy dobbanatban olvad össze: diadal, diadal! Ez ő, Párizs, a franciák Párizsa.

Így zengenek azok, akik mindig mernek.

Szegény magyar mi, minket mindig vernek.

PÁRIZS, PÁRIZS, ÉRTHETETLEN PÁRIZS!

Törvénytörési tárgyalásokról szóló tudósításokban olvastam, hogy a legmegkínzottabb vádlottak is visszavágynak, önkéntelenül vonzódnak arra a helyre, ahol a bűncselekmény történt és nem tudják elkerülni. Így vonzott ki engem megint Neuilly, ahol a békelealázás internáltságát szenvedtük és bár nem akartam megnézni, folyton ott jártam a Chateau de Madrid körül, ahol a béke szomorú küldöttsége egyszer nehéz gondokban tanyázott.

De, amit most még jobban megfigyeltem, az volt, hogy mily bámulatos szorgalmú és igénytelen az a francia kisburzsoá, amelyet mi nem ismertünk, amely ennek az országnak óriási erejét és nagy erkölcsi tőkét jelent. Valljuk meg, velünk a német útleírások és a Zola-regények hitették el azt, hogy Franciaország a ledér nők és házasságtörések hazája. Mindez csak a külföldi szempontjából igaz. Amit Párizs ia külföldinek árul, az nem az ő igazi énye, nem az ő szíve.

Én a szívet is megtaláltam. Sok dolgú ember mindegyikére ráér és míg a francia TÉBE irodáját kerestem, bementem a „Kis barátok-téren” a Notre Dame de Victoire templomába. Mondhatom, templomban imádkozó

csoport még soha életemben jobban meg nem hatott. Így még nem láttam zokogni, mint itt azokat, akik bejönnek, a 'félhomályban mindegyik meggyújt egy gyertyát s azután néz maga elé. úgy látszik, azok járnak ide, akik a csatában elesett hozzátartozóikat siratják a győzelem szentje előtt. Feketeruhás nők, kik felállnak s hirtelen térdre hullnak, öreg asszonyok, kik egymást támogatják s előttem egy úr, egészen az én alakom, mintha magam volnék itt francia kiadásban, botra támaszkodva a tenyerébe hajtja arcát, merően maga elé néz, nem lát semmit s csak koronként hull le a könnye. Itt sír Párizsnak az a szíve, amelyet külföldinek soha meg nem mutat. Mert ne feledjük el, hogy két Franciaország van: egy, mely az utcák, van a külföld számára s egy másik, mely önmagáé, amelyet mi meg nem ismerünk, amely önmagát sokkal jobban szereti, mint bármely nemzet a maga országát. Mi csak a gyűlöletet kapjuk; a szeretetüket maguknak tartják és minden idegent, de úgy látom, főként minden magyart kizárnak belőle. Kívül a pontos etikett, gyönyörű grammatika és a végtelen udvariasság, benn mély elzárkózás s a szívnek olyan játéka, amelyet más emberfia meg nem ért s ezért nem is számít rá — és itt van minden más ország politikája Franciaországgal szemben elhibázva.

Miért mondom ezt, hogy két Franciaország van! Mert ezzel nekünk végre tisztába kell jönnünk. Ha mi megtalálnék az utat ahhoz, hogy belekapaszkodjunk Millerand levelébe, aki nemcsak megigérete, de feltételül is adta a békeszerződés aláírásakor a határkiigazítást, akkor francia probléma lenne a mi revízióinkból. Mert

legyünk tisztában azzal, hogy sem Prágában, sem Bukarestben egyetlen politikus nem mer felállni azzal, hogy igazi békét akar kötni Magyarországgal, míg Franciaország azt nem parancsolja neki, mert különben még aznap megbukik a parlamentjében. Ne várjunk emberfölötti cselekvést volt ellenségeinktől se, hanem képzeljük magunkat az ő helyzetükbe. Hiába látják be igazunkat, hiába látják be azt is, hogy önországuknak ártanak, ha a magyarral meg nem békülnek, hiába érzik, hogy egész hisztériás fegyverkezésük *egy* fegyvertelen néppel szemben csak az igazságtalanság tudatán nyugodhatik, míg kívül nem adnak nekik alkalmat, jelszót, ha kell, frázist, mint az amerikai mondja: platformot, addig ez az európai gubanc nem tud megmozdulni. Ha a francia politikusok ma azt látják, hogy Olaszország után Angliában tört ki — az angol nép józansága folytán, amelyre mindig számítottunk — legerősebben a magyar revízió gondolata, akkor elébevághatnak azzal, hogy Millerand levelére támaszkodva maguk kívánják az általuk teremtett új államok érdekében az igazi magyar békét. Franciaország akkor velünk szemben ki tud jönni abból a kettős szerepből, amely minket s mindenkit megtéveszt, abból a szerepből, hogy más szíve van befelé, mint kifelé: az egyik Neuillyban megalázza a magyar küldöttséget, a másik pedig sír a templomban. Amikor Masaryk azt mondta legutolsó üzenetében, hogy ő is gondolt arra, hogy a békeszerződésekben van javítani való, de óv mindenkit s óvja elsősorban saját urát, Franciaországot — mint ő mondja — egy dilettáns és nem teljes revíziótól, ennek egy gyógyszere van: ha a Millerand-levél alapján Francia-

ország maga alapos és végleges revíziót visz keresztül. míg ez nem történik meg, Párizs előttünk érthetetlen marad; vagy az egyik, vagy a másik oldalát nem fogjuk tudni felfogni azért, mert ő nem akarja s mert ő sem ért meg minket. Addig külföldiek vagyunk, akiknek árul olcsó portékát, de akik elől magát udvariassága mögött annál jobban elrejtí.

Ugyanaznap estéjén elmentem egyik mulató színházba, ahol nagy revüt adtak. Azt hiszem, most már két év óta adják. Amit a franciák ígértek nekem, hogy oly káprázatos látványosságban lesz részem, aminőt még nem láttam, nem vált be, mert az amerikai színházak már nagyon elkényeztettek. Azt a technikát, azt a tömeget, azt a dollárkiadást, amit Newyork mutatott, ma Franciaország nem tudja utánozni. De mutatott mást, nagy számban teljesen levetkőzött nőket és mikor kijöttem a színházból, mert nem várhattam meg az előadás végét, két szmokingos francia úr megszólított, megkérdezve, hogy melyik statisztanó kötötte le leginkább figyelmemet, mert ők szívesen bemutatnak. Ez iaz a Párizs, amely megtéveszt minket, ez az idegenek részére berendezett szórakozási kereskedés, amely mögött a nagy Franciaország eldugja igazi arcát és igazi szívét. A világnak ez az elkápráztatása a ledérséggel, kelti minden felületes emberben azt a hitet, hogy itt nincs más szív és nincs más társadalmi oszlop, mint amit a házasságtörő drábiák nekünk bemutatnak.

És én hazajöttem ezzel a gondolddal, hogy ha akadna magyar, aki a franciákkal megértetné, hogy azt a másik, azt az igazi francia szívüket találják meg, mikor rólunk

gondolkoznak, hogy beszéljenek velünk az ő hangjukon és ne cseh, román és szerb szócsöveken keresztül, ha akadna ilyen magyar, az volna az első, aki megértene Franciaországot és Franciaországgal először értetné meg a mi nagy problémánkat.

MARIANNE, KELLETT EZ NEKÜNK?

— Halló, Párizs? Madame Marianne, beszélhetnék önnel?

— Nem vagyok egészen ismeretlen, tizedfélévvel ezelőtt volt szíves engem Neuillyben internálni. Csupán azt szeretném megkérdezni, hogy érzi magát nagysád a stabilizáció utáni

— Ön győzött, Madame, s a kiváló és erős lotharingiai ember, Poincaré, stabilizálta az Ön frankját, ha jól olvasom, körülbelül egyötödén a régi franknak, tehát a francia frank négyötöde elveszett.

— Ön természetesen győzött, Madame, hiszen a mi koronánk csak tizennégyezerötszázad részét éri a réginek s az ön nagy ellensége, Németország, 1923 novemberében egybillió papírmárkát cserélt be egy aranymárkára. Azonban úgy emlékszem, hogy midőn nem ön győzött, hanem Németország, 1871-ben, az egészen másképp sikerült, amennyiben a német győzelemnek az eredménye az lett, hogy Németország nemcsak nem veszített el semmit pénzéből, hanem régi ezüstvalútája helyett (a tallért, délnémet forintot félretolva) Bismarck 1873 július 9-iki törvénye

ezzel a büszke mondattal kezdődik: „A Németországban eddig érvényes országos pénzrendszerek helyébe a birodalmi aranyérték lép.”

— Ön győzött, Madame, amint mondám, legyőzte önmagát is, mert ha Poincarénak az a nagy beszéde, amely 1928 február 3-án és 4-én a (képviselőházban az egész ülést lefoglalta, igazat mondott, akkor tizenöt-milliárd új adó behozatalával járt a franknak illetően megmentése is.

— Ön győzött, Madame. Már akkor, amikor szíves volt engem Neuillyben internálni, felkeresett az egyik legkiválóbb francia bankár és így szólt hozzám: „úgy hallom, hogy valószínűleg önből lesz a jövődő pénzügy-miniszter. Előre is fogadja irigységemet, mert nagyon könnyű egy legyőzött országban új adókat behozni, de mit szóljunk a népnek mi, mikor újra megterheljük és azt kérdezi, hogy miért győztünk?”

— Ismétlem, Madame, hogy teljesen tisztában vagyok az ön győzelmével, de ha számításaim nem csálnak, a háború önre nézve, sajnos, azzal végződött, hogy mindezek után Franciaország tartozik 550 millió angol fonttal Nagybritanniának hadiadósság fejében és, ha jól hallottam Newyorkban, 508 millió angol fonttal az Egyesült-Államoknak, ami több mint egymilliárd angol font adósság.

— Tudom, tudom. Mikor Neuillyben voltunk, akkor Clemenceau, az ön miniszterelnöke azt mondta: „a boche fog* mindent megfizetni” és Klotz, az akkori pénzügyminiszter, hja jól emlékszem, ugyebár Madame, azt mondta, hogy Franciaország jövője azon nyugszik, hogy Németországon be fognak hajtani 134 milliárd aranymárka jóvátételi összeget és 74 milliárd katonai nyugdíjat és így Franciaország meg van mentve. Két évvel később, 1921 májusában azután a jóvátételi bizottság megállapította, hogy ennyi ingóvagyon egész Európában nincs és leszállította az egész összeget 132 milliárdra. Miután azonban kitűnt, hogy Németországnak ez a vagyona sincs meg, 1924 áprilisában a Dawes-terv már csak 32 milliárdot követel Németországtól. Ha nem vagyok indiszkrét, megmondhatom, amit Dawesnek magának is megmondtam Washingtonban, hogy amily zseniális ez a terv, ép oly bizonyosan meg fog akadni az 1929—30-iki költségvetésnél, amikor Németországnak már nagyobb változó összeget kellene fizetnie.

— Ön győzött, Madame, de e győzelem nélkül ön sokkal gazdagabb volna. És még valami van, ami oly kicsi, hogy önt bizonyára nem érdekli. 1921-ben én azzal a tervvel léptem elő, hogy nem lehetne-e iaz egész európai kontinensen a frankértéket meghonosítani, amihez akkor a németeknek is volt hajlandóságuk. A terv az én nevem alatt született meg, de a magyar Colbert, Wekerle Sándor, volt annak pártolója, a frank szót ő kedvelte. Ne gondolja, Madame, hogy Wekerle Sándorral mi felleggjárom volnánk. Nagyon jól tudtuk, hogy addig, míg külön

államok vannak Európában, nem lehet egységes valutát csinálni, mert hiszen a pénzrendszer csak kifejezője az ország pénzügyi és gazdasági állapotának s így az állami szuverenitásba ütközik annak összekötése. De ia kísérlet ez lett volna, amiből egyszer kinőhetett volna a kontinens egységes pénzrendszere, még pedig az önök pénze, a francia frank alapján. És ez lett volna, Madame, az ön nagy diadala. A példa az volt, amint 1865-ben ön, Madame, megcsinálta a latin pénzuniót Franciaország, Svájc, Belgium, Olaszország, Görögország és Románia között. Ugyanúgy lehetett volna az összes európai valutákat visszavezetni ugyanarra az aranylapra, míg most az egyik aranyon, a másik dolláron, a harmadik a fonton nyugszik. Azok a különféle frankvaluták lassanként egymáshoz igazodtak volna, mert higgye el, Madame, hogy az élet sokkal hatalmasabb, mint minden győztes és legyőzött együtt. Ha ön azt mondja, Madame, hogy a latin uniót szét kellett bontani és az megbukott, ennek oka az volt, hogy a bimetallizmusra, vagyis arany-ezüst valutára helyezték önök és ennél fogva — mert a rosszabb pénz mindig kikergeti az országból a jobbat — előbb az ezüst kergette ki az aranyat és végül a háborúban a papíros kikergette mind a kettőt. Az aranyhoz kötött, valuták lassanként megerősödtek volna és itt állott volna egy frankvalutákkal ellátott Európa, amelyet Amerika nyomása előbb-utóbb a pénzrendszerek közeledésére vitt volna rá. Ez világtörténeti pont volt, Madame, amelyet ön nem vett észre s amelyből, ha győz, sokkal nagyobb diadalt arat, mint azzal a hadisarccal, amit most keres s azzal a sok adóssággal, amelyet Európának még

az Óceánon túlra ki kell majd fizetnie. Azért, bár minden európainak öröme az, hogy Franciaország ismét megtalálta nagy erényeit, a takarékossgot s a közérdek megbecsülését, jó elmerengeni azon, hogy mi lett volna, ha Franciaország először sajátmagát győzi le és azután minket, szegényeket.

Halló! ... Halló, halló! ... halló, halló, halló, halló... Ön nem felel, Madame, mert már régen letette a kagylót és én még mindig beszélek. Lássá, nőknél mindig így szoktam járni. Adieu!

NAGY FELLEG JÁR EURÓPA FELETT.

I.

A magyar problémát nekünk nemzetközi kérdéssé kell tenni, mert másképp megoldani nem lehet. Jártassuk ezen az eszünket, mert mindnyájunk fölött elég gond jár felleg képében. Ha már a székely beszédben benne vagyok, van a góbénak egy kitűnő kifejezése arra, ha egy ember tikkasztóan hat környezetére: azt mondja, olyan, mint a felleg. Ez a tikkasztó környezet pedig ma a nemzetközi politika s a felleg, mely fölöttünk jár láthatatlanul, melynek légköri nyomását azok érzik, akik a politika legtetetjén vannak, tudniillik Európa győztesei, a világ pénzügyi kérdése.

A világtörténet szempontjából az történt, hogy Amerika, fennállása óta először és az annyira hangoztatott Monroe-tan ellenére, mely Európát onnét és öt Európából kizárta, megmozdult, Wilson személyében ájtott a régi földrészre, hogy itt egy amerikai intézményt, a Népszövetséget létesítse. Ez volt a kezdet, a folytatás pedig az, hogy ebből az amerikai intézményből Amerika kimaradt. Ez azt jelenti, hogy az új épületnek már az alapjából hiányzik az az összetartó cement, amely nélkül az

sokáig meg nem állhat. Amerikát valóságos európai csömör fogta el és ez annál jobban növekszik, mennél inkább hiszik Franciaország érdektársai, hogy ők győztek a háborúban. Azok ma azt is képzelik, hogy Amerika teljesen visszavonult Európából. Ez nagy tévedés. Csak nem látják. Ott úszik az ő és a mi fejünk fölött ama rengeteg adósság alakjában, amelyet a győztes államok, hogy miniket leverjenek, Amerikától akkor kikönyörögtek, ma pedig megfizetni nem akarnak.

A Népszövetség játszhatja a maga kis játékait, leszerelhet, felszerelhet, ülésezhetik és az optánszörön törheti a fejét, beszélhet a rajnai kiürítésről és Locarnóról; valahányszor határozni akar, egy mumussal áll szemben s ez a nagy adósság kérdése. Végeredményben mindig ehhez kell igazodni. Az a láthatatlan valaki, aki ott ül köztük, bár személy szerint nincs ott, az új világ. Emlékezzünk, Wilson terve voltaképpen az volt, hogy a Népszövetséggel lefegyverezteti egész Európát. A Népszövetség alkotmánya, vagy mint ők mondják, a Covenant, lefegyverzés nélkül érthetetlen. Minket le is fegyvereztek s akkor megkezdődött a tárgyalás a győztesek lefegyverezéséről. Először kiküldtek egy bizottságot, az egy másik bizottságot és végre kisült, hogy még a felteendő kérdésekre nézve sem tudtak megegyezni, mert nem tudták, hogy Amerika mit akar. Tehát megfordították a kérdést: Ne beszéljünk egyelőre a szárazföldről, csak a tengeri leszerelést vegyük elő, itt mindjárt meg lehet tudni az új világ akaratát, sőt ő akarja a leszerelési konferenciát. Mikor azután Washingtonban összeültek, először elmaradt a lefegyverező államok közül kettő,

azután még egy, végül hárman maradtak, Anglia, Amerika és Japán és ezek hárman nem tudtak megegyezni. Most Európa gondolt egyet és a leszerelést új formában akarta Amerika nélkül megoldani, tehát a leginkább izgatott két fél, Anglia és Franciaország, amint most néhány hónapja olvastuk, a hadihajókra külön leszerelési programot állított fel. Mihelyt ez a lapokban megjelent, megkezdődött a rejtélyes mozgolódás a tenger színe alatt és később ugyebár már azt olvastuk, hogy a vízbe esett az egész szerződés, mert valaki nem járult hozzá, aki nincs Európában és ez: Amerika. Amerika átsóhajtott az Óceánon és elfújta a francia-angol töredékes leszerelés utolsó reményét.

Tehát a Népszövetség, vagy Európa hatalmai még magukat sem szerelhetik le addig, míg onnét a túlsó partról Uncle Sam abba bele nem egyezik.

Most itt van a másik kérdés, amely nélkül mi magyarok sem tudunk előbbre jutni, a Rajnavidék kiürítésének problémája. Nem tudunk előbbre jutni lázért, mert Németország természetesen nem jöhet a mi segítségünkre addig, míg a Rajnáról Franciaország és Anglia ki nem mennek. Az ember most már azt hinné, hogy ez igen egyszerű dolog, hiszen a versaillesi szerződésben benne van, hogy 1935-ben megszűnik a Rajnavidék idegen megszállása és legfeljebb technikai kérdéseket kell megoldani. Mit látunk? A németek és Briand nem tudnak megegyezni, legfeljebb csak bizottságosdizni, azért, mert mindenkinek eszébe jut az az Amerika, aki nincs ott és aki nagy felleg alakjában a pénzügyi problémát tartja a fejünk fölött.

Méltóztassék megfigyelni a genfi tárgyalásokat. Abban a pillanatban, mihelyt ezt a szót „adósság” ki mondják, minden probléma megfordult és az egész társaság úgy néz Washington felé, hogy vájjon milyen intő jelet fognak ott adni. Ezt a fellegjárást azután nemcsak a tenger tükrözi vissza, nemcsak a Rajna vize, hanem minden legnagyobb vagy legkisebb kérdés is, amit ez a szerencsétlen torzszülött, a Népszövetség, a maga suta alakjával elintézni szeretne.

Amerika igenis, itt van Európában az ő dollárhatalmával és az egész jövő attól függ, hogy az Amerikai Egyesült-Államok milyen feltételeket fognak kikötni akkor, mikor elengedik a győztes európai államok adósságát. És most már látjuk, hogy ez a nagy felhő, amelyet senki sem akar észrevenni, de mindenkinek a lelkét nyomja, Magyarországnak a reménysége. Hogy Amerika elengedi-e azt a rengeteg milliárdot az ő volt fegyvertársainak (kivéve Angliát, aki pontosan fizet) vagy nem engedi el, ettől függ Franciaország és a kisantant egész gazdasági jövője. Az amerikai ökölnök egyetlen csapása mindegyiknek a költségvetését összedönti és adózóikat kétségbeesésbe hajthatja. Ha pedig Amerika nem akar ezen az úton menni, akkor joga van feltételeket szabni, ha törli sok jószívvvel adott milliárdját, amelyért — igazat szólva — semmit sem kapott. Hogy milyen feltételek mellett törli, az attól függ, hogy Amerika császára, királya és ura: a yankee-közvélemény mit fog követelni Európától. És most már mi magyarok gondolkozzunk, itt van a felhőnek az a csücske, amelyből reánk, ha okosak leszünk, áldásos eső tud még lehullani.

II.

Miért tudta Európában mindenki, kivéve az érdekelteket, hogy I. Ferenc József halála után az osztrák-magyar monarchia külső vagy belső okokból szét fog bomlani! Azért tudta, mert a monarchia nem tudta megoldani egyetlen kérdését sem; vámterülete felmondásra szólt, katonai szervezete ingadozott és nem volt oly nagy vagy kis probléma, a magyar vezényszótól kezdve a Gotterhalteig, az olasz egyetemtől az osztrák alkotmányig, amelyen meg ne akadt volna.

A tehetetlenség halálos lárvája rajta volt a monarchián.

Miért hisszük mi, kivéve az érdekelt győztes államokat, hogy Európa mai térképe nem maradhat fenni? Azért hisszük, mert a győztes államok sem tudják Európának egyetlen kérdését sem megoldani. Kezdve a leszereléstől a vízumrendeletig, a Népszövetség szerkezetétől a pénzügyi kérdésekig, mihelyt valamihez hozzányúlnak, mintha kénköves lángok lövelnének ki az elvárásolt tárgyból, elejtik a problémát és többé nem mernek hozzányúlni.

A tehetetlenség álarca már itt van rajtunk, elfödi egész Európa ábrázatát.

Miközben ez történik, a győztesek fölött s ezért azután fölöttünk is, a nagy felhő mindjobban kiterjed. Ez a felleg az, amely míg szét nem bomlik, míg le nem hull, vagy jégeső vagy áldást hozó zápor alakjában, addig itt megmozdulni nem lehet s addig igazi béke minnes. Aki hamarabb észreveszi a felhő járását, aki jobban meg

tudja figyelni és saját országa részére kihasználja, az fogja megmutatni Európa igazi békéjének történetiszabta útját, az élet útját és nem a halálét.

E felhő felé nézzünk tehát, jó magyaram. Nincs fontosabb, mint hogy megértsük most a szelek járását, mert minden tőlük függ, a te életed s az enyém, a gyermekeinké s minden elkövetkezendőké. Ha most is elszalasztjuk az alkalmat, akkor századok kell hogy elmúljanak, míg itt életképes Magyarország és Európa teremhet.

A felhő jelentkezése pedig íme ez: Mikor a világegyetem vége volt s vérmámorban haldoklók jajjá és nyomorultak fohászkodásai között Európa megszűnt a fegyverek tényétől, akkor Párizsban két ember tudta azt, hogy mit akar: az egyik volt Clemenceau, a tigris, a másik az angol pénzügyi szakértő, John Maynard Keynes. Clemenceau azt mondta, hogy Németországot összetöri, gúzsbaköti és megsarcolja úgy, hogy pénzből, munkájából a győzteseket kárpótolja és gazdaggá teszi. Maynard Keynes azt mondta, hogy vagy megkötözik Németországot és szövetségeseit és akkor nem kapnak tőlük pénzt, vagy nem kötözik meg és akkor pénzt kérhetnek tőle. Az angol pénzügyi szakértő kisebbségben maradt és otthagya a párizsi konferenciát. Mindaz, ami azóta történt, az angol szakértőt igazolta és bebizonyította, hogy Clemenceau irigységszülte terve egész Európát, tehát Franciaországot és a győzteseket is, mind tönkre teszi, mert abban a pillanatban, amikor a terv működni akart volna, megjelent Európa fölött a nagy felleg, Amerika, és bemutatta azt a számlát, amellyel neki a győztesek tartoznak. A számla megdöbbentő volt, 56 milliárd pengő,

2 milliárd angol font az a kifizetetlen kontó, amelyet az Újvilág az Óvilág elé tárt és amely ma is nagyjában itt gomolyog fölöttünk, irtózatossá méhében hordva a jövőt. A helyzet az volt, hogy angol fontokban beszélve, Nagybritannia tartozott Amerikának 850 millió fonttal, Franciaország 550 millióval, Olaszország 325 millióval s a többivel a kisebb államok, Belgium, Szerbia stb. Emellett Anglia hitelezőjévé lett Franciaországnak, Olaszországnak és Oroszországnak is, mindegyiknek körülbelül 500 millió font erejéig. Franciaország megint hitelezője volt Olaszországnak és, sajnos, Oroszországnak, amely utóbbin hiába próbálja 160 millió fontját behajtani. Ez a szörnyű teher, mely Európa fölött jár, ma annyiban rendeződött, hogy Anglia megegyezett az Egyesült-Államokkal, az 30 százalékát elengedte az adósságnak és Anglia törlesztéért izzadva, bár öneki nem fizetnek. Azóta több külföldi állam politikusa felszólalt és hibáztatta, hogy Anglia miért kezdett fizetni, mikor ők még nincsenek ennyire. De ezek elfelejtették azt, hogy Nagybritannia nemcsak a világ első birodalma, hanem a világ első kereskedője is és neki ép úgy kötelessége volt fennmaradása érdekében a kereskedelmi hitelét fenntartani, amint a budapesti nagybankok kénytelenek voltak kifizetni a külföldön levő adósságaikat, dacára annak, hogy az ő magyar adósaik nekik papiroskoronában fizettek.

A nagy felhő tehát itt van és ugyanakkor Franciaországnak az a terve, hogy Németországot vérig zsarolja, nem sikerült. A jóvátételi bizottság csődöt mondott és mikor Poincaré a legbrutálisabb eszközökhöz nyúlt, mennél szörnyebben rombolt a dühében, annál jobban

tönkretette a német pénzt és ennél fogva Németország annál kevésbé tudott fizetni. Hogy hova jutott ezáltal a gyűlölködés politikája, legjobban az bizonyítja, hogy míg békeidőben, 1913-ban, Németország összes kibocsátott márkája 2.1 milliárd volt, a Ruhr-megszállás idején, 1923 novemberében, 483 trillió papírmárka úszott, — olyan szám, amelyet eddig csak a bacillusok megszámlálásánál tudott a tudomány papírra vetni. A német pénznek és ezáltal a német fizetés lehetőségének ez a szörnyű leromlása oly fantasztikus, hogy csak egy kitűnő valutapolitikus szellemes magyarázatával érthető meg. Ha valaki 1913-ban egy márkát kölcsönvett és 1923-ban, tehát tíz évvel később, papíregymárkásokban akarta volna annak ellenértékét lefizetni, akkor huszonötezer évig kellett volna számolnia egyfolytában, míg adósságát kifizeti. Európa akkor horkant fel, mikor ez a bosszúhadjárat a német pénzt tönkretette, mert hiszen miből fizessenek Amerikának, ha Németországnak nem lesz pénze? Így kellett Amerikából behozatni azt a Dawes szakértőt, a képviselőház alelnökét, aki, látva a jóvátételi bizottság teljes tehetetlenségét, 1924 április 9-én a híres Dawes-tervet ajánlotta, mert javaslattételre a békeszerződés szerint joga sem volt. De senki sem merte visszautasítani és így az Európa fölött járó felhő új formát kapott. a Dawes-terv alakjában. Amint Dawesnek magának Washingtonban megmondtam, ez a terv most fog megakadni és akkor a felhőnek megint új alakot kell nyernie. Megakad pedig azért, mert 1928 szeptember 1-én állt be a terv szerint az az időpont, amikor Németországgal szemben a kíméleti idő lejár és a német birodalomnak

két és félmilliárd aranymárkát kell évenként fizetnie. Megakad a terv azért, mert az összeg óriási és mert a nagy felhőkből így kijönni nem lehet.

Newyorki bankárbarátaim figyelmeztettek arra, amiben teljesen egyetértek velük, hogy a Dawes-terv ennek dacára zseniális volt. Először azért, mert lehetővé tette, hogy Németország új valutát kapjon, még pedig lehetővé tette azáltal, hogy az antanthatalmakat rávette egy oly ellenőrző bizottság kiküldésére, amelynek szabályzata IV. szakaszában kiköti, hogy az antantbizottságnak első kötelessége a *német* (!) valuta stabilitása fölött való örökös. Másodszor zseniális volt azért, mert Franciaországot kiábrándította abból a bolond álomból, melybe Poincaré ringatta, mert a háború óta minden francia papagáj utánamondotta, hogy nekik 1.32 milliárd aranymárkát kell kapniok. Ilyen összeg nincs Európában, tehát nem is kapható és ebből sem Franciaországot talpraállítani, sem az antantállamok amerikai adósságát kifizetni nem lehet. Nem érte el a Dawes-terv célját azért, mert nem tudta Franciaországot rávenni, hogy határozott összegben állapotodjék meg, vagyis árulja el, hogy hány évig kívánja Németországot megfejni, mert olyan ember nincs, aki azért törlesztene, hogy az adóssága ezáltal még emelkedjék.

Most már a Dawes-terv következtében a mi felhők úgy járt, hogy Németország majdnem ötmilliárd aranymárkát izzadott ki eddig, tehát körülbelül annyit, mint amennyit Bismarck elszedett 1871-ben a franciáktól. Most már kvittek lennének. De miből fizette ezt Németországi Nem a kiviteléből, hiszen ugyanakkor az antantállamok

elzárkóztak a német iparcikkek elől és Németország kereskedelmi mérlege passzív, hanem fizetett úgy, hogy amint a most 1928 szeptemberben Kölnben tartott bankárgyűlés pontosan megállapította, Németország több mint öt-milliárd aranymárkát vett kölcsön Amerikától és ezzel magángazdasága eladósodott. Ott vagyunk tehát megint, ahol voltunk, benne a felhőben: amit Franciaország kapott, azzal Németország Amerikának tartozik és Amerikától függ, hogy mennyi ideig ad Németországnak olyan pénzt, amiből az Franciaországot fizetheti, hogy Franciaország képes legyen amerikai adósságát törleszteni. A cirro-cumulus felhők különös alakja tárul elénk, amikor itt úszik fölöttünk ez a nagy pénzügyi teher, amelyhez hasonló a világon nem volt. Ezért van az, hogy a felhőből kiszálló villanyszikrák gyújtanak fel minden európai problémát. Ebben a felhőben kell lenni annak a magnak, amely Európa jövőjét magával hozza és hozza talán a mi reménységünket.

CANCELLATION.

Hát ez mi legyen? új betegségi új gyógymód, vágj talán új világnyelv? Nem, egyik sem, kedves olvasóm, ez megint a nagy felleg, amely fölöttünk jár és már kezd egy jelmondatban kidomborodni. Az amerikai elnökválasztási küzdelemben az egyik slogan, ami alatt az amerikai politikai jelszót ért, a cancellation volt. Európai nyelvre fordítva jelenti azt a kérdést, hogy Amerika elengedi-e és milyen feltételek mellett Európának a töméntelen adósságot.

A győztes európai államok, Franciaországgal az élükön, mindig azon mesterkedtek, hogy az Egyesült-Államokat rávegyék arra, hogy kapcsolja össze az ő adósságuk kérdését a német jóvátétellel, ami körülbelül azt jelentette volna, hogy ők kiugranak a középből. Németország és Amerika álljanak a számlának a két felén, az egyik a Követel, a másik a Tartozik oldalon. Nem hat-szor, de tizenhatszor megpróbálta ezt Franciaország, hogy kijusson a felhőből, míg az amerikai pénzügyi államtitkár 1923 október 16-án a következő, ép oly világos, épp oly félreérthetetlen, mint amilyen amerikai kijelentést tette:

— Az európai szövetségesek hadiadóssága nem csökkenti Németország fizetési képességét s ennek elenge-

dése nem növelné Németország életképességét, ennél fogva a két kérdés nem kapcsolható össze.

Hát mélyen tisztelt diplomata urak, ez végre világos beszéd; goromba, de becsületes és egészséges. Az amerikai elnökválasztáson nem akadt olyan ember Amerikában, aki elő mert volna állni azzal, hogy az 56.000 millió pengőt (kétmilliárd fontot) az amerikai nép egyszerűen engedje el azoknak, akik az ő fegyvereivel és az ő pénzével legyűrték Európa többi részét. Hozzá kell tennem, hogy az a fitymálás, amellyel az európai győztes államok Amerikának a háborúban való szerepét most utólag emlegetni szokták és az, hogy éppen Franciaországban robbant ki többször az a szó, hogy az Unió most Shylockja Európának, nem javította a döntő amerikai pénzügyi köröknek Európa iránti hajlandóságát, amint azt ott kint tapasztaltam. Ily módon egyelőre semmire sem fognak menni az amerikusokkal s azok mindjobban meg fognak vadulni.

Ha Európa azt akarja, hogy Amerika ezt a szörnyű terhet, amely alatt egyszerűen elvérezhetik, elengedje neki, akkor meg kell mondania, hogy mit ad ő ehelyett Amerikának. Közvetlenül az amerikai elnökválasztás után minden politikai valószínűség szerint előállott az a nyugalmi pillanat, amikor az amerikai törvényhozás ezt a kérdést előveszi és esetleg hajlandó lesz megfelelő feltételek mellett az adósságokat el is engedni. Aki azonban ily feltételekről gondolkodik, annak bele kell élnie magát az amerikai nép eszmekörébe és ne próbáljon kicsinyes európai gondolatokat felvetni, mert ezekkel felsül. Tévedés azt hinni, hogy Amerika ebből

üzletet akar csinálni. Azok, akik az Újvilág lakóiban nem látnak mást, mint a moneymakereket, pénzcsinálókat, azok el vannak kápráztatva. Ez nagy tévedés. Az amerikai lélek legmélyén nagy és önzetlen érzelmek vannak és aki ezt tudja, az tud is velük bánni. Csak ezekre az érzelmekre építve tud Európa a jelenlegi körülmények között Amerikától pénzügyi előnyt szerezni. Mi magyarok ezt tudjuk. Miért volt az, hogy Amerika, amelynek semmi köze nem volt a magyar szabadságharchoz, 1851-ben Fillmore elnök parancsára a Mississippi naszádot elküldte Kisásziába, hogy Kossuth Lajost a török fogságból kiszabadítsa? Miért volt az, hogy a világháború befejezése után előbb Hoover, a mostani új elnök, szervezett egy óriási, Európa szegényeit felsegítő mozgalmat, azután pedig a különféle amerikai társaságok versenyeztek egymással az európai jótékonyágban¹? Miért volt az, hogy az a Smith Jeremiás, akit a Népszövetség amerikai létére küldött Magyarország pénzügyi ellenőrzésére s aki nem tartozik Amerika gazdag emberei közé, visszaadta azt az összeget a szegény Magyarországnak, amely az ő tiszteletdíja lett volna? Miért volt az, hogy a győztesek győzője, az Unió, nem kért tőlünk egy cent hadikárpótlást sem, mikor kedves testvérünk Ausztria is kiszakította belőlünk Nyugatmagyarországot? Ezek a jelek azt mutatják, hogy az amerikai nép leglelke csak nagy, ideális eszmék által mozgatható meg és ezek kedvéért hajlandó pénzügyi áldozatra, annál is inkább, mert úszik a gazdagságban. Olyan ország, ahol az, akinek 3500 dollárnál (20.000 pengőnél) kisebb a jövedelme, nem fizet adót és ahol azon disputálnak a parla-

mentben, hogy 180 vagy 200 millió dollárt fizessenek-e vissza az adózóknak a befolyt állami jövedelmekből, nem kicsinyes. Amerika hajlandó lesz, legjobb meggyőződései, szerint, a cancellation keresztülvinni, elengedni Európa adósságait s ettől a szörnyű tehertől a győzteseket megszabadítani, ha ezáltal be tudja fejezni a világbékét. Mert a világháborút ő fejezte be.

Az elengedésnek a feltételei lehetségesek, de nem a mostani Népszövetséggel, nem a mostani határokkal és nem a mostani gyűlölködéssel. Elsősorban Európa egyik felének, a győzteseknek folytonos birkózása az, ami megakasztja, hogy Amerika a pénzügyi esze helyett a nagy szívét vegye elő. Még a legtávolabbi amerikai lapok is közölték abbéli indítványomat, amit Newyorkban tettem, hogy Amerika ne adjon kölcsönt olyan európai államnak, amely fegyverkezik. Ezt ők amerikai gondolatnak tartották és ennek az amerikai gondolatnak a folytatása az, hogy a cancellationt lehet olyan feltételekhez kötni, amelyek Európa békéjét meghozzák. És mert Amerika ma is Wilson igazi pontjai alapján áll, mert megcsalatra látja ideáljait úgy a Népszövetség mostani alakulata, mint a mostani békék által, mert nem érti meg, hogy miért engedje el ennek az Európának azt az 56 milliárdot és annak kamatait, azért igenis, megvan a lehetősége annak, hogy Európa oly feltételeket állítson össze, melyek mellett az Újvilág erre a nagy áldozatra hajlandó lesz.

És mert mi magyarok vagyunk a legjobban elnyomottak, legjobban szorulunk békére és kíméletre, ezért elsősorban nekünk kötelességünk, hogy még legyőzőink észjárását is megelőzve, egész Európa érdekében próbál-

közzünk olyan gondolatokkal, amelyek az amerikai közvéleményre hatva, a nagy felhőgomolyt széjjeloszthatják.

Ez a cancellation lesz a próbája annak, hogy 1918-tól kezdve az emberiség a középkor után csakugyan belépett-e az új korszakba.

G. WELLS, NEW YORK.

Drága uram, Gabriel!

Én sohasem láttam önt. Newyorkban annyit hallottam önről, hogy Amerika legelső ritkaság-ódonásza s a drága kéziratok szakértője. Itthon Siklóssy László barátom közléséből tudtam meg, hogy a Pesti Hírlapot olvassa s a Nemzeti Múzeumnak egy gyönyörű Corvinát ajándékozott. Most érkezett el hozzám „Intimations” (Célzások) című új könyvének példánya, melyhez nem kisebb ember, mint a londoni Observer világhírű szerkesztője, Garwin, irt előszót. A könyv rövid, szaggatott igazmondások gyűjteménye, amelyeket ön Nagybritannia és Amerika legnagyobb lapjaiban elhelyezett. Mikor befejeztem nagy bátorsággal teljes munkájának olvasását, azt éreztem, hogy a nagy Óceánon át valaki kitalálta azt a gondolatot, amelyért én itt Európában küzdök. Ön tudja, hogy nekem Amerika csak a magyar problémát jelenti. Ami azon kívül van, azt idegrendszerem nem képes felfogni s most ön ugyanazt vallja, amit én, hogy Amerika óriási hatalmával rendbehozhatja Európát, ha a győztesek adósságának rendezését feltételekhez köti, s ez a feltétel egy új térkép s a magyar igazság helyreállítása. Ennélfogva a jelszó: Cancellation, — új európai rend fejében! Ez az az óriási cél, amelyért önnek ott s ne-

kem itt ezután küzdenünk kell és semmi másért nem is érdemes küzdeni.

Az a reménységem, hogy az ön kis könyve a magyar közönség széles rétegeihez fog kerülni. Addig is kiszívtam belőle azt, hogy mindazok a nagy lapok, amelyekbe ön belekiáltott érdemes, de roppant izgató szavával, nem zárkóztak el ama gondolat elől, amelyet ön ott s én itt hirdetek. Hogy kétségbeesni nincs okunk, mutatja a Chicago Sunday Tribune. Ez a nagy középnyugati sajtóhatalmasság, amely eddig soha egy jó szót nem szólt Magyarország mellett, ez a lap most színes mellékleten először adja ki Amerikában a párizsi külvárosi békeké által teremtett Európa új térképét s azután felsóhajt, mondván: „Ezt a térképet vagy erőszakkal, vagy politikai és gazdasági alkalmazkodás fokozatos művével vagy talán mindkettővel, de meg kell változtatni.” Jellemző, hogy egyszerűen nevetségesnek tartja azt, hogy rosszul informálva annyit odaadtak Magyarországból Romániának. Ez a chicagói buborék már az amerikai nép lelkéből tör ki, amely kezd ráeszmélni arra, hogy Washington igazságait Párizsban kijátszották. Nemcsak Wilson híveiben, kik látják, hogy a kiváló tudós professzori gondolatát nem értette meg Európa, hanem a többi amerikaiakban is feltámad az az érzés, hogy itt valami nincs jól, Amerika nevével, nagy eszméivel és pénzével valaki csúfosan visszaélt. Aki visszaélt önökkel, az az antant. Ettől a mélyen rágódó és most már bugyborékoló érzéstől csak egy lépés kell odáig, hogy az Unió azt kiáltsa: „Én fejeztem be a világháborút, tehát én akarom a világbékét is megteremtteni.”

Nem, nem, ne gondolja, hogy kicsinyességből vagy keserúségből nem látom azt, hogy Amerika nem akar belekeveredni az európai bonyodalomba. Nem is erről van szó. Amerikának egy amerikai, jobban mondva világproblémát kell megoldania és ez az, hogy az ő pénzét mindaddig követelje a győztesektől, míg a győztesek le nem győzik önmagukat s meg nem hódolnak Amerika nagy eszményei előtt. Az ön könyvecskéje közli azt, amit eddig nem tudtunk, hogy már Harding amerikai elnök, aki hivatalos utazás közben hirtelen meghalt, azon gondolkozott, hogy a torz Népszövetség helyett, amely megcsúfolta Amerikának ezt a nagy ábrándját, a népek kongresszusát hívja össze, amelyen együtt lennének győzők, legyőzöttek és az alakítaná ki az igazi békét. Ez a gondolat az, amely megint Amerikát jelenti, azt a nagy Amerikát, amelyben mi reménykedünk. Ez az amerikai kezdeményezés jelentené azt, hogy felszabadulnak a lelkek és a világtörténelemnek új korszaka kezdődik, amelyet az angol-szász fajnak kell ezentúl vezetnie, hogy az emberiség interkontinentális egyensúlyát megteremtse. úgy képelem, hogy Amerika három feltételhez köthetné a kétmilliárd font adósságnak elengedését, amely napról-napra égetőbben fáj azoknak, akik eddig győzteseknek képzelték magukat. Ez a három feltétel a következő: 1. A jóvátétel további gondolatát el kell ejteni és nem fenyegetni becsületesen iparkodó embereket minduntalan azzal, hogy még ezután is jóvátételi terhet gördítenek rájuk. Ez a bizonytalanság Amerika és Európa tőkepiacait mozdulatlanságra kényszeríti. 2. A második követelés az lenne, hogy Európa oly térképet kapjon, amely

országokat igazán nemzetiségi határok szerint és a gazdasági egységeket a világ gazdasági törvényei értelmében állítja helyre. 3. Franciaország határozott összegben állapodjék meg Németországgal és ne kívánja azt, hogy ez a nagy nép, amelynek iparkodása már Zeppelin alakjában is átrepült önökhöz, rabszolgaságra legyen kárhóztatva és visszariadjon saját adósságainak törlesztésétől azért, mert minél többet fizet, annál többet követelnek tőle.

Drága uram, Gabriel, könyvének ehhez a részéhez érve, azt látom, hogy ön meg tudja magát értetni Amerikával, mikor így kiált fel: „Amerika ne felejtse el, hogy Európa a mi anyánk!” Mikor ezt a hangot megüti, akkor önnek eszébe jut az, hogy ön sem volt mindig yankee, hanem negyven évvel ezelőtt ebben a mi kis, most csonka országunkban született és azóta ment át Amerikába, hogy ott egy nagy hivatásnak éljen. Mikor ön az európai anyát juttatja Amerikának eszébe, akkor eszébe jutott az ön magyar anyja, magyar születése s ezért biztos vagyok abban, hogy további munkásságával segíteni fog a nagy revízió gondolatát Amerikával megértetni. Ezt fogom önnek köszönni akkor, kedves barátom, Gábor.

BRAVÓ ÉS EBADTA!

Nézem az új francia költségvetést. Hát vagy vak vagyok, vagy hallucinálok, de ez, méreteitől eltekintve, szakasztott ugyanaz, mint az 1871. évi francia büdzsét, azzal a különbséggel, hogy akkor Franciaországot legyőzték, most pedig győzött. A méreteitől eltekintve — mondom — mert hiszen 1871-ben hangzott el a francia parlamentben az a híres mondás, mikor az első milliárdfrankos költségvetés a ház asztalára került: „Uraim, nézzék meg ezt a milliárdot, soha többé nem fogják vizontlátni.” Ellenben Franciaország költségvetését 1871-ben jellemezte az, hogy a fogyasztási adókat a végsőkéig kellett fokozni, a bizonytalanság érzete folytán a hadiköltséget növelni és a költségvetés felét adóssági kamatokra kellett költeni. Most az 1929. évi Poincaré-költségvetés szórói-szóra ezt teszi. Maguk a franciák panaszzolják, hogy a produktív kiadásokkal mostohán bánik az állam. A győztes Franciaország adósságterhe több mint felét megeszi összes bevételeinek. Most is katonai bizonytalanság gyötri s ezért egymilliárddal növeli a hadsereg és hajóraj költségét, de mert ez az egymilliárd felborítaná a költségvetést, beleilleszti azt a jóvátételi számadásba. Ennélfogva Németországtól várja a francia hadsereg erejének növelését, amely csak akkor lehet-

séges, ha a Dawes-terv fenn nem akad. Tehát a francia hadsereg sorsa is beleakadt a Dawes-tervbe. Bravó!

Csak a vak nem látja, hogy sem keleten, sem nyugaton ez a helyzet sokáig nem tartható. Romániának stabilizálnia kell, mert különben széthull gazdasága az óriási kamatláb terhe alatt, Franciaországnak pedig meg kell mozdulnia és ha a németeket nem hagyja el politikai érzékük, amely, sajnos, Bismarck visszalépése óta mindig elhagyja őket, akkor nem ők sürgetik a rajnai tartományok kiürítését, hanem megvárják, míg Franciaország fogja kérni őket, hogy végre egyezzenek meg a jóvátétel számszerű összegében, mert ha nem tudnak megegyezni, Franciaország nem tudja piacra vinni azokat a német értékpapírokat, amelyekkel adósságait fedezheti. Hogy nem kellene sokáig várni, bizonyítja az, hogy Franciaország, amely jelenleg csak a kamatokat fizeti a Mellon-Béranger amerikai-francia megegyezés szerint, amit azonban Poincaré nem akar elfogadni, ebben az évben 400 millió dollárt köteles Amerikának fizetni külön törlesztésképpen. Ezt költségvetéséből nem tudja előteremteni. Ha addig vagy Amerika el nem engedi az adósságokat, vagy Németország a Rajnavidék kiürítése fejében nem lesz olyan jó, hogy egy összegben megállapodjék Franciaországgal, akkor a francia pénzügyek felborulnak. Reménységem az, hogy Németország hidegvérrel kitart addig, amíg Franciaország fogja követelni, hogy végre vállaljon, nem 132 milliárdot, hanem talán 32 milliárd aranymárkát. Reménységem az is, hogy az amerikai Unió, mint a világ ura, nem engedi magát még egyszer lóvá tenni és csak akkor engedi el az európai

győztesek adósságait, ha azok Európa megélhetését megfelelő országhatárok között biztosítják.

Ez a francia költségvetés egyúttal magyar kérdés is, mert ne feledjük el, hogy a, mi jóvátételünk kérdése még nincs elintézve. Románia oly merész volt, hogy az optánszörben kibökte azt, hogy ő számít a magyar jóvátételre és a körülöttünk lévő országok, amelyeknek költségvetése nincs irigylésreméltó állapotban, fenekednek, hogy a népszövetségi kölcsön lejárta után nekünk még jóvátételi számlát mutassanak be. Mondanom sem kell, hogy ezt mi nem tudjuk fizetni öngyilkosság nélkül. De a védekezést ez ellen már most meg kell kezdeni és a kormány ezért jól tenné, ha minden olyan költséget, oly állami kiadást, ami egyszerűen hencegésnek tűnik fel a külföld előtt, a folytonos pénzügyi feleslegtől kezdve a lillafüredi óriási szálló tornyáig, egyszerűen mellőzne, mert mindezeknek igen keserű vége lehet, ha idejekorán meg nem kezdjük az ellenünk így felingerelt külföldi közvélemény leszerelését.

És amint így magamban elmélkedem a nagy veszedelmek fölött, amelyek Európát és Magyarországot érhetik, ha idejekorán mindketten nem rázzák le magukról ezt a szörnyű varázst, ha nem védekezünk előre, úgy érzem magam, mint mikor a beteg súlyos idegbajban folyton növekvő számú ópiumcseppeket kap. Az orvos azt hiszi, hogy nyugodt, de látszólag lekötött idegei mögött nagy viharok tombolnak benne, mert lidércnyomást érez egész gondolkodása. Kiáltani akar és nem tud. Mint európaikat és mint magyart — mert sorsunk össze van kötve ezzel a földrészszel — kettős lidércnyomás szorít,

amelytől nem tudok szabadulni, s mert azt hiszem, hogy senki sem hallgat rám, kétségbeesésemben csak az, jut eszembe, hogy egyaránt vagyok nyugatnak és keletnek fia s kettős sóhajtás tör ki belőlem Európáért és Magyarországért: Bravó és ebadta!

A JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYE.

A Koszorú-utca és Stáció-utca sarkán állott kis sárga házban egyszerre láttak napvilágot Jókainak „A jövő század regénye” és e sorok írója. Alig több mint félszázada ennek és mindaz, amit ő megálmodott, beteljesedett. Megvolt a világháború és megérkezett a parlamenti klotúr, Oroszország (csakugyan összeomlott és a háború legfőbb fegyvere a repülőgép lett. Világosan a repülőgép és nem a léghajó, almit akkor Jókainak senki sem akart elhinni. Ennek a regénynek van egy előszava, amelyet a türelmetlen olvasók át szoktak lapozni, holott ebben vannak a nagy lángelmének legnagyobb és legteljesebben bevált politikai próféciai. Világosan megmondja, hogy erre a repülőgépre van építve egész munkája, „egy találmányra, mely a világot át fogja alakítani. Tudom, hogy ezért azt fogják rám mondani, hogy bolond vagyok, hanem hát igen jó társaságban leszek. Fultonra 1805-ben kimondta a párizsi tudományos akadémia, hogy bolond, mert azt állította, hogy gőzzel lehet hajókat hajtani. Grey-re a vasutak eszméjéért 1815-ben az Edinburgh Rewiew kimondta, hogy bolond s Stephensont a gőzmozdonyért az angol parlament előkelő tagjai az örültek házába akarták csukatni 1825-ben. Én pedig hiszek annak a találmánynak létrejövetelében, amiért Ika-

rusztól kezdve Coxwellig és Lamountainig annyian keresték az ég rejtélyének megoldását s jártak az égben, nem találva, amit kerestek. Egyszer majd megtalálja valaki”.

És akkor Jókai levonja a végső következtetést: Ez új világ, amelyet már 1872-ben maga előtt látott, Amerika uralma alá kerül. Ezt ő így mondja el: „A túlnépesült ó világ kiömleszti szélein a tajtékot s mindaz, amit magából kivet, siet az újvilágba. Ott még van tér elég. S ez elemek túlszaporodása megváltoztatja Amerika mostani jellemét, a sok hazasíró eszme befolyást követel Európa ügyeibe s ez Északamerikának könnyű lesz, a közlekedés tökéletesülte közelebb viszi hozzá az óvilágot.”

Íme a lángész látománya. A világháború megszülte a repülőgép elsőbbségét s a repülőtechnika magával hozza a legnagyobb kontinensnek, az egy tagba szakadt Amerikai Egyesült-Államok uralmát. Jókainak ma már nem kellene prófétának lennie, sem a bolond jelzőtől félnie, csak alkalmaznia kellene bámulatos látománynak kézzelfogható következményeit.

A repülőtechnika mellett minden találmány, amely ezután születik, ellentétben van a párizskülvárosi békék által szétdarabolt Európával, tehát vagy ezeket a térképeket kell szétszakítani, és akkor elmászunk lassan a földön, amíg az újvilág röpül, vagy minden feltalálót és lángészt be kell csukni, mert ezeknek vésszes eszméi destruálják Trianont, St-Germaint és Versailles!

Ha Jókai most élne, megírná regényének epilógusát is, azt mondván, hogy mindaz megtörtént, amit ő előre látott, mert Amerikából csakugyan átjött az ő kikül-

döttjük, Wilson és 1918. január 8-iki híres üzenetében, a világhíres tizennégy pont tizedik pontjában azt mondja: „Ausztria-Magyarország népeinek meg akarjuk tartani és biztosítani a népek közti helyét. Ennélfogva meg kell adni nekik az alkalmat autonóm kifejlődésükre.” Jókai azt mondaná erre, hogy íme, Amerika kezében van a döntés, ő nagy felsőbbsege folytán és a pénzügyi teher elengedése fejében, amellyel Európát agyonsújt-hatná, követelje Európától Wilson térképének létesítését. A jövő század regényének azt az epilógusát várom én és hiszek Tatrangi Dávidban, aki fel fog repülni, hogy el-hozza nekünk azt az igazi békét, amelyet Jókai meg-álmodott.

Mert ha van csak egy csepp is bennem Jókai véré-bői, az Jókai álmát álmodja tovább.

ÚJ VILÁG FELÉ.

I.

Mi lesz a világból, ha én már nem leszek? Merre megy a világ szekere, előre vagy hátra, megáll vagy csáléra dül? Minden embernek hatvan éves kora előtt el kell döntenie ezt a kérdést.

Ezt az utolsó mondatot már nem én írtam, hanem hat könyvből álló munkájának élére tette H. G. Wells. Wellset tartom ma a világ legnagyobb írójának. Indoklásom: ő kapja soronként a legtöbb dollárt. Ezt ne méltóztassék tréfára venni, én amerikai cikket írok és ebből a szempontból Petőfi Sándor kis író lehetett, mert száz-húsz forintért adta át összes költeményeit az öreg Emichnek. Hogy egy amerikai másképp nem gondolkodhatik, azt legjobban tapasztalhattam most, mikor megkaptam a jegyzőkönyvét egy Denverben tartott nagygyűlésnek, ahol ötezren voltak jelen s ahol a vezérszónok általános tetszés közt a következőket mondta: „Mi amerikaiak Jézus Krisztus tanítványai vagyunk, az ő aranyzabályát követjük, vagyis azt, hogy szolgálunk (service). Reméljük, hogy Jézus, mikor atyjának ácsműhelyében volt, megfelelő munkabért kötött ki magának.” Ezek után megismétlem, hogy H. G. Wells, akit a legtöbben olvasnak és legjobban fizetnek, ma a világnak legjobb

írója. Wellsnek „*Clissold Vilmos világa*” (The World of William Clissold) tényleg mindenütt ott van Angliában és Amerikában, ahol könyvek találhatóak, vagyis vasúti állomásokon és közkönyvtárakban. Amire ő vállalkozott, az, hogy regény képében egyrészt a saját önéletrajzát adja, másrészt a jövőt illetően nagy gondolatait a világ elé tárja.

Ami a regényt illeti, ebben a könyvben az nem sikerülhetett, mert hiszen mihelyt egy költői műben az író önmagával disputál, akkor a mindig nagyon óvatos közönség rögtön észreveszi, hogy ez voltaképp hasbeszélési mutatóvány, akik beszélnek, nem igazi hús-vér asszonyok és férfiak, hanem maga az író társalog önmagával különféle álarcok alatt. Miután a regény vége azután a szabadszerelem és házasság problémáját akarja megoldani, Wells egy igen váratlan fordulatot alkalmaz, tudniillik az automobil felfordul a regény hősével és hősnőjével és így nem tudjuk, hogy mi lett volna. A régi görög tragédiákban, ha a költő megakadt, kitoltak a színpadra egy óriási gépet, amely leemelt egy istennőt és az befejezte a darabot. Ezt hívták deus ex machinának. Wells ma ugyanezt próbálja az automobilfelfordulással és ha követői lesznek, ezt a műfajt deus ex masinának fogjuk nevezni. Tehát hagyjuk a regényt és maradjunk a filozófiánál. Az első részben Wetis az egész világ fizikai és vegyi berendezéséről adja véleményét. Azt mondja benne, hogy csak mi emberek hisszük, hogy a természetben és a világon törvényszerűség van, az tényleg nincs, csak optikai csalódása a mi rossz szemünknek. Atomok összeütköznek, vagy nem ütköznek össze, de törvény nincs. Tiszte-

lettel bejelentem, hogy sem Wells, sem én ehhez nem értünk semmit, de annyit mégis tanultam, hogy a föld megátalkodottan ugyanúgy forog, mióta ismerem, hogy a legfantasztikusabb üstökösök hajszályni pontossággal jelennek meg az előre kitűzött napon és hogy a kétszerkettő-négyet sem tudom a folyószámlámon megváltoztatni, bárhogya szeretném is. Ebből tehát arra a szerény következtetésre jutottam Wellsszel szemben, hogy miután a világnak az a része, amelyet ismerek, törvényszerű, valószínű, hogy az is törvényszerű, amit nem ismerek és nem a világban van a baj, hanem mibennünk, t. i. H. G. Wellsben és e sorok Írójában.

Jobban érdekel azonban minket — és ez az, ami az angolul beszélő világban az új könyvnek is nagy sikert hozott — az a kérdés, hogy az emberiséggel mi lesz. Erre Wells különösen hivatott felelni azért, mert „*The outline of history*” (A világtörténet vázлата) című hatalmas könyve már elismert érték. Igaz, hogy furcsa ez is, mert a munkának egyötödrésze telik el addig, míg az ember történelme kezdődik. Addig csillagokról, ázalagokról és fél-majmokról hallunk.

Wells most már nekimegy a társadalmi problémának és azt állítja, hogy ő tudja, mit hoz a jövő. És miután mindenféle szocialista és individualista elmélettel összeverekedett, végre is arra a meggyőződésre jut, hogy ezek a mostani államformák, királyság, köztársaság, mind el fognak múlni, meg fog szűnni az országok közötti válaszfal is s a föld emberisége egy világgá lesz. Lesz tehát egy világország, amelynek nem kell államalakulat, nem kell még főváros sem, még kevésbé kell

király vagy császár, de legkevésbé az, amit Wells nem tud megemésztetni, tudniillik parlament. Szerinte az ilyen egymásmellé beszélő testületek ép úgy kimúlhatnak, amint az ichtiozaurusz nem tud megélni, mióta a jégkorszak elpusztította azokat a természeti előfeltételeket, amelyek az ő táplálására szükségesek voltak.

Mi lesz tehát, ha nem lesz sem határ, sem király, sem köztársasági elnök, sem főváros, sem mandátum? Wells szerint a felelet már meg is van, csak mi nem vesszük észre. A nagy ipari és bankkonszernek vezetői a világ jövő urai. Hozzájuk fognak társulni a nagy tudósok, a világ jövőjének kutatói, s így egy új arisztokrácia támad, amely az emberiség erőinek kormányzására képes. Mindez már most is folyik, csak mi nem akarjuk meglátni; szidjuk a kartellt, nem szeretjük a bankok összeolvadását, nem akarunk hallgatni a tudósokra és írókra, akiknek pedig nálunk több eszük van. Mindez azért lehetséges, — mondja Wells — mert egy még sokkal nagyobb dolgot nem vesszük észre. Mi nemcsak emberek vagyunk, hanem bennünk lakik egy magasabb lény: a társadalom. Mindegyikünk ennek egy-egy apró darabját hordozza magában, de ez a lény már él. Úgy kell elképzelni a dolgot (ez most már az én szerény hasonlatom és nem a Wellisé), hogy milliányi vértest szalad az én testemben is és ezek azt hiszik, hogy önálló életet élnek, pedig csak engem szolgálnak. Legfeljebb saját sorsukról van fogalmuk, de azt nem tudják kiszámítani, hogy én a Pesti Hírlap szerkesztőségébe akarok-e menni vagy Tébébe és jó kedvem van-e vagy rossz. Ép így az ember is ilyen kis vértest. Benne él a társadalom-

ban és ő is csak sajátmagát veszi észre és milliomodnyi vagy talán milliárdnyi részecskéje egy valakinek, jaki most fejlődik és emberiség lesz. És ennek az emberiségnek külön története van, az egyetlen igazi történet, amely a jövőben tovább fog élni.

Most már világos, hogy Wells ezt a gondolatot nem maga találta ki. A nagy angol filozófusnak, Herbert Spencernak tízkötetes nagy munkája, *A system of synthetic Philosophy*, szociológiai részében ugyanezt mondja, hogy a társadalom egy felsőbb lény, sőt élőlény, aki az emberek fölött van, szuperorganizmus. Ami Wellsben új, az, hogy a jövőt úgy képzeli, hogy mi vértetek, vagyis emberek, addig forgunk, míg végre nem mi élünk, hanem az emberiség és ez a jövő. Én pedig hozzáteszem a következőt: Ha Wells regénye igaz és én nem vagyok más, mint *egy* öntudatlan darabja az emberiség nevű nagy lénynek, akkor én soha a jövőt kiszámítani nem fogom, mert az én összes gondolataim nem az én gondolataim, hanem az emberiség gondolatai, azt pedig nem tudom megkérdezni, éppen úgy, amint a kisujjam vércseppjének fogalma sincs arról, hogy az én fejemben mi megy végbe akkor, amikor ezt a fejezetet tollbamondom, de még kevésbé tud arról ez a vértest, hogy írásomban benne van-e az az igazság, amely bennünket az új világ felé vezet.

II.

Az ember remegve kérdi: új világ felé megy-e az emberiség, vagy már letűnik! Halad-e vagy marad?

Tudod, édes jó olvasóm, miért izgat téged s engem e kérdés? Azt gondolnád, hogy nekünk azoknak a nemze-

dékeknek a feje fáj, amelyek még utánunk következnek? Nem. Édes jó olvasóm, az ember mindig sajátmagát keresi. Hogy halad-e vagy már megbukott az emberiség, ezt azért akarjuk tudni, hogy a mi életünk haladt-e vagy letűnt nyomtalan. És éppen nekünk, neked és nekem, nagy okunk van kérdezni ezt, mert szerencsétlenségünkre elértük azt, amiért gyermekkorunkban sóvárogva epedtünk: „nagy idők tanúi” lettünk. Ennél nagyobb időt az emberiség eddig nem ért meg. Mit nem adtunk volna érte mi ketten, ha kimaradhattunk volna belőle! És ezen bensőnkben megrendülve kérdezzük: lesz-e még új világ, vagy letűnt ezzel a szörnyű mérszárlással, amelyet világháborúnak neveztek s amelyet ember nem akart? Barát vagy ellenség iratát olvassuk a nagy háborúról, legyen diplomata vagy katona, mindegyik bevallja azt, hogy ami bekövetkezett, azt ő nem akarta. És ezért a mi kérdésünk a történelemhez egészen más, mint más nemzedékeké volt. Emlékezzünk, tizenöt évvel ezelőtt mind szentül hittük, hogy a történelem ki van alakulva, az országok határai megállapodtak, Európa, benne az osztrák-magyar monarchia, a Habsburg-ház és minden intézménye örökké állni fog s az új találmányok mindig eiöbbreviszik majd a dolgozni akaró embert. Ma úgy vagyok minden új találmánnyal, hogy félek, hány embert fog az egyszer elpusztítani. Legyen bár új elem, amit a kémia feltalál, vagy a repülőgépnek csak egy új motorja, avagy a hajózásnak újabb biztonsága, nem bír a fejemből kimenni az, hogy abból megint átok szakad mindnyájunk fejére, ha az emberiség nem tud elindulni új világ felé. Néha félálomban az jut eszembe, hogy mi-

kor a nagy angol kémikus, Lord Rutherford a nitrogén-atomot szétrobbantotta, benne megtalálta a hidrogént, ekkor azt mondotta: Oly óriási energiatömeg szabadul fel e robbantásnál, hogy ha neki sikerülne egy egész litert így szétrobbantani egy ágyúban, az az ágyú szétvetné a földtekét. A világháború után, azt hiszem, hogy egyszer jönni fog egy ember, aki képes lesz arra, hogy ezt az ágyút elsüti s akkor befejeztetett a technika tökélye, az emberiség fejlődése, — hacsak nem haladunk új világ felé.

Hogy nemcsak mi vagyunk egyedül, kedves olvasóm, akik mohón szeretnénk a nagy megrázkódás föld-rengése után valami megnyugtatót kapni, mutatja az, hogy mindegyre keres a művelt közönség olyan prófétát, aki előre megmondja neki, hogy mi fog történni. Emlékezzünk, atyáinkat Hegei filozófiája foglalkoztatta, amely végül is „Az ember tragédiájában” verődött le. Közvetlenül a háború előtt nekiállt *Chamberlain Houston Stewart* és „*A XIX. század alapjai*” című nagy könyvében mindent összehordott, hogy megmutassa, hogy a germán faj fog győzni a világon. És végül itt van előttem a százezredik példánya *Osvald Spengler* nagy könyvének, melynek már címe is csalogató: „*Der Untergang des Abendlandes*” (A napnyugati kultúra bukása). Ha egy ilyen nehéz, 1200 oldalas könyv, amely tele van matematikától kezdve a római jog magyarázatán keresztül minden tudománnyal egész a pénzügytanig, ha ez ennyi olvasóra talál, mutatja a nagy lelki szomjúságot, amellyel a mai nemzedék a saját jövőjét egy új világban keresi. Spengler éppen azért kapós, mert pesszimista. Ki pesszimista? Mi,

az olvasók s ezért nekünk az ilyen olvasmány kell. Ez a vérvesztett emberiség pesszimizmust kivan, ennélfogva írói azt írnak.

Azonban nem értem, hogy miért ijedt meg a közönség Spenglernek úgynevezett felfedezésétől, amiben azt állította, hogy az emberiség nem halad egyenletesen előre, hanem minden kultúra külön születik, fejlődik, lehanyaglik és meghal. Azaz tudom, hogy miért ijed meg az ember ettől a könyvtől és miért szereti azt, mint a mákonyt. Az emberiség mindig megijedt, mikor rájött arra, hogy nem ő a világ közepe. Mekkora roppant az emberiség feje akkor, mikor Galilei és Kepler bebizonyították, hogy nem a föld a világ közepe, hanem csak kis bolygón vagyunk. Mily szörnyű lelki forradalom volt, mikor Kant előállott azzal, hogy az emberi észnek korlátai vannak s tér, idő, ok és okozat csak a mi fejünkben van, tehát elménk az igazi világot megismerni soha nem fogja. Mily kiábrándulást jelentett Darwin és az evolúció, mely az embert az állatok közt sem az *elsőszülött* helyre helyezte. Mennyire megrázta a matematikát Einstein, aki a fizikai törvényeket a relativitás szempontjából magyarázta. Azonképen érthető tehát, hogy mikor Spengler arra az eredményre jut, hogy nem egy kultúra van, amely folyton folytatódik, hanem minden darabja külön van és meg kell halnia, akkor az emberiség megijed. Nincs okom arra, hogy olvasóim előtt Spengler egyes különöségeit tárgyaljam, hiszen már sokat beszéltek róla és Németországban ma is nagy vitaelőadásokat tartanak róla. amíg az emberiség vérvesztett állapota tart, addig a pesszimizistáknak lesz igazuk, mert az ember mindig akkor

találja meg az igazságot, mikor fáradt feje már nem tud továbbhaladni. Azonban, egy jellemzőt kell mondanom s ez az, amiért az én utam engem tovább visz az új világ kutatásában. Hegel azt mondta, hogy ő, ismervén az istenség szándékait, amelyek az ő filozófiájában megtestesülnek, megállapítja, hogy hét bolygó van. Alig adta ki könyvét, felfedezték a nyolcadik bolygót. Spengler azt állítja, hogy hét nagy kultúra volt eddig a világon, a kínai, az indiai, az egyiptomi, a mexikói, az arabs, a görög-római és az európai. Miután az európai kultúra most lehanyaglik, az ő mérlegelése szerint az emberiség befejezi a kultúrát és legfeljebb technikai vívmányai, vagy amint ő mondja, csak léleknélküli civilizációja marad, abban a pillanatban, mikor Spengler kiadta könyvét, megszületett a nyolcadik kultúra, az amerikai. Mindaz, ami Spengler könyvében azt hirdeti, hogy mikor Európa lehanyaglott, akkor vele együtt az amerikai kultúra is eltűnik, teljes tévedés. Spengler nem értette meg Amerikát, éppen azért, mert az a földrész már viszi az emberiséget egy új világ felé.

III.

A világ sorsa az, ami aggaszt. Hiszen az Élet majd erősebb lesz mindennél, amint Zola nagyszerű Debacle-jában a végén, a szörnyű összeomlás után, csontok mezején újra szánt a paraszt s új magot vet a földbe, amelynek erejét megölni nem lehet. Ugyanígy az emberiség rugalmas lelke új erőre fog kapni, ha a szörnyű katasztrófának, a világháborúnak megrázkódásait idegrendszer-

ben, anyagi erőben, technikai haladásban és társadalmi berendezésben már felszívta magába. Hogy miért beszélék ma róla? Mert sietnem kell; az ember ne legyen szentimentális, amint vannak családok, amelyekben a zeneértés vagy a süketség öröklődik, úgy mások rövid vagy hosszú életre vannak szánva és az én családfám szerint már nem sok hónapom lehet. Szeretném azokat, akik utánam jönnek, megkímélni sok hánytorgatástól, önmarcangolástól; ezért hadd mondhassam el még, amit a jövőből látok. Egyszer talán neveltség lesz belőle, de lehet, hogy az olvasót megmenti sok szükségtelen kintől.

Azt kérdezem: a jövődőt illetőleg mit tanultunk a világháborúból! Azt mondanám, semmit. Eleinte azzal, hitegettek minket, hogy a háborúnak erkölcsnemesítő hatása van. Hát ebből alaposan kigyógyultunk. Azután azt látjuk, hogy minden fogadkozás ellenére minden ország, minden osztály, sőt ember ugyanazt csinálja, mint a háború előtt, alig-alig látszik a nagy katasztrófának atmoszférikus nyomása a lelkeken. Az emberiség mégis egyetlenegy dolgot tanult és ez a történetírókat érdekli. Ha a történettudomány igazán tudomány, tehát természettudomány akar lenni és nem anekdoták gyűjteménye vagy üres számokkal való dobálózás, akkor azt kell látnia, hogy nem mondhatja többé azt, amivel eddig mentette magát, hogy amíg a fizika, vegytan kísérleteket tudnak végezni, a históriának nem volt alkalmá nagy kísérletre. A világháború volt a legnagyobb experimentum, amely valaha a kutató ember előtt feltárult, hisz nincs olyan gazdag laboratórium, ahol tizenkétfélmillió tengeri nyulat szabad volna megölni, húszmillió állatot megmér-

gezni, de nincs olyan vegyész sem, akinek annyi ciánt bocsátanának rendelkezésére, mint amennyi mérget az emberiség a világháborúban emberekbe befecskendezett. A nagy kísérlet-tevés tehát megvolt, nagyobb, mint bármely más tudomány drága kísérlete s az eredmény az, hogyha az ember látni akar, akkor meg kell tudnia, hogy ne kalandozzék el, az emberi észnek megvannak a maga határai, ne fecsérje el a történet- és politikai tudományban sem azt a parányi kis erőt, hanem tudja meg azt, hogy a történet igaz lényegét soha ember megérteni nem tudja, amint a fizikus már régen rájött arra, hogy a villanyerő igazi lényegét meg nem érti, amint a fény valósága mindig kétségben fog maradni, mert csak a tünetmények összefüggése az, amit korlátolt elménk felismerhet. A történelemnek tehát az a tanulsága van a világháborúból, hogy ne csináljon történet-metafizikát, hanem maradjon a tünetmények kapcsolatának felismerésénél, amelyek számokon és anekdotákon messze túl jelentik az igazságot. Ezen a nagy kiábránduláson minden igazi tudomány keresztülment s azt kell hinnünk, hogy amint a mai kémia már nem alkímia, a mai sebészei nem ráolvasás, úgy a történet alkotói, a politikusok is rá fognak jönni, hogy metafizikai elvekkkel nem nyúlhatnak be oda, ahol a miénknél nagyobb erő formálja ki jövőnket.

De azt kérdem most annyi vér és annyi könny után: Ez a nagy kísérlet csak negatívum, csak nemet mond és jövő irányt nem mutat! Azt felelem: igen, a jövő irányát is mutatja, mihelyt eldobjuk szemünkről azt a nagy ellenzőt, amelyet az iskolában reánk raktak. Mi azt tanultuk mind, hogy az ember története három részre oszlik

ókor, középkor és újkorra. Az ókor a görög-római civilizáció, a római birodalom bukásáig, 476-ig tart, a középkor 476-tól 1492-ig, tehát ezer esztendeig s mi most már az újkorban élünk. Ezek a számok eddig sem voltak érthetőek, ma pedig értelmetlenek. Először is mi, európai-amerikai népesség, csak a magunk történetéről tudunk beszélni, de nem tudunk Indiának és Kínának sokezeréves történetéről. Ezek az országok megelőztek minket, de a közlekedési eszközök akkori tökéletlensége folytán ép olyan kevéssé folytak be általában az európai-amerikai kultúrára, amint nem érintett minket a korall-szigetek képződése vagy a molluszkocsaládok tengeralatti vándorlása. Az európai-amerikai civilizáció csakugyan három korszakra oszlik s az első csakugyan bevégeződik a római birodalom összeomlásakor, tehát az Y. században, amikor Odoaker barbárjai szétrombolták az akkori kultúrát. De a középkor, mely akkor kezdődött, nem Amerika felfedezésével, hanem a világháború befejezésével ért véget. A középkor vége 1918, akkor kezdődött az új korszak, amelyet unokáink fognak megélni.

Most azt kérdezheti az olvasó, hogy nem ép oly mestereséges-e az én összeállításom, mint volt a tankönyvéké, melyeket most el akarok égetni. Azt felelem: Nem. Ez az új beosztás nem véletlen számokon, hanem szerves elveken nyugszik. Ez az emberiség lelki evolúciója, legalább is a nyugati kultúrában, az egyetlenben, ami minket érdekel. Az ókort az jellemzi, hogy mindig csak egyetlen nagy birodalom élt egyszerre: Egyiptom, Nagy Sándor, Görögország vagy Róma. Mihelyt egy új nagy birodalom megszületett, az megette és elpusztította az előbbit. Ez

volt az ókor. A középkort, mely szerintem a világháború tanúsága alapján az V. századtól 1918-ig tart, jellemzi az európai államok egyensúlya, vagyis több állam él egy időben, egymás mellett, később államsoportok (hármasszövetség és antant) s ezek egyensúlyban tartották egymást, amiben, szerintem, a kibékítő kereszténység gondolatának első politikai jele mutatkozik. A középkor megszűnt a világháborúval és ez a rendszer szétrobbant. Helyette következni fog az újkor, amely nem országok, hanem világrészek egyensúlyán fog nyugodni. Az újkorban Ázsia, Amerika és Európa ép oly viszonyban fognak egymással szemben kifejlődni, amint mi voltunk Németországgal, Franciaországgal vagy a szláv népekkel. Ha Jézusnak az ereje nem csökkent kétezer év óta, — amint hiszem, hogy növekvőben van — akkor a keresztény gondolat kontinenseket fog átölelni és a kontinensek egyensúlyával fogja biztosítani az emberiség kifejlődésének legújabb fokát.

Ez az az új világ, amely felé utódaink haladni fognak.

IV.

Magam sem hittem volna, hogy annyi levelet kapok érdeklődő olvasómtól, akik mind azt kívánják, hogy beszéljek az Európai Egyesült-Államok lehetőségéről. Már azzal az írással, amelyben fentebb az amerikai képviselőház külügyi bizottságának elnökével, Mr. Pomeroy Washingtonban folytatott beszélgetésemről számoltam be, mintha zsilipjét nyitottam volna meg a lelkeknek; a legérdekesebb kérdések és támadások értek. Pedig ezért indultam útnak az olvasóval az új világ felé. Miután

én azt állítom, hogy a világ interkontinentális egyensúly kialakulása felé halad, könnyen lehet azt felelni erre, hogy ne adjuk át Amerikának, a legújabb világgrésznek a vezetést, hanem csináljuk meg mi itt az Európai Egyesült-Államokat úgy, amint azt az amerikai reflektor felénk vetíti, a Washingtonban látott tanulság szerint. Miért nem tudunk mi átalakulni Európai Egyesült-Államokká, vagy jobban mondva, miért nem tudunk átalakulni európai amerikaiakkal

Először is, ha van az emberi elmének valamely történelmet megfigyelő s így az egyéni sorson felülemelkedő képessége, akkor azt kell mondanunk, hogy az embernél fontosabb része a történelemnek a földrész, a Mima, a hegy- és vízrendszer. Ezek mind benne vannak a mi lelkünkben, csak mi nem vesszük észre őket, sőt benn vannak a vallási életben is, mert minden klíma mindig más formában fogja az Istent mutatni s azért kár egymást ütnünk. Ha tehát ez igaz, akkor be kell látnunk, hogy az emberiség sorsa földrajzi kényszer folytán keletről nyugatra halad, először Ázsia, azután Európa és végül Amerika felé. Amint Európa azáltal született meg, hogy Ázsiából kijöttek ide a germánok és a népvándorlást befejezte a magyar faj, úgy Amerika akkor született meg és Európa akkor bukott el, mikor Európa nem tudta el-tartani saját lakosságát és egy még sokkal nagyobb, de általunk lekicsinyelt népvándorlásban milliók mentek át az Atlanti óceán túlsó oldalára — s ezt a népvándorlást is a magyar fejezte be. Jellemző dolog, hogy azok az európai államok buktak meg legjobban a világcsatában, amelyeknek legtöbb kivándorlójuk volt,

Szerintem tehát a világháború csak külső alkalom volt arra, hogy a világtörténet egy lépéssel megint egy új szárazföldre menjen át. Ez megtörtént volna háború nélkül is, mert elment az ember, tehát a vér, ezt követte az arany és csak harmadszor jött a fegyver ereje. Európa tehát elvesztette a csatát, mielőtt a világháború kitört volna és ha még a világháború rombolásait, amit nem hiszek, vissza is lehetne csinálni, ezt a népmozgalmat, ezt az erőátömlesztést Európának már semmiféle politikai Voronoff vissza nem adhatja.

Másodszor lehetetlen Európát Egyesült-Államokká fejleszteni azért, mert egész berendezésünk a nemzeti faji államokra van felépítve. Méltóztassék megnézni Indiát. Ott, ha jól tudom, 157 különféle felekezet, szekta van s ezeknél a felekezeti kérdés oly fontos, hogy Anglia harmincezer katonával kormányozni tudja ezt a több mint háromszázmillió embert. Ebből a felekezeti kérdésből Indiát soha kihozni nem lehet, mert ez Ázsiának a jellege. Ugyanez van Európában, ha az amerikai partról nézzük magunkat. Az a huszonöt nemzet, amely Európában van, nyelvileg, történelmileg és idegrendszerileg különválva, sohasem tud egy alkotmányban egyesülni — hiába sürgetik az én levélíróim, hogy ennek legyenek a szószólója. Ezekben a levelekben a lelkesség mellett egy bizonyos nagyzás is van minket, magyarokat illetően. Mi nem csinálhatunk más politikai levegőt, mint ami egész Európa légkörében van. Tehát ahhoz, hogy mi nemzeti-ségileg egy kormányzat alá kerüljünk más fajokkal, szükséges volna, hogy előbb a Rajnánál a németek és franciák határozzák el, hogy egymást megölelik. Ha

azonban azt látom, hogy a különben egymással rokon délszlávok itt alattunk pisztolylövésekkel oldják meg a nemzetiségi kérdést, nem képzelhetem el azt, hogy Európa valaha kijön a nemzeti gondolatból, jobban mondva, hogy a nemzeti gondolatot ne helyezné föléje az Európai Egyesült-Államoknak. De nem is teheti, mert ahhoz amerikaiakká kellene átváltoznunk s úgy, amint Ázsia sohasem lesz Európává, akárhány angol utazik oda és akármilyen gyarmatot csinálnak ott, úgy ebből a mi Európánkból sohasem lesz Amerika s ennél fogva Európai Egyesült-Államokat mi nem alkothatunk. Elégedjünk meg azzal, hogy igyekezni fogunk beleilleszkedni abba a világrendbe, amelynek a vezére az új kontinens lesz, amely az ő nagyszerű „olvasztótégelyében” minden fajnak, a mi vérünknek is legvállalkozóbb egyedeit olvasztotta össze, hogy ezáltal magára vállalja azt a szörnyű felelősséget, amelyet az új világ vezetése reá fog róni.

V.

A középkort befejezte a világháború s most kezdődik a nyugati művelődés új korszaka. Az a középkor, amelynek végét mi megértük, nem tudta megvalósítani azt, amire törekedett, hogy internacionális rendet teremtsen. Ezzel az internacionalizmus meg is bukott és helyére az interkontinentális rendszer fog lépni, a világrészek egyensúlya. Hogy ez csakugyan így lesz, azt a technika világosan bizonyítja, az új találmányok mind ebben az irányban haladnak. A római birodalom fejlődése megakadt azért, mert. nem volt más közlekedési eszköz, mint

a vitorlás hajó és a lóvonta szekér, ennél fogva nem fejleszthette tovább nagyszerű közlekedési utai dacára a birodalom rendszerét, mert e lassú közlekedés a gyors kormányzást lehetetlenné tette. Európában a feudális felदारaboltságból nagyobb államokká és utóbb államesoportokká való fejlődés lehetséges volt azért, mert a gőzvasut és a távíró megszüntette ennek a földrésznek a távolságait. Mihelyt Fulton feltalálta a gőzhajót, kialakulhatott; az angol birodalom, amely annyi tengeren át tartja össze gyarmatait. Miután a világháború kifejlesztette a repülési technikát s a rádiót, e technikával ellentétben áll a párizs-külvárosi békék által szétdarabolt Európa. Ez az európai rendszer visszavetett mindnyájunkat a régi korszakok felé, ahelyett, hogy előbbrevitte volna. A repülő-technika magával fogja hozni az interkontinentális rendszer kifejlesztését. Még egy nagy találmányt várok, azt, hogy az óceánon tizenkét óránként megismétlődő dagályának erejét használja fel az emberiség dolgozó energiának, akkor a szociális kérdések nagyrésze is megoldható. Az új korszak kifejlődése megfelel tudományos meggyőződésnek alapjának, a darvinizmusnak is, csak hogy azt a nemzetek léteére alkalmazza. A nemzetek között éppen olyan létért való küzdelem folyik, mint ahogy Darwin szerint a vadlencse ellepné az egész földet néhány év alatt, ha más fajok elébe nem állnának. A gyöngébb fajok leszorulnak s a legerősebb győz. Ez a legerősebb, az angol-szász faj győzött, ennél fogva nincs szükség Népszövetségre, hanem a két angol-szász hatalom, Amerika és Nagybritannia át fogja venni a világ fegyveres rendőrségének szerepét tengeren, szárazföldön és levegő-

ben. Aki ehhez a fejlődéshez nem csatlakozik, az lesz az eltiport faj. Ebből következik az, hogy bármily érdekesek a volapük vagy eszperantó nyelvek kísérletei, amelyek az élő nyelvekből mindig holt darabokat, olyan hernyópupákat akarnak összeragasztani, amelyekből már kirepült a lepke, ezek helyett az élő angol nyelv már elfoglalta a világnyelv állását és a fejlődés vége az lesz, hogy minden művelt embernek csak két nyelvet kell tudnia, a magáét és az angolt. Ez rendkívüli előnyt fog jelenteni a magyar agyvelőre, amelyet ma annyira túltörnünk szavakkal, hogy emiatt a technikai haladás világversenyében elmaradtunk. Ez a fejlődés a latin és görög nyelvet is ki fogja küszöbölni a tanulnivalók sorából.

Lehetetlen elképzelni oly történelmi fejlődést, amely ellentétben állna a geológia, a biológia és a szociológia alaptanaival, ezek az alaptanok pedig mind az evolúción nyugszanak.

A nagy kérdés az, hogy az angol-szász faj és Amerika elég erkölcsi erővel fognak-e bírni, hogy az egész földgömböt átfogó interkontinentális fejlődést vezetni tudják. Hogy ez megtörténik-e, azt ma megállapítani nem tudom, hisz többezer éves jövője van ennek a kifejlődésnek és a dédunokáim eszével nem tudok gondolkozni.

De van egy másik nagy kérdés is, amely már nem Amerikát, hanem minden embert külön érint és ez az, hogy az emberi lélek maga képes-e ezekben az óriási dimenziókba beilleszkedni? A régi, családból kiszakadt, patriarchális környezetéből kifejtett egyén végül ott fog

állni társadalmilag egy nagy mindenséggel szemben s ez a fejlődés lelkileg ugyanaz lesz, mint mikor az ember, aki először azt hitte, hogy a nap ökörülötte forog, később azt, hogy ő a teremtés középpontja, megtudta azt, hogy a két-prizmás kvarcspektrofon segítségével ma már lefényképeztek olyan csillagokat, amelyek a földtől 96.000 billió mérföld távolságra vannak s hogy messze, a tejúton túl keresik most a naprendszer legnagyobb távolságát, amelyet egyelőre 192 kvadrillió mérföldben állapítottak meg. Az egyén így fog állni társadalmilag egyedül egy nagy mindenséggel szemben s a távolságnak ezt a szörnyűségét csak akkor fogja legyőzhetni, ha lelke ugyanannyit mélyül, mint amennyire szélességben kiterjedt új látóköre. Ez a mélyülés lehetséges. Minden emberben sok „én” lakik s mindenki önmagában mély és még mélyebb medencéket fedezhet fel, amelyekbe leszállva, lelke fel-emelkedik. Az egyéni önzés, magánhiúság, osztály és felekezeti korlát rétegződését áttörve, az ember még mélyebb régiókat fedezhet fel magában, mint azok a kvadrillió mérföldek, amelyeket a csillagászat neki megmutat. A lélek legmélyén ott lakik Jézus, az örök szeretet. Az új világ kérdése azon dől el, hogy az emberiség lát-határának kibővülésével, az interkontinentális rendszer kialakulásával képes-e az emberszeretet ama fölségségéig eljutni, amelyet Krisztus nekünk hirdetett

Nagy utáninak, éltem útjának végén, ezt a sóhajtasomat küldöm az új világ felé, melynek vajúdását érzem, de megszületését meg nem érem.

Így búcsúzom.

S addig folyton integetek feléd: Jövő!

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	3
Miss Angelica Wyo 1927-ben.....	5
Miss Angelica Wyo 1928-ban.....	14
Magyarok mentek Amerikába.....	33
Magyar Amerika.....	36
Éces 122.....	40
A knickerbocker borbélya	43
Látogatás a föld két uránál.....	47
Jutó barátom 'két hazája.....	57
Λ hid!.....	61
A milói Vénus két karja.....	64
Herbert Hoover	69
Mister Póker átlát a szitán.....	74
Nagybátyánk Amerika	78
Csehország Amerikában.....	84
Csehek és magyarok	89
Ausztria Amerikában	112
Beszélünk bécsi baráttal	117
A nagy látogatás.....	121
Külpolitikai olimpiász után.....	127
Amint hazajönnek a pacsírták.....	131
Nehezen pitymallik	137
A Népszövetség két arca.....	142
Keleti Locarno, keleti Svájc.....	146
Cinege	159
Ahol a halottak feltámadnak.....	163
Leváló lelkek	166
Mártírok, merjetek!.....	170
Népek pünkösdje, ha egyszer eljövend.....	174
Párizs, Párizs, diadalmas Párizs.....	180
Párizs, Párizs, érthetetlen Párizs.....	185
Marianne, kellett ez nekünk?.....	190
Nagy felleg jár Európa fölött.....	195
Cancellation.....	205
G. Wells, New-York.....	210
Bravo és ebadta!.....	214
A jövő század regénye.....	218
Új világ felé	221